

90-3

L-220

m/f

A. Pommers.

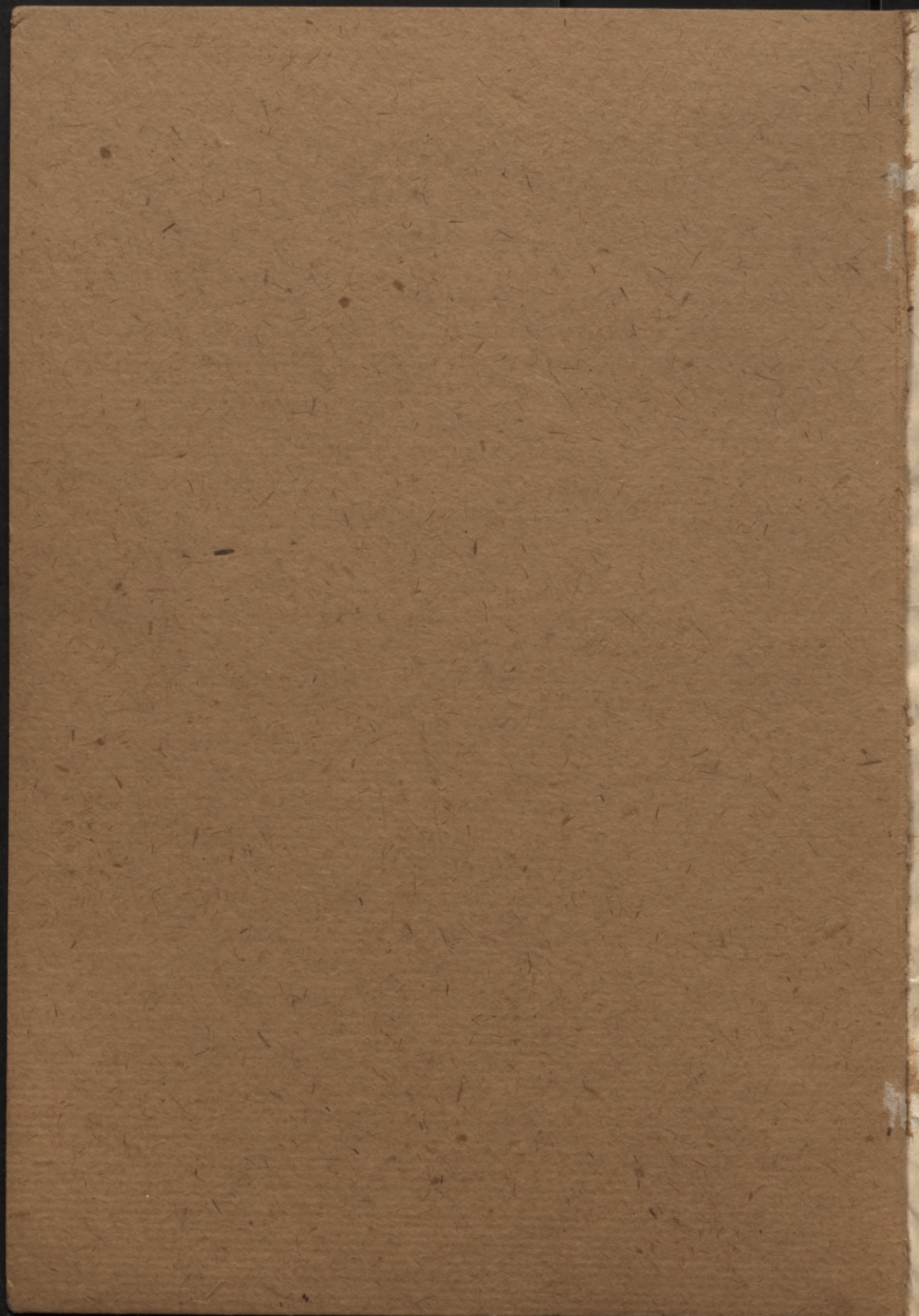
Baznīcas vēsture

Vidusskolu kurss pareizticīgiem

Izglītības ministrijas mācības grāmatu vērtēšanas komisija atzinusi par derīgu lietošanai vidusskolās.

Rīgā, 1940. g.

Latvijas pareizticīgās baznīcas Sinodes izdevums

90.3
220

28

A. Pommers.

806 2
030922

Baznīcas vēsture

Vidusskolu kurss pareizticīgiem

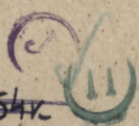
Izglītības ministrijas mācības grāmatu vērtēšanas komisija atzinusi par derīgu lietošanai vidusskolās.

Rīgā, 1940. g.

Latvijas pareizticīgās baznīcas Sinodes izdevums

Grāmatu spiestuves paju sab
„GRĀMATRŪPNIĒKS“
P/S. „Grāmatrūponieks“ Rīga.

S/ ~~30854K~~

L. V. B.	
Nē	<u>359020</u>

0306117907

1. Baznīcas vēsture. Zinātnieki pēti un apraksta dažādas cilvēku dzīves nozares, piem., saimniecisko, sabiedrisko un garīgo dzīvi. Ievērojamu vietu gara dzīvēs pētījumos un aprakstos ieņem ticības pētīšana un aprakstīšana. Daudz tagadnes kultūrālākās tautas atzīst Jēzus Kristus pasludināto ticību un tāpēc saucas par kristīgām tautām. Jau Jēzus Kristus un sv. apustuļu laikos lietāja vārdu draudze-baznīca¹⁾, un tas nozīmēja kristīgo apvienību. Arī tagad vārdu baznīca lietā kā tādu ticīgo apvienību, kuŗas locekļus saista kopā vienāda ticības un tikumības mācība, vienāds kults (dievkalpojumi un sakramenti) un vienāda iekārta. Dzīļi jānožēlo, ka tagad visi kristīgie nepieder pie vienas kristīgo baznīcas. Tagad pastāv pareizticīgo, luterticīgo, katoļticīgo, anglikāņu, reformātu un c. baznīcas un sektes. Šinī īsā baznīcas vēstures kursā iepazīsimies ar kristīgās baznīcas nodibināšanos, izveidošanos un attīstību. No tā laika, kad Jēzus Kristus dzīvoja un atklāja Palestīnā savu dievišķo mācību, pagājuši vairāk kā 1900 gadi. Jēzus Kristus dibinātā baznīca visus šos 1900 gadus ir pastāvējusi un augusi un nekādi „elles vārti“ un spēki to nav spējuši uzvarēt. Kristīgo baznīcai ir gara, interesanta un ļoti pamācīga vēsture, kas jāzin katram kristīgam.

Tā kā šis kurss domāts pareizticīgiem, tad tajā pareizticīgās baznīcas dzīvei būs piegriezta galvenā vērība. Mēs, pareizticīgie, esam pārliecināti, ka pareizticīgā baznīca līdz mūsu laikiem uzglabājusi un cītīgi sargā ne tikai negrozītu Kristus mācību, bet arī visu to, ko baznīcas veidošanas labā deva svētie apustuļi, baznīcas tēvi un septiņi lielie pasaules koncili.

Baznīcas vēsturi parasti dala trīs laikmetos: 1) Baznīcas dibināšana un tās cīņa ar Romas imperiju, sabiedrību un ro-

¹⁾ Skat. Mateja Ev. 16., 18.

miešu-grieķu kultūru, II, Baznīcas uzvara un tās veidošanās un organizēšanās (no IV līdz XI g. s.) un III) Baznīcu šķelšanās un to turpmākā attīstība pēc šķelšanās (no XI līdz XX g. s.).

I.

Baznīcas dibināšana.

2. Apustuļu laiki. No sv. evaņģēlijiem mēs zinām, ka Jēzus Kristus sāka sludināt savu dievišķo mācību 30 gadus vecs un sludināja apmēram trīs gadus. Viņš cieši saistīja pie sevis 12 apustuļus, kurus sīki iepazīstināja ar savu mācību. Jēzus Kristus lika savai baznīcai idejiskus pamatus. Pirms pacelšanās debesīs Viņš pavēlēja apustuļiem: „Ejiet pa visu pasauli un sludiniet evaņģēliju visai radībai.“ (Mark. 16., 15.) Bez šiem 12 apustuļiem pie viņa turējās vēl 70 mācekļi. Pēc Jēzus Kristus pacelšanās debesīs baznīcā bija ap 100 cilvēku. Šie ļaudis pulcējās Jeruzalemē un bieži sanāca vienā mājā uz kopēju lūgšanu un pārrunām. Desmit dienas viņi gaidīja apsollīto Svētā Gara nonākšanu. Tiešām, jūdu Vasaras svētkos trešā stundā (ap 9 no rīta) sacēlās liela vētra un piepildīja visu to namu, kur apustuļi bija sapulcējušies. Uguns mēles nolaidās uz apustuļiem, un viņi, piepildīti ar Svēto Garu, sāka runāt dažādās valodās. Pēc Sv. Gara nonākšanas apustuļi tūdaļ sāka sludināt Kristus mācību un stāstīt par krustā sisto un augšāmcēlušos Kristu. Sakarā ar Vasaras svētkiem Jeruzalemē bija liels ļaužu saplūdums. Pūlī bija arī svešautieši. Kad ļaudis izdzirda lielo troksni namā, kur apustuļi bija sapulcējušies, un kad apustuļi sāka runāt ar pūli dažādās valodās, daudzi izbrīnījās, bet citi sāka izsmiet apustuļus, sacīdami, ka tie esot salda viņa piedzēruši. Tad apustulis Pēteris teica dedzīgu runu un paskaidroja ļaudīm, ka augšāmcēlušais Kristus — Dieva Dēls ir nosūtījis Svēto Garu, kā to vecos laikos tēviem pasludināja pravietis (Joels 2., 28—29). Tajā dienā apustuļi kristīja ap 3000 cilvēku. Dažas dienas vēlāk apustuļi Pēteris un Jānis devās uz dievnamu. Pie ieejas viņi sastapa klibu vīru, kas lūdza dāvanas. Pēteris teica klibajam: „Zelta un sudraba man nav, bet to, kas man ir, es tev dodu: Jēzus Kristus Nācarieša vārdā piecelies un ej.“ Klibais piecēlās un kopā ar apustuļiem iegāja dievnamā, kas

bija dievlūdzcēju pilns. Ļaudis drīz pamanīja izdziedināto klibo un sāka brīnīties. Tad apustulis Pēteris teica ļoti spēcīgu runu, kam sekoja ap 5000 cilv. kristīšana. Tas ļoti nepatika jūdu priesteriem un sinedrionam. Apustuļus Pēteri un Jāni apcietināja un aizliedza viņiem sludināt tautai par augšāmcēlušos Kristu, bet apustuļi paskaidroja, ka viņi izpilda Dieva pavēli, kas stiprāka par cilvēku varu. Sinedrions atlaida apustuļus nesodītus brīvībā. Apustuļi turpināja sludināt par Kristu, un Pēteris darīja daudz brīnumu. Daudz ticīgo pievienojās baznīcai. No mazas sauņinas — 100 pirmo baznīcas locekļu, īsā laikā sāka rasties tūkstoši.

(Ieteicams izlasīt Apustuļu darbu grāmatā 2.—4. nodaļas.)

3. Pirmo kristīgo dzīve. Ja apustuļi būtu nadarbojušies tikai ar evaņģēlija sludināšanu un kristīšanu, tad viņu darbam tādu sekmju nebūtu, jo ļaužu vairumu pārliecina vairāk reālie darbi un fakti nekā vārdi. Apustuļu sludinājumiem sekoja jauns sabiedrības organizēšanas un sadzīves veids. Apustuļi prata iedvest jaunkristītos mīlestības, vienotības un brālības apziņu. Katru dienu visi kristīgie pulcējās uz kopēju lūgšanu. Daudz kristīgo visu savu mantu ziedoja baznīcai; daži pārdeva savu zemi un mājas un iegūto naudu nodeva apustuļiem. Saziedotos līdzekļus apustuļi izlietāja baznīcas-draudzes kopējām vajadzībām. Katrs kristīgais saņēma no apustuļiem to, kas katram bija nepieciešams. Kristīgo draudzēs izzuda nabagi un stārpība starp nabagiem un bagātiem. Tā bija pavisam jauna sabiedrība, un šīs sabiedrības kopdzīves pamati arī bija pavisam jauni, neredzēti. Sevišķi trūcīgo un apspiesto aprindās radās liela piekrišana kristīgiem. Drīz izrādījās, ka apustuļi nespēj apkalpot un pārzināt strauji vairojošos draudzes locekļus. Tāpēc viņi pieaicināja sev palīgus, — 7 diakonus (kalpotājus), kam uzticēja baznīcas saimniecisko uzdevumu kārtošānu.

4. Pirmā kristīgo vajāšana. Jūdu baznīcas augstākā vadība sinedrions ar rūpēm un raizēm vēroja kristīgo skaita pieaugšanu un tautas simpatiju augšanu pret kristīgo baznīcu, Varas vīri citu neko neizdomāja, kā sāka vajāt vadoņus — apustuļus. Apustuļus apcietināja un tiesāja. Daži no sinedriona

locekļiem ieteica apustuļus vienkārši nogalināt. Saprātīgāko padomu deva viens no varizeju zinātniekiem — Gamaliēls, kas aizrādīja, ka, ja apustuļu darbs nāk no cilvēku gribas, tad tas iznīks pats no sevis, bet ja tā ir Dieva griba, tad nekas šo darbu nesagraus. Sinedrions paklausīja Gamaliēla padomam, lika apustuļus šaust un atlaida brīvībā, stingri noliedzams sludināt par Jēzu Kristu. Apustuļi tomēr varonīgi turpināja sludināt. Tad sinedrionā, liekas, bija ņēmis virsroku virziens, kas prasīja, lai izkauj kristīgos. Sakūdit tumšu pūli pret kristīgiem nebija grūti. Ļoti zīmīga ir diakona Stefana tiesāšana un nogalināšana (37. gadā). Diakons Stefans bija ļoti dedzīgs Kristus mācības sludinātājs un pat brīnumdaris. No sākuma varizeji iesāka ar Stefanu teoloģisku disputu (strīdu), gribēdami atrast pretrunas starp Kristus un Mozus mācību. Kad Stefans izrādīja lielas zināšanas Sv. Rakstos un apķērību, sinedrions sadabūja viltus lieciniekus, kas apliecināja, ka Stefans zaimo Dievu un Mozu. Uz šo liecību pamata Stefanu apcietināja un aizveda pie augstā priestera. Kad augstais priesteris prasīja, vai izteiktās pret viņu liecības ir patiesas, Stefans atbildēja ar drošu runu pret sūdzētājiem, apvainojot tos Mozus likumu nepildīšanā un apsoltā Mesijas nogalināšanā. Savu runu viņš nobeidza ar vārdiem: „Es redzu debesis atvērtas un Cilvēka Dēlu stāvam pie Dieva labās rokas.“ (Apust. d. gr. 7., 56.) Tad ienaidnieki sāka skaļi brēkt un saukt d. Stefanu par Dieva zaimotāju. Brēcieni satrauca pūli, kas sagraba Stefanu, izveda viņu aiz pilsētas mūriem un nomētāja ar akmeņiem. Diakons Stefans ir pirmais kristīgo mocekļis. Vajāšanas un mocekļi ir viens no lielākiem ticības nostiprināšanas balstiem. Vajāšanām kristīgo baznīcai bija labvēlīgas sekas. Asais vajāšanu veids piespieda daudz kristīgo un arī pašus apustuļus izklist no Jeruzalemes. Viņi sāka enerģiski sludināt Kristus mācību provincēs un pat tur, kur ļaudis neko nebija dzirdējuši par Jēzu Kristu. Apustuļu darbu grāmatā (8. nod.) aprakstīti diakona Filipa panākumi jūdu nicinātajā Zamarijā, kur apustuļi Pēteris un Jānis uzlika rokas un noveda Sv. Garu uz ļoti daudziem diakona Filipa kristītiem zamariešiem. Jāatzīmē viens savāds starpgadījums Zamarijā. Kāds Sīmanis, burvis, bija ļoti sajūsmināts par ap. Pēterā brīnumdarbiem un lūdza, lai apus-

tulis viņam pārdod par naudu brīnumdarišanas varu. Pēteris atbildēja, ka Svētā Gara dāvanas par naudu nevarot neviens pārdot. Minētais diakons Filips pārliecināja kristīties arī Etiopijas valdnieces augstmani (eunuchu), kas Kristus mācību aiznesa uz tālo Etiopiju (tagad. Abesīniju).

5. Zaula atgriešana. (37. g.) Jūdu baznīcas vadība nevarēja vienaldzīgi noskatīties uz to, kā Kristus baznīca aug provincē, jo kristīgie sāka parādīties jau ārpus Palestīnas lielākos Sirijas centros — Damaskā un Antiochijā. Sinedrions bija nolēmis kristīgo vajāšanu pārnest uz provinci un Siriju. Ievērojamus pakalpojumus sinedrionam izdarīja viens Gamaliēla māceklis — Zauls no Tarsas (Mazāzijā). Pie Gamaliēla Zauls mācījās rabina pienākumiem. Bez tam viņš labi pārvaldīja grieķu valodu un labi pārzināja to laiku filozofiju, sevišķi stoīku mācības. No vecākiem viņš mantoja drošu stāvokli Romas imperijā — Romas pilsoņa tiesības. Pret kristīgiem Zauls izturējās ārkārtīgi naidīgi. Viņš bija klāt pie diakona Stefana nogalināšanas, rūpīgi uzmeklēja kristīgos un lika tos cietumos. No sinedriona viņš dabūja atļauju doties uz Damasku un tur sākt nežēlīgu kristīgo vajāšanu. Bet ceļā uz Damasku, Damaskas tuvumā, Zaulu pārsteidza parādība: no debesīm atspīdēja spilgta gaisma un atskanēja balss — „Zaul, Zaul, kāpēc tu mani vajā?“ Izbijies Zauls prasīja: „Kungs, kas tu esi?“ Balss atbildēja: „Es esmu Jēzus, ko tu vajā. Tev būs grūti cīnīties pret pārspēku.“ Tad Zauls prasīja: „Kungs, ko Tu gribi, lai daru?“ Jēzus atbildēja: „Ej uz pilsētu un tur tev pateiks, kas tev jādara.“ Pēc parādības Zauls bija kļuvis akls. Draugi viņu ieveda Damaskā. Zauls trīs dienas gavēja un lūdza Dievu. Tad Sv. Gara vadīts, viens no 70 Kristus mācekļiem, vārdā Ananijs, uz Jēzus pavēli atrada Zaulu, uzlika viņam uz galvas rokas un piesauca Sv. Garu. Sv. Gars piepildīja Zaulu, viņš atguva redzi un kristījās. No nīknākā kristīgo vajātāja Zauls pārvērtās par vienu no spilgtākiem Kristus mācības sludinātājiem. Viņš pieņēma vārdu Pāvils (grieķ. Paulos). Baznīca Pāvilu pieskaita 12 apustuļiem viņa lielo nopelni dēļ baznīcas labā, kaut gan Pāvils Jēzus Kristus mācību no paša Jēzus nebija dzirdējis.

6. Sveštautiešu uzņemšana kristīgo baznīcā. Kad kristīgo skaits sāka strauji pieaugt, par Kristus mācību sāka interesēties daudz sveštautiešu, skatoties no jūdu viedokļa. Jūdi bija ļoti neiecietīgi pret sveštautiešiem, jo viņi vienīgi sevi atzina par Dieva izredzēto tautu, kas vienīgā pazīst īsto Dievu un kam vienīgai Dievs devis īsto ticību. Tā kā jūdu tautai viņas vēstures gaitās bija daudz jācieš no svešām tautām, tad jūdiem bija izveidojusies ticība, ka kādreiz Dievs sūtīs Mesiju, kas atsvabinās jūdu tautu, nokratīs sveštautiešu varu un dos jūdiem varu pār visām tautām pasaulē. Kristīgie jūdi atzina Jēzu par apsolīto Mesiju. Viņi bija tikpat neiecietīgi kā visi citi vecās Mozus ticības piekritēji. Apustuļiem bija jāizšķir ļoti grūts un svarīgs jautājums: ko darīt ar sveštautiešiem-griekiem, romiešiem, siriešiem un c., kas vēlētos kristīties? Pirmais šo jautājumu atrisināja apustulis Pēteris, kas Palestīnas Cēzarejā kristīja Romas virsnieku Kornēliju kopā ar visu viņa ģimeni. Kad jūdi sāka kurnēt, ap. Pēteris tiem teica: „Kad es sāku sludināt (Kornēlija mājā), Svētais Gars nonāca uz viņiem... Ja nu Dievs arī viņiem tādu pat dāvanu devis kā mums, kas ticam Kungam Jēzum Kristum, kas tad esmu es, lai spētu Dievam pretoties?“ Arī apustulis Pāvils un Barnaba labprāt kristīja sveštautiešus. Tad kristīgie jūdi sāka skaļāk kurnēt un prasīja, lai sveštautieši pieņem Mozus ticību un tad kristījas. Tam nevarēja piekrist sveštautieši. Ja apustuļi būtu padevušies jūdu nacionālismam un būtu kristījuši tikai Mozus ticīgos, tad Kristus mācība paliktu tikai jūdu tautā. Bet apustuļi atcerējās paša Jēzus vārdus: „Ejiet pa visu pasauli un sludiniet evaņģēliju visai radībai“ (Mark. 16., 15), un apustuļi zināja, ka Viņš nešķiro ticīgos pēc tautībām. Strīdu izbeigšanai apustuļi 51. gadā sanāca Jeruzalemē uz sapulci (koncilu). Bez apustuļiem koncilā piedalījās arī draudžu vecākie, t. i. priesteri — draudžu mācītāji, kam apustuļi bija devuši svētību vadīt dievkalpojumus draudzēs un kristīt laudis, jo apustuļi paši vairs nespēja apkalpot visus kristīgos. Koncilā ar pārliecinošām runām uzstājās apustuļi Pēteris, Pāvils un Jēkabs. Koncils nolēma kristīt sveštautiešus. Ar Jeruzalemes koncila lēmumu Jēzus Kristus mācība nonāca visas cilvēces rīcībā un nepalika tikai jūdu

tautas īpašumā. Jeruzalemes koncilam ir arī liela nozīme tādā ziņā, ka apustuļi parādīja, kā baznīcas dzīvē jāizlemj svarīgākie jautājumi. Pareizticīgo baznīca līdz šim laikam turas pie šī apustuļu parauga un norādījuma.

7. Sv. apustuļu misijas darbi. Pēc Jeruzalemes koncila baznīcas attīstībā iesākas jauns posms, ko var nosaukt par universālisma (vispasaules) posmu, jo apustuļi kopā ar saviem mācekļiem izklist pa visu plašo Romas imperiju, un daži pāriet pat tās robežas. Noteiktu ziņu par visu apustuļu misijas darbību nav. Visvairāk ziņu uzglabāties par apustuļa Pāvila un viņa mācekļu misijas darbu. Apustuļu darba grāmatā, ko sarakstījis / evaņģelists Lūka (no latīņu val. Lucanus) un kuŗš bija ap. Pāvila māceklis, vissīkāk aprakstīta apustuļa Pāvila misijas darbība. Viņa darbību parasti sadala četros ceļojumos. Viņš apceļoja galvenos centrus Sirijā, Mazāzijā, Maķedonijā, Grieķijā un 67. gadā tika nonāvēts Romā, kad Nerons vajāja kristīgos. Pāvila ceļojumos pavadīja viņa mācekļi Lūka, Timotejs, Tits, Sila un ap. Barnaba. Lielī panākumi apustulim Pāvilam bija grieķu un hellēnizēto tautu centros. Viņš visos centros dibināja draudzes, kas savukārt bija visas vienas kristīgo baznīcas sastāvdaļas. Draudžu vadībai viņš iesvētīja priesterus, ko pakļāva vietējās baznīcas dzīves vadītājiem bīskapiem (grieķu v. episkopos — uzraugs). Viņš dibināja vietējās baznīcas: Grieķijā, Maķedonijā, Efesā, Antiochijā (Sirijā) un Kretā. Viņa iesvētītie bīskapi bija Lūka Antiochijā, Timotejs — Efesā, Tits — Kretā. Barnaba nodibināja bīskapiju uz Kipras salas. Jaundibinātām baznīcām un to bīskapiem Pāvils rakstīja vēstījumus, kuŗos tēvišķi pamācīja savus mācekļus un jaunkristītos. Uzglabājušies 14 Pāvila vēstījumi-vēstules. Kā organizātors, misionārs un teologs Pāvils izdarīja neatsveramus pakalpojumus kristīgai baznīcai.

Mazāk zināms par citu apustuļu darbību. Ļoti rosīgs bija ap. Pēteris, kas apceļoja Palestīnu, Siriju, Mazāziju, Ēģipti un Nerona vajāšanu laikā 67. gadā Romā tika piesists krustā ar galvu uz leju. Viņš ir atstājis divus vēstījumus. Apustulis Pēteris dibināja Aleksandrijā vietējo Ēģiptes baznīcu, par ku-

ras vadītāju iecēla savu mācekli evaņģelistu Marku, pirmo bīskapu Aleksandrijā.

Apustulis Jānis pirmos 15 gadus pēc Jēzus pacelšanās debesīs nodarbojās ar misioni Jeruzalemē un Palestīnā. Pie dzimtenes viņu saistīja Jēzus Kristus novēlējums: rūpēties par sv. Mariju, Jēzus māti, Dievmāti. Kad 48. gadā viņa nomira, ap. Jānis devās uz Mazāziju, kur sev par pastāvīgu dzīves vietu izvēlējās Efesu. Kad ķeizars Domiciāns (81.—96.) Romā vajāja kristīgos, ap. Jāni aizveda uz Romu, kur viņu šausmīgi spīdzināja. Tomēr sv. apustulis visas mokas izcieta. Viņu izsūtīja trimdā uz Patmos salu, kur viņš sarakstīja Parādību grāmatu (Apokalipsis). Pēc Domiciāna nogalināšanas ap. Jānis atgriezās Efesā, kur nomira Trajāna valdīšanas sākumā. No visa tā, ko mēs zinām par apustuļu likteņiem, par ap. Jāni zināms, ka viņš mira dabīgā nāvē ap 100 gadu vecs. Ap. Jānis sarakstījis ceturto Evaņģeliju, kuŗa dēļ baznīca viņu sauc par Teologu, jo viņš Jēzu sauc par Dievu-Vārdu (griek. v. logos).

Ap. Jēkabs Taisnīgais tiek saukts par Jēzus brāli. Viņš palika uzticīgs savai dzimtenei Palestīnai un bija pirmais Jeruzalemes bīskaps. Viņā izcili taisnīgā un godīgā dzīve radīja lielas simpatijas tautā, kāpēc Jeruzalemes baznīca augtin auga. Tas gaužam nepatika sinedrionam. 63. gadā naidniekiem izdevās sakūdit pūli pret ap. Jēkabu, un pūlis to nogalināja.

Par ap. Andreju zināms, ka viņa misiones darbs noritēja ap Melnās jūras krastiem. Viņš pat darbojās Skitijā (tagad. Dienvidkrievijā). 70. gadā viņu piesita pie slīpā krusta Patrās, Grieķijā. Vēl mazāk zināms par citiem apustuļiem un 70 Kristus mācekļiem. No nostāstiem zināms, ka apustuļu laikos Kristus mācība sludināta: Etiopijā, Arabijā, Mezopotamijā, Persijā un pat Indijā.

Nebīdāmie no vajāšanām, grūtībām un pat nāves, svētie apustuļi ārkārtīgi plaši izplatīja Jēzus Kristus mācību, lika dievkalpojumiem un kultam stiprus pamatus, sarakstīja 4 Evaņģelijus, 21 vēstuli-vēstījumu, Apustuļu darbu grāmatu, Apokalipsu, — pavisam 27 Jaunās derības grāmatas, nodibināja jau-

nas sabiedrības sadzīvi un lika drošus pamatus baznīcas iekārtai. Pēc apustuļu nāves viņu iesvētītie bīskapi ieņēma apustuļu vietu un iesvētīja sev vietniekus un palīgus. Mazākās vienības baznīcā — draudzes pārzināja un vadīja priesteri, ko iesvētīja un uzraudzīja bīskapi. Zemākie kalpotāji baznīcā bija diakoni.

8. Kristīgo vajāšana. Kristīgā baznīca pēc tās nodibināšanas izturēja ilgu nāves briesmu un uguns pārbaudi. Kristīgo vajāšana ilga vairāk kā 250 gadus. Pret kristīgiem uzstājās jūdi, pagāni un beidzot Romas imperijas valsts vara. Vajātāju mērķis bija iznīcināt un iznīdēt Kristus mācību un baznīcu, jo Kristus mācība un baznīca nostājās nesamierināmā pretrunā ar Romas imperijas likumiem, sabiedrības uzskatiem un sadzīves paražām. Valsts likumi atzina, ka tikai romiešu tautai tiesības valdīt par visām tautām un visu pasauli. Šo uzskatu, atbalstīja romiešu ticība. Šī ticība pieļāda ķeizaru dievināšanu. Ķeizaru tēlus lika dievamos, un tauta ar priesteriem kalpoja tiem kā dieviem. Valsts reliģija bija zaudējusi idejisko pievilcību, bet turējās uz vecā formālisma un sīki izstrādātām ceremonijām un paražām. Grimstošo tautas tikumības dzīvi vecā reliģija nespēja pacelt un uzlabot. Valstī valdīja spilgta nevienlīdzība un tikumu pagrimums. Kristīgie nāca ar mīlestības, vienlīdzības, brālības un stingrākās tikumības idejām. Kristīgie bija dziļi pārlicināti, ka Dievs atmaksās visiem godīgiem un tikumīgiem ļaudīm ar to, ka uzņems viņus savā debesu valstībā. Uz nekristītiem kristīgie skatījās kā uz ļauno garu kalpiem, kas nepazīst Dievu un Dieva likumus. Nekristītais kristīgā acīs bija zems un tumšs radījums — pagāns. Kristīgie nepiedalījās pagānu svētkos un izpriecās, nosodīja kalpošanu elkiem un neatzina ķeizara dievināšanu. Viņi dzīvoja noslēgti savās draudzēs, kur visi bija vienlīdzīgi, kur nebija bagātu un nabagu, kur visi bija godīga darba darītāji un godīgas dzīves cienītāji. Par daudz ass pretstats bija starp jauno kristīgo sabiedrību un veco valdošo pagānu sabiedrību. Abas tās nevarēja mierīgi sadzīvot. Kristīgo vajāšanu iesāka jūdi, kuŗu reliģija bija sastingusi ārējā formālismā. Jūdi uz kristīgiem skatījās kā uz atkritējiem no

vecās Mozus ticības un tās baušļiem. Ticības naidam pievienojās nacionālais naidis, jo kristīgo draudzēs uzņēma arī sveštautiešus, bet Mozus ticība bija jūdu nacionālā ticība. No sākuma jūdi vajāja kristīgos Palestīnā. 70. gadā ķeizars Tits nodedzināja Zalamana dievnamu Jēruzalemē un lielu daļu jūdu tautas izklīdināja pa visu plašo Romas imperiju. Izklīdināšanas dēļ sarūgtinātie jūdi, kas bija nesen varonīgi cīnījušies pret Romas varu savas tautas un ticības neatkarības labā, saka nikni apkarot savas tautas atkritējus — kristīgos. Nespēdami pašu spēkiem kristīgos iznīdēt, jūdi sāka kūdit romiešus, grieķus un citas tautas pret kristīgiem. Sabiedrībā sāka parādīties baumas, ka kristīgie ir bezdievji, ka tie ir cilvēkēdēji, kas sv. vakarēdienā sanāksmēs ēdot cilvēka miesu un dzerot cilvēku asinis, un ka tie esot Romas valsts un sabiedrības grāvēji, jo viņu draudzēs vergi un kungi dzīvojot kā brāļi. Daudz ļaunprātīgu baumu naidnieki izplatīja par kristīgiem. Šīs baumas uztvēra pagānu priesteri un tie, kas pelnījās pie dievnamiem, piem., dievu tēlu taisītāji. Naidu jūta pret kristīgiem vispār netikumīgi cilvēki, jo netikumīgs cilvēks nevar ciest tikumīgo. Romas sabiedrībā pamazām sāka augt naidis pret kristīgiem.

Romas valsts vara no sākuma skatījās uz kristīgiem kā uz jūdu sekti. Pirmo reiz valsts vara uzbruka kristīgiem ķeizara Nerona laikā (67. g.). Pēc Romas nodegšanas Nerons pasludināja kristīgo pulciņus par Romas dedzinātājiem un pavēlēja kristīgos iznīcināt. Tad sāka gūstīt kristīgos un tos pulkiem sūtīja uz cirku arēnām plēsīgiem zvēriem par barību. Dažus aplēja ar darvu, piesēja dārzos pie kokiem un sadedzināja kā lāpas. Šo vajāšanu laikā tika nogalināti svētie apustuļi Pēteris un Pāvils. Vajāšanai bija negaidītas sekas. Kristīgie nebaidījās no nāves un nesludināja naidu pret vajātājiem, bet pat lūdza par tiem Dievu. Apzinīgākā Romas sabiedrība sāka interesēties par šiem „savādniekiem“ un tie, kas sīkāk iepazinās ar Kristus mācību, sāka pieņemt kristīgo ticību... No I līdz IV g. s. Romas valsts vara apmēram 10 reizes ir ķērusies pie kristīgo vajāšanas. Līdz 250. gadam vajāšanām bija vietējs raksturs, un tās izdarīja ķei-

zari: Domiciāns, Trajāns, Marks Aurēlijs, Septimijs Severs un c. Šie ķeizari atzina kristīgo baznīcas un draudzes par Romas valsts varai un sabbiedrībai kaitīgām un nelikumīgām savienībām. Visas Romas valsts mērogā kristīgos sāka vajāt 250. gadā ķeizars Decijs Trajāns, kas izdeva likumus pret kristīgiem kā valsts varas ienaidniekiem. Viņš pavēlēja kristīgiem atteikties no savas ticības un atteikšanos pierādīt ar piedalīšanos upurēšanā Romas varas atzītiem dieviem. Tajā laikā Romas valsts nīkuļoja, bet kristīgo skaits bija stipri pieaudzis, sevišķi valsts austrumu daļā. Kristīgo spēks vecai valstij bija kļuvis bīstams. Visplašāko un briesmīgāko kristīgo vajāšanu izdarīja ķeizars Diokletiāns 303. gadā. Pret kristīgiem valsts vara atļāva izlietot visu to briesmīgāko un nežēlīgāko, ko vien var izdomāt ļaunu cilvēku prāts, piem., dzīvu cilvēku dedzināšanu, vārīšanu eļļas katlos, miesas plosīšanu ar ratiem, kaulu laušanu un c. Bet kristīgo garīgais spēks bija stiprāks par valsts varu un šausmīgo terroru. Baznīca uzvarēja.

Vajāšanu laikmetā pret kristīgiem viņu ienaidnieki cīnījās arī ar garīgo ieroču palīdzību. Parādījās vairāk grāmatas, kurās ar zinātnes un literatūras paņēmieniem centās pierādīt, ka Jēzus Kristus nemaz nav dzīvojis, ka kristīgie esot tumšas mānticības vergi un kultūras ienaidnieki. Radās maldū mācības, kas centās apvienot kristīgo idejas ar senās filozofijas prātojumiem (gnostiķi) un pat ar indiešu un persiešu ticības idejām (Mani). Kristīgo intelligence atbildēja tiem ar savu apologetu pārliecinošiem rakstiem. Baznīca uzvarēja.

9. Svētie tēvi, mocekļi un mocekles. Baznīca uzvarēja savus ienaidniekus ar Dieva palīdzību un ar savu locekļu garīgo un morālo (tikumisko) spēku, par kuŗu liecina tā plašā un bagātā baznīcas literatūra, ko sauc par „Svēto dzīves aprakstiem.“ Šajos aprakstos baznīca sakrājusi milzīgu materiālu par tiem varoņiem un varonēm, kas idejas un tikumu labā nav baidījušies no mocībām, spīdzināšanas un nāves.

Apustuļu misijas darbu turpināja viņu mācekļi un līdzgaitnieki baznīcas druvā. Viņu darbības paraugs bija sv. apustuļi. Daži no apustuļu mācekļiem (Viri apostolici) atstā-

juši savus vēstījumus un pamācības, kas rakstītas pēc apustuļu vēstījumu un pamācību parauga. Godam jāmin sekojošu sv. apustuļu mācekļu vārdi: Barnaba, Ignatijs Dievnesis, Klements un Polikarps. Sv. Barnaba (Varnava) bija apustuļa Pāvila līdzgaitnieks. Viņa dzimtene bija Kipras sala. Viņa vecāki bija turīgi jūdu leviti. Sv. Barnaba pārdeva savu mantu un iegūto naudu nolika pie apustuļu kājām. Kopā ar apustuli Pāvilu viņš kārtoja baznīcas dzīvi Antiochijā un Mazāzijā. Viņš piedalījās apustuļu koncilā (51. g.). Viņa pastāvīgā darba vieta bija Kipras sala, kur 76. gadā viņa tautas brāļi jūdi viņu nomocīja, — viņu nomētāja ar akmeņiem. Uzglabājies viens vēstījums, par kuŗa autoru baznīca atzīst sv. Barnabu.

No apustuļa Jāņa mācekļiem ir ziņas par sv. Ignatiju un sv. Polikarpu. Ap 70. gadu ap. Jānis iesvētīja Ignatiju par bīskapu Antiochijā. Sv. Ignatijs Antiochijas baznīcu vadīja apm. 30 gadus. Kad ķeizars Trajāns (107. g.) ieradās Antiochijā, viņš dabūja zināt, ka bīskaps Ignatijs aizlēdzis kristīgiem piedalīties ķeizara svinīgajā sagaidīšanā. Trajāns pavēlēja Ignatiju apcietināt. Pratināšanas laikā b. Ignatijs lietā vārdu dievnesis. Trajāns jautājis: „Kas ir dievnesis?“ Ignatijs atbildējis: „Tas, kas Kristu nes savā sirdī.“ Trajāns pavēlēja sv. Ignatiju aizvest uz Romu, kur cirkus arēnā viņu saplošīja lauvas. Sv. Ignatijs atstāja 7 vēstījumus. Otrs ap. Jāņa māceklis — Polikarps darbojās Smirnā, kur par bīskapu viņu bija iesvētījis pats apustulis Jānis. Pēc 40 gadu ilgas darbības viņu Romas prokonsuls lika apcietināt un ieteica viņam atteikties no Kristus. Sv. Polikarps atbildēja: „86 gadus es kalpoju savam Kungam un no Viņa esmu pieredzējis tikai labu. Kā lai es neslavu ceļu savam Ķēniņam un Pestītājam?“ Viņu saniknots pūlis sadedzināja uz sārta. (169. g.) Sv. Polikarps sarakstīja daudz vēstījumu, no kuŗiem uzglabājies tikai viens... Ap. Pētera līdzgaitnieks sv. Klements bija cēlies no bagātas romiešu dzimtas. Ap. Pēteris viņu iesvētīja par Romas bīskapu. Lielie panākumi misionēs darbā vērta uz sv. Klementu ķeizara Trajāna vērību sevišķi tādēļ, ka daudz ievērojamu romiešu sāka pāriet kristīgo rindās. Sv. Klementu valdība izsūtīja trimdā uz Chersonesu pie Melnās jūras. Kad sv. Klements arī tur turpināja misionēs darbu, tad uz ķeizara pavēli

viņu noslicināja Melnā jūrā. No sv. Klementa darbiem uzglabājies vēstījums korintiešiem.

Katra kristīgo paaudze deva izcilus vīrus, kas ne tikai sludināja, bet arī izcieta mokas un nāvi Kristus mācības dēļ. Cilvēkus visvairāk pārlicina ideju apliecināšana darbos un cīnītāju moku pilnā nāve ideju dēļ. Svēto mocekļu vidū sastopam ne tikai vīriešus, bet arī daudz sieviešu, piem., svēto Katrīnu, Barbaru, Aleksandru, māsas Ticību, Cerību un Milestību kopā ar viņu māti Sofiju (Gudrība). Ļoti aizkustinošs ir stāsts par minētām trim māsām un viņu māti Sofiju. Ķeizara Adriāna laikā Romas sabiedrībā uz sevi grieza vērību atraitne Sofija, kas, pretēji sabiedrības vairumam, dzīvoja ļoti tikumīgi un stingras tikumības garā audzināja savas meitas. Visi zināja, ka Sofija ir kristīga. Kā kristīgām mātei un meitām piesprieda nāves sodu. Soda izpildītāji rīkojās ārkārtīgi necilvēcīgi. Mātes acu priekšā nocirta galvas viņas meitām. Sagrauztā māte apbedīja meitu liķus un no pārdzīvotā arī pati mira (ap. 137. g.). Šo mocekļu vārdi ļoti populāri kristīgo sabiedrībā, piem., Krievijā ļoti bieži meitām deva vārdus — Vera, Nadžežda, Ļubov. (Tulkoj. šie vārdi nozīmē — Ticība, Cerība un Milestība.) No valdošo dzimtu aprindām nāca svētā Katrīna (IV g. s. sāk.), kas savu stāvokli un skaistumu ziedoja Kristus baznīcai. Viņa Aleksandrijā pat publiski uzbruka ķeizaram Maksiminam, apvainodama viņu kalpošanā elkiem, par ko viņai uz ķeizara pavēli nocirta galvu. Spožā galma virsnieka stāvokli ziedoja ticības labā svētais Juris un izcieta briesmīgas mokas. Sv. Jura izturība spīdzināšanas laikā modināja ķeizara Diokletiāna sievas Aleksandras līdzjūtību tik tālu, ka viņa pieņēma kristīgu ticību, par ko Diokletiāns lika viņai un sv. Jurim nocirst galvu (303. g.). Svēto dzīves apraksti sniedz bezgala daudz piemēru, kas visi liecina, ka Kristus mācības un ticības spēks bija tik stiprs, ka cilvēki atsacījās no dzīves ērtībām, bagātības un stāvokļa sabiedrībā un Kristus mācību dēļ labprāt gāja nāvē. Un ticība uzvarēja.

II.

Baznīcas organizēšanās un teoloģijas izveidošanas laikmets.

10. Konstantīna Lielā laikmets (312.—337.). Pēc šausmīgā negaisa, ko baznīca un kristīgie pārdzīvoja Diokletiāna laikā, 313. gada februārī Milānā ķeizari Konstantīns un Licinijs izdeva ediktu (rīkojumu), kas piešķīra ticības brīvību visiem Romas lielvalsts pilsoņiem. Edikts nodrošināja „dievības un debesu varas, lai viņa būtu kāda būdama“ sludināšanas brīvību. Edikta saturā ietilpa atļauja turēties pie kristīgās ticības, atcelti visi ierobežojumi un aizliegumi, kādus Romas valsts vara bija izdevusi pret kristīgiem, pavēlēja atdot kristīgiem visus agrāk baznīcai atņemtus īpašumus un rīkojums valsts iestādēm parādīt kristīgiem pēc iespējas lielu labvēlību. Šis edikts liecina, ka Kristus, Viņa baznīca un Viņa mācība uzvarēja Romas lielvalsts varu un reizē ar to uzvarēja arī grieķu-romiešu kultūras idejas un garu. Milānas edikta izdošanas laikā Konstantīns vēl rikojās kā politiķis, kas labāk nekā citi ķeizari saskatīja, kāds milzīgs pozitīvs spēks slēpās kristīgo sabiedrībā un to organizācijā-baznīcā. Pamatām viņš sāka tuvāk iepazīties ar Kristus mācību un baznīcas dzīvi un sāka aktīvi piedalīties baznīcas iekšējās dzīves jautājumu kārtošanā. Ar viņa palīdzību 325. gadā Nikejā tika sasaukts pirmais pasaules koncils, uz kuŗu tika aicināti pārstāvji no visiem kristīgo centriem. Koncilā piedalījās vairāk kā 300 bīskapi un garīdznieki kristīgo pamatmācību noskaidrošanai un formulēšanai, lai norobežotos no maldu mācībām un nodrošinātu vienību visā baznīcā. Kad 330. gadā Konstantīns pārcēla lielvalsts galvas pilsētu no Romas uz Bizantiju, ko nosauca par Konstantinopoli, tā bija zīme, ka ķeizars Konstantīns atsakās no visas vecās pasaules un tās gara un pāriet uz to savas valsts daļu, kur kristīgo bija visvairāk un kur baznīca bija visstiprākā. Īsi pirms nāves Konstantīns pārgāja kristīgo rindās, kristījās un nomira kā paties un īsts kristīgais (337. g.). Patiesa kristīgā bija Konstantīna māte Helena, kas 336. gadā devās svētceļojumā uz Jeruzalemi un tur atrada krustu, pie kuŗa bija piesists Jēzus Kristus. Baznīca atzīst Konstantīnu un Helenu par svētiem un apustuļiem

lidzīgiem. Sākot no ķeizara Konstantīna laikiem, baznīcai vairs nedraudēja briesmas ne no Romas valsts varas, nedz no senās „klasiskās“ kultūras. Mazs satricinājums kristīgai baznīcai vēl bija jāpārdzīvo Konstantīna brāļa dēla — ķ. Juliāna Atkritēja valdīšanas laikā.

11. Juliāns Atkritējs (361.—363.). Apdāvinātais Konstantīna L. brāļa dēls Juliāns kļuva par niknu kristīgo pretinieku drūmo bērnības apstākļu un nemākulīgo audzinātāju garīdznieku dēļ, kas neprata ieinteresēt spējīgo jaunekli Kristus mācības būtībā, bet apmierinājās ar reliģijas ārējo formu pildīšanu. Juliāns ticēja, ka Romas lielvalsts varēs atzelt vienīgi tad, ja atjaunos grieķu-romiešu reliģiju un tās garu. Kad 361. gadā viņš kļuva par ķeizaru, tas svinīgi atsacījās no kristīgās ticības un pavēlēja visā valstī atjaunot un uzpost seno dievu tempļus un rīkot tajos svinīgas seno laiku ceremonijas. Tos tempļus, ko kopā ar to īpašumiem bija pārņēmuši kristīgie, Juliāns pavēlēja atdot atpakaļ pagāniem. Bet drīz viņš piedzīvoja to, ka tauta negāja uz atjaunotiem pagānu tempļiem un neapmeklēja pagānu svinības, jo tautas lielum lielais vairums, sevišķi valsts austrumu daļā, bija pārgājuši kristīgā ticībā. Ir nostāsti par to, ka ķ. Juliāns licis atjaunot Jeruzalemē veco Zalamana dievnamu jūdu labā, bet barga zemestrīce pārtraukusi atjaunošanas darbus. Juliāna valdīšanas laiks bija īss, jo 363. gadā viņš kritā kaujā ar persiešiem. Viņa beidzami vārdi bijuši: „Galilieti! Tu uzvarēji!“ Tiešām Juliāna laikmets bija beidzamais, kad Romas valsts vara un senā kultūra mēģināja sacelties pret Kristus baznīcu.

12. Beidzamais vienotās Romas lielvalsts ķeizars Teodosijs Lielais (379.—395.) pasludināja kristīgo ticību kā vienīgo valsts varas atzīto ticību. Bīskapi un garīdznieki tika aicināti ieņemt svarīgākos amatus valsts dienestā. Baznīcai kā reliģiskai organizācijai tas nāca par sliktu, jo valsts darbs kavēja garīdzniekus viņu tiešā darbā, — draudžu un bīskapiju apkopšanā. 395. gadā Romas lielvalsts tika sadalīta divās daļās. Valsts rietumu daļa V gadu simtā sabruka zem ģermāņu tautu spiediena, un tās vietā nodibinājās vairākas ģermāņu valstiņas, kurās garīdzniekiem atklājās plašs misijas darbs, — bija

jākristī dažādas romāņu un ģermāņu tautiņas. Šo darbu Romas bīskapu virsvadībā rietumu garīdznieki veica līdz XI gadu simtam. Līdz XI g. s. visas Vakareiropas tautas bija kristītas, izņemot VIII g. simtā Spānijā iebrukušos arabus (711. g.) Romas valsts austrumu daļa, ko parasti sauc par Bizantiju, pastāvēja kā kristīgo valsts līdz XV g. simtam (1453. g.). Šis valsts garīdznieki izplatīja kristīgo ticību starp slavu tautām, pie kam ap XI g. simtu, ar krievu starpniecību, Kristus mācība nonāca līdz Senlatvijai.

13. Pasaules koncilu laikmets (325.—787.). Kaut gan baznīca uzvarēja Romas lielvalsts varu, grieķu-romiešu kultūru un romāņu, ģermāņu un slavu tautu tautiskās reliģijas, tomēr baznīcai bija un ir jācīnās ar dažādiem ienaidniekiem, kas bieži nāca no pašu kristīgo vidus. Šos ienaidniekus sauc par atkritējiem un maldu mācītājiem (ķeceriem). No vēstures viedokļa šī parādība izskaidrojama ar to, ka Kristus mācības dziļumi un pamati nav izprotami daudz cilvēku prātam un ka šīs mācības reliģiskās un tikumiskās prasības nav arī pa spēkam daudziem cilvēkiem. Kamēr baznīcu vajāja senā pagāņu sabiedrība un Romas valsts vara, baznīcas locekļu rindās iestājās senās sabiedrības labākie un stiprākie ļaudis, kas idejas dēļ bija spējīgi iet pat nāvē. Kad vajāšanas IV g. simtā izbeidzās, baznīcā ieplūda plašas tautas masas, kuŗu vidū bija daudz vāju ikdienas cilvēku, kas maz interesējās par lielām idejām un šo ideju prasību pildīšanu. Vislaunākie bija tā saucamie racionālisti, kas pie visiem jautājumiem mēdz pieiet no šaurās prāta loģikas puses. Viņi atzīst tikai to, ko aptver viņu prāts, bet prāts nespēj aptvert visu Dieva atklāsmi. Kad baznīcas darbinieku rindās ieplūda seno stoiķu, neoplatoniķu un epikuriešu skolu audzēkņi, kuŗu prāts bija plaši attīstīts, bet ticības tiem bija maz, tad radās maldu mācītāji un atkritēji. Plašās baznīcas vēsturēs mēs lasām, ka jau IV g. simtā bija daudz tādu kristīgo, kas pie ticības jautājumiem sāka pieiet no prāta „zinātnes“ viedokļa. Vēl bēdīgāka bija tā parādība, ka radās tīkotāji pēc bīskapu un priesteru posteņiem, lai caur to iegūtu cienījamu stāvokli sabiedrībā un nokļūtu pie šo posteņu ienākumiem. Pasaules koncilu laikmetā (325.—787. g.) sasaukti 7 koncili. No šiem 7 konciliem sešos nodarbojās

ar sekojošā galvenā pamatjautājuma noskaidrošanu: vai Jēzus Kristus ir Dievs un Dieva Dēls jeb tikai cilvēks? Koncilu uzdevums bija noskaidrot un noteikti formulēt kristīgo baznīcas pamatmācības (dogmas) un pamatlikumus (kanonus). Koncilu laikmetā baznīcas rīcībā bija daudz tādu izcilu baznīcas tēvu un mācītāju, kas uz svēto Evanģēliju, apustuļu rakstu un vēstījumu pamata koncilu uzdevumus lietderīgi veica un izveidoja baznīcai pamatmācības (dogmas) un pamatlikumus (kanonus).

Pirmais koncils sanāca Nikejā 325. gadā. Koncils pieņēma 7 ticības apliecinājuma (simbola) locekļus, kuŗos skaidri formulēja mācību, ka Jēzus Kristus ir vienpiedzimušais Dieva dēls, kas piedzimis, bet neradīts un nācis zemes virsū kā cilvēks, lai atpestītu cilvēkus no grēkiem, ciešot pie krusta. Ar ticības apliecinājumu tika noraidīta godkāriģā Aleksandrijas priesterā Ārija maldū mācība. Ārijs mācīja, ka Jēzus Kristus ir Dieva radījums un nav patiess Dievs. Koncils Āriju un viņa mācību nosodīja. Tomēr baznīcai ilgi bija jācinās ar Ārija piekritējiem. Neatsveramus pakalpojums IV g. s. baznīcai izdarīja tā laika slavenie baznīcas tēvi. Pirmā koncilā piedalījās tādi izcili baznīcas tēvi kā Atanāsijs Lielais, Nikolajs Brīnumdaris un c. Otrs koncils tika sasaukts 381. gadā Konstantinopolē un nosodīja Konstantinopoles bīskapa Makedonija maldū mācību par Svēto Garu, kas pēc viņa domām, esot tikai Tēvam un Dēlam pakļauts un kalpošs Dieva spēks. Koncils formulēja mācību par Svēto Garu kā Svētās Trijādības vienlīdzīgu locekli. Koncils papildināja ticības simbolu ar 5 pēdējiem locekļiem. Pareizticīģā baznīca šo ticības apliecinājumu atzīst kā svētu un negrozāmu. Otrā koncilā piedalījās svētais Gregorijs (Grigorijs) Teologs. Trešais koncils sanāca Efesā 431. gadā. Šis koncils nosodīja Konstantinopoles bīskapa Nestorija maldū mācību. Nestorijs mācīja, ka Kristus piedzimis tikai kā cilvēks, kas uzņēmis sevī Dievu — Vārdu. Kristus esot tikai Dievnesis un Dievmāte esot tikai Kristus dzemdētāja. Koncils pieņēma skaidru mācību par to, ka Jēzū Kristū nedalāmi savienojies Dievs un cilvēks un ka svētā Marija ir Dievadzemdētāja. Ceturtais un piektais koncili (451. un 553. gadā) tika sasaukti monofizitu maldū mācības noraidīšanai. Monofiziti

mācīja un atzina Kristū vienīgi dievišķo dabu, kas pilnīgi uz-
sūkusi Viņa cilvēka dabu, kā jūra uzsūcot ūdens pilienu. Abi
koncili nosodīja šo maldu mācību. Sestais koncils
680. gadā nosodīja monofelītu maldu mācību. Monofelīti at-
zina Kristu par Dievu un cilvēku, bet apgalvoja, ka Kristu
viņa ricībā vadījusi tikai Dieva griba un ka cilvēka gri-
bas spēka viņam pavisam neesot bijis. Beidzamais Pasaules
koncils sanāca Nikejā 787. gadā cīņai ar svētgleznu nolie-
dzējiem. Pret svētgleznām cīnījās Bizantijas valsts vara un
laicīgā intelliģence. Koncils apstiprināja svētgleznu cienīšanu,
pie kam pasvītroja, ka jācienī un jāpielūdz nevis materiāls, no
kā svētglezna darināta, bet gan tas svētais, kas uz svētglez-
nas uzzīmēts. Vēl ilgi pēc koncila baznīcai bija jācīnās ar
svētgleznu nīdējiem. Tikai 842. gadā vietējais koncils Kon-
stantinopolē izbeidza šo cīņu un tās izbeigšanās atzīmēšanai no-
dibināja pareizticības svētkus, ko pareizticīgā baz-
nīca svin Lielā gavēņa pirmā svētdienā.

Četru gadu simtu laikā baznīca izcīnīja niknu cīņu ar
maldu mācībām un to piekritējiem. Visi 7 koncili tika sasaukti
Bizantijas valstī, kuŗas pilsoņu vidū radās maldu mācītāji, bet
tās pilsoņu vidū radās arī tie gara bruņinieki, kas savos teo-
loģiskos rakstos un runās pārlicinoši apkaŗoja maldu mācī-
bas, radīdami tajā pat laikā paliekoŗas pozitīvas vērtības —
kristīgās baznīcas teoloģiju, t. i. baznīcas zinātni. No šiem
gara bruņiniekiem godam jāatzīmē sekojošie baznīcas tēvi un
mācītāji: Atanasijs Lielais, Nikolajs Brīnumdaris, Vasilijs Lie-
lais, Gregorijs Teologs, Jānis Zeltamute, Jānis Damaskietis un c.
Šajā grandiozajā darbā maz piedalījās Vakareiropas baznīcas
tēvi. Parasti Romas bīskaps sūtīja uz konciliem savus pār-
stāvjus. Vakareiropas baznīca pieņēma gatavus lēmumus.
„Lielā tautu staigāšana“ V un VI g. simtā stipri samazināja
Vakareiropas baznīcas garīgos spēkus, pie kam palikušie bija
nodarbināti ar misijas rūpēm.

**14. Klosteru un mūku organizāciju rašanās un izveidoša-
nās.** Jau pirmos gadu simtos kristīgo draudzēs bija sastopami
laudis, kas stingrāk nekā citi izpildīja reliģijas un tikumības
prasības. Daži atteicās no precēšanās, citi atdeva visu savu
mantu draudzei un piekopa ubagu dzīvi, citi ļoti stingri ga-

vēja un lūdza Dievu. Bija tādi, kas aizgāja vientulībā un ārkārtīgi stingri pildīja solījumus, piem., atteikšanos no laicīgās dzīves ērtībām un paradumiem. Tādus ļaudis sauca par askētiem. Visas viņu rūpes bija saistītas ar stingru apņemšanos izsargāties no grēkiem, darīt tikai labu un lielāko laika daļu ziedot Dieva lūgšanai. Viņu dzīves mērķis bija panākt savas dvēseles glābšanu no elles mokām un tās uzņemšanu Pestītāja apsolītā paradīzē. Šie ļaudis vienmēr atcerējās Pestītāja vārdus: „Esiet pilnīgi, tā kā jūsu Tēvs debesīs ir pilnīgs“ (Mat. 5., 48). Askētisms bija ass protests pret pagānu sabiedrības tikumu pagrimumu un baudītkāro dzīvi, ko neapgaroja kristīgo ideāli. Askētu skaits sevišķi sāka pieaugt III g. simtā; to veicināja arī šausmīgās kristīgo vajāšanas. IV g. simtā askētu bija jau tik daudz, ka Ēģiptē radās pirmās askētu-mūku organizācijas un to kopdzīves mitekļi — klosteri. Apbrīnojams askētu — mūku paraugs bija svētais Antonijs, kas vairāk kā 80 gadus no sava ilgā mūža (251.—356.) nodzīvoja vientulībā Libijas tuksnesī. No vecākiem Aleksandrijā viņš mantoja lielu bagātību. Izšķirīga nozīme viņa dzīvē bija Evgēlija vārdiem, ko viņš dzirdēja dievnamā 20 gadu vecumā, un tie bija: „Ja tu gribi būt pilnīgs, tad ej, pārdod visu, kas tev pieder, un izdali nabagiem; tad tev būs manta debesīs; un tad nāc un staigā man pakal“ (Mat. 19., 21). Kaut viņš aizgāja tuksnesī un dzīvoja vientulā alā, ļaudis uzmeklēja viņu, lūdza viņa padomus un daži sekoja viņa paraugam. Sv. Antonijs apstaigāja askētus, pamācīja tos un deva tiem pirmos mūku dzīves noteikumus. Viņš nedibināja klosterus, bet vadīja un uzraudzīja vienatniekus-anahorētus. Klosteru, t. i. mūku kopdzīves organizāciju nodibinātājs bija Pachomijs Lielais (mir. 348. g.). Viņš dzīvoja Augšēģiptē, Tebu apgabalā. Pēc kara dienesta viņš aizgāja uz tuksnesi un nodevās askētismam. Uz vienas Nilas salas viņš sapulcēja mūkus un nodibināja pirmo mūku kopdzīviklosteri. Pachomijs L. pirmais izstrādāja mūku dzīves noteikumus, kuri stingri prasīja, lai mūks atsakās no mantas, atsakās no ģimenes dzīves un pilnīgi padodas priekšnieka-avvas (tēva-abbata) varai. Mūkiem bija jāvalkā vienāds apģērbs, jāēd vienāds augu ēdiens un visiem jāpiedalās klostera darbos, jo visu nepieciešamo savām vajadzībām vajadzēja sagādāt pašiem mūkiem. Nepaklausīgos un slinkos padzina

no klostera. Svētku dienās un svētdienās mūkus veda uz dievnamu, kur tie gāja pie sv. vakarēdiena, Pachomijs L. aizliedza mūkiem iestāties garīdznieku kārtā. Pachomija klosterus apkalpoja tuvāko ciemu vai pilsētu garīdznieki. Pēc pirmā klostera parauga drīz radās citi. Ap Pachomija L. nāves gadu (348. g.) klosteros jau bija ap 7000 mūku. Pēc Ēģiptes klosteru parauga tika nodibināti klosteri Palestīnā, Sirijā, Mazāzijā un Balkānu pussalā. Arī slavenie baznīcas tēvi, piem., Vasilijs Lielais, Nikolajs Brīnumdaris, Gregorijs Teologs un c. bija mūki. Vasilijs L. ir izstrādājis savus klosteru dzīves noteikumus. Sākot ar V g. simta Pasaules konciliem to lēmumos izstrādāts daudz noteikumu par klosteriem un mūkiem. Klosteri un mūki bija ļoti iecienīti un populāri kristīgo sabiedrībā, kāpēc klosteri saņēma daudz dāvanu no ticīgiem un daži klosteri drīz kļuva ļoti bagāti, kas kaitēja mūku dzīves stingrībai. Konciliem bija jānovērš dažas klosteru dzīves ļaunās parādības. Nevēlama parādība Bizantijas klosteru dzīvē bija apkārtklīstošie mūki. Nevēlamās parādības mūku dzīvē izsauca viņu vajāšanu svētgleznu vajāšanas laikā.

Tā kā mūki bija nodevušies pilnīgai kalpošanai Dievam, tad draudzes bieži aicināja par draudžu ganiem-priesteriem mūkus. Arī bīskapu amatus sāka ieņemt mūki. Cienība pret mūkiem izsauca pat to, ka ceturtais Pasaules koncils 451. gadā nolēma, ka bīskapu amatus var ieņemt tikai mūki vai neprecējušies garīdznieki.

Vakareiopā mūki parādījās no austrumiem. Patstāvīgus mūku un klosteru noteikumus Vakareioņas mūkiem izstrādāja Nursijas sv. Benedikts (485.—543.), kas nodibināja Itālijā, Monte-Kassinā, pirmo klosteri. Tā tad Vakareiopā klosteri nodibināti vairāk kā 100 gadus vēlāk nekā austrumos. Sv. Benedikta noteikumi ir ļoti stingri, bet tajos, atšķirībā no austrumu noteikumiem, liela vērība piegriezta fiziskiem un garīgiem darbiem, kāpēc atlika mazāk laika reliģiskiem vingrinājumiem un prātojumiem. Attiecībā uz ēdieniem sv. Benedikts nav tik stingrs kā austrumnīki, — viņš atļauj gaļas ēšanu tajā laikā, kad nav gavēņu. Klosteri un mūki kļuva populāri arī Vakareiopā. Tur nonāca pat tik tālu, ka vietējie koncili, piem., Elvīras koncils Spānijā (305. g.), pat lēma par to, ka visiem

priesteriem un bīskapiem jābūt mūkiem. Šo paražu galīgi nostiprināja pāvests Gregorijs VII ar likumu par celibātu XI g. simtā; šis likums aizliedz garīdzniekiem precēties.

15. Baznīcas organizācija. IV gadu simtā baznīca uzvarēja savus bīstamākos ienaidniekus — senās romiešu-grieķu kultūras piekritējus un ieguva Romas lielvalsts varas nostāšanās kristīgo baznīcas pusē. Uzvaru sekmēja kristīgo idejiskais un tikumiskais spēks, jo idejiskā un tikumiskā ziņā kristīgo sabiedrība bija labāka un pārāka par veco pagānu sabiedrību. Savu pārākumu kristīgie apzinājās un neslēpa. Uzvaru sekmēja arī kristīgo baznīcas stiprā un plašā organizācija un stingra disciplīna. Mēs jau zinām, ka apustuļu laikos kristīgie bija vienoti draudzēs, kuŗu priekšgalā atradās priesteri. Viņu palīgi bija diakoni. Vienas pilsētas vai novada draudzes bija vienotas zem sv. apustuļu izraudzītu bīskapu varas un vadības. Pēc sv. apustuļu nāves bīskapi bija sv. apustuļu varas un svētības pārņēmēji un turpinātāji. Kristīgie sevišķi cienīja tos bīskapus, kuŗus bija iesvētījuši paši sv. apustuļi un kuŗi pārvaldīja un vadīja to pilsētu vai apgabalu draudžu dzīvi, kur sv. apustuļi bija ilgāku laiku dzīvojuši un paši vadījuši vietējo draudžu dzīvi. Sevišķi iecienīti bija Jeruzalemes, Antiochijas, Aleksandrijas, Efesas un Romas bīskapi. Pārējie bīskapi uz šo pilsētu bīskapiem skatījās kā uz autoritātēm un vecākiem savā vidū un viņus titulēja par archibīskapiem (virsbīskapiem). I Pasaules koncila laikā (325. g.) šos bīskapus titulē par mēropolitiem, bet archibīskapu titulu piešķir iecienītākiem citu pilsētu bīskapiem. IV Pasaules koncila laikā (451. g.) Jeruzalemes, Antiochijas, Aleksandrijas, Konstantinopoles un Romas mēropolitus sauc par patriarhiem, pie kam patriarhu titulu atzina augstāku par mēropolīta titulu. Šeit jāpiezīmē, ka V g. simtā sv. apustuļa Jāņa Efesā dibinātā katedra tika pārnesta uz Austrum-Romas galvas pilsētu Konstantinopoli. Jau II Pasaules koncils (381. g.) nostāda Konstantinopoles mēropolītu otrā vietā aiz Romas mēropolīta, bet IV Pasaules koncils (451. g.) Konstantinopoles patriarhu nostāda blakus Romas patriarcham kā tam līdzīgu VI g. s. Konstantinopoles patriarhs sāka lietot titulu „pasaules patriarhs (oikumenikos)“. Grieķu vārds patriarhs no-

stiprinās austrumu baznīcās, bet Romā un tai padotās bīskapijās Romas patriarchy sauc „papa“. Latviešu valodā lieto no vācu valodas atvasinātu vārdu „pāvests“ (no vācu vārda Papst). Tā tad jau V gadu simtā baznīcā sastopamas sekojošas garīdznieku pakāpes: patriarchs, mēropolīts, archibīskaps, bīskaps, priesteris un diakons. Attieksmes starp minētām pakāpēm baznīca stingri ievēro zemāko padotību augstākiem.

Kad IV g. s. Romas lielvalsts vara kļuva labvēlīga kristīgo baznīcai un kad šai lielvalstī valdīja kristīgie ķeizari, lielākā iedzīvotāju daļa ātri pārgāja kristīgā baznīcā. Pārvaldes un organizācijas labā baznīca pieskaņojās lielvalsts administratīvam iedalījumam. Tāpat kā valsts baznīca dalījās diocezēs, provincēs, prefektūrās un eparchijās, pie kam eparchijas pārvaldīja bīskapi, bet prefektūras, provinces un diocezes — archibīskapi un mēropolīti. Kristīgie ķeizari IV g. s. piešķīra baznīcas darbiniekiem plašas priekšrocības valstī. Bīskapi bija goda pilsoņi valstī. Bīskapi varēja ieteikt valdībai ierēdņu un tiesnešu vietu kandidātus un pat kontrolēt ierēdņu un tiesnešu darbību. Ķeizari un valsts vīri ļoti ievēroja bīskapu sūdzības par negodīgu ierēdņu vai tiesnešu darbību. Bīskapu rīcībā atradās skolas, slimnīcas, patversmes un nabagu apgādāšana. Lielu sabiedriskās labdarības darbu veica baznīca. Bīskaps valstī bija ļoti ievērojama un cienījama persona. Vispāri garīdznieki bija atsvabināti no karaklausības, nodokļiem un kļaušām. Garīdzniekus varēja tiesāt tikai baznīcas tiesas. Baznīca varēja iegūt un valdīt nekustamus īpašumus, ko parasti atsvabināja no nodevām. Valsts vara augstu vērtēja baznīcas idejisko un tikumisko darbu sabiedrības labā un atbalstīja baznīcu, bet baznīca, savukārt, kļuva par drošu balstu valsts varai.

Sākot ar IV g. s., baznīcas iekšējā dzīvē radās daži svarīgi paradumu pārveidojumi. Pirmos trijos gadu simtos bija paradums, ka garīdzniekus ievēlēja draudzes. Bet tā kā godājamais un bieži materiālā ziņā labi nostādītais garīdznieka amats sāka pievilkt garīdznieka amatam necienīgus ļaudis, tad IV g. s. draudzēm piešķīra tiesību tikai garīdznieku vietām izvēlēt kandidātus, no kuriem bīskaps izvēlējās priesterus un diakonus un iesvētīja tos. Bīskaps varēja arī pats izvēlēties priesterības kandidātus, negrieždamies pie draudzes. Bizan-

tijā ķeizars nozīmēja jeb iecēla patriarchus un patriarchs ar ķeizara ziņu iecēla mēropolitus, archibīskapus un bīskapus. Vakareiopā jaundibinātās ģermāņu valstiņās bīskapus iecēla to ķēniņi. Romā ilgi pastāvēja paradums, ka pāvestu vēlēja Romas tauta. X g. s. pāvestus sāka iecelt Svētās Romas imperijas vācu nācijās ķeizari. Tikai XI g. s. pāvests Gregorijs VII nostiprināja paradumu, ka pāvestu ievēl kardināļu kollēģija-konklavs.

16. Baznīcas iekšējā dzīve. Mēs visi zinām, ka baznīcai piekrit ārkārtīgi svarīgi un atbildīgi uzdevumi tautas garīgās dzīves izkopšanā un izveidošanā. Baznīca audzinājusi un audzina tautas Jēzus Kristus mācību garā. Baznīca vienmēr audzinājusi laudis dievbijības un tikumības garā, lai no grēkiem atsvabinājušies ticīgie varētu droši cerēt uz iekļūšanu pēc nāves mūžīgā Dieva valstībā. Sākot ar IV g. s. Pasaules koncili un daudz vietējie koncili baznīcas vadību arvien stingrāk koncentrē augstāko vadītāju-bīskapu rokās. Ar priesteru un zemāko garīdznieku palīdzību bīskapi kā atbildīgi virsgani vadīja savu ganāmo pulku tikumisko un reliģisko dzīvi. Rodas nepieciešamība katram bīskapam iekārtot savu pārvaldes iestādi, ko sauc par Sinodi vai konsistoriju. Konstantinopolē pie patriarchy noorganizējās sv. Sinode, kas sastāvēja no patriarchy pieaicinātiem bīskapiem un viņa kancelejas augstākiem ierēdņiem. Patriarchy kancelejā bija 5 nodaļas, kurās strādāja 45 darbinieki. Ēparchijas tik daudz darbinieku nevajadzēja. Ēparchiju iestādes kārtoja visas pārvaldes, organizācijas un saimnieciskās lietas. Pareizticīgo baznīcā pastāv tā pati iekārta, kāda sāka veidoties sv. apustuļu laikos un izveidojās IV g. simtā. Pareizticīgie stingri turas pie tām dogmām un kanoniem, ko baznīcai izstrādāja 7 lielie Pasaules koncili, jo pareizticīgo baznīca stingri pārliecināta, ka koncila dalībniekus vadīja Svētais Gars un ka koncilu lēmumi saskan ar Dieva gribu. VII pasaules koncils 787. gadā bija beidzamais koncils, kas izdeva visai baznīcai dogmas un kanonus. Pēc šī koncila Pasaules koncili nav vairs sasaukti. Vietējās baznīcas ir sasaukušas un sasauc vietējos koncilus, bet tiem stingri jāturas Evāņģelija, sv. apustuļu, baznīcas tēvu un 7 Pasaules koncilu dogmu un kanonu nospraustās robežās

un garā. Romas baznīca turpretim arī pēc VII pasaules koncila turpina uzstādīt jaunas dogmas un izdot jaunus kanonus. Tur noteicējs ir pāvests, bet koncili ir viņa padomdevēji.

Sākot ar IV g. s., baznīca izmanto dažādas mākslas nozares savu reliģisko mērķu sekmēšanai. Tikai IV g. s. baznīca ieguva drošu iespēju celt patstāvīgus dievnamus, bet pirmajos gadu simtos kristīgiem bija jāpūlcējas uz dievlūgšanu privātos namos, kapsētās, katakombās, kalnos un mežos. IV g. s. kristīgie pārņem daudz pagānu tempļu un tos pielāgo savu dievkalpojumu vajadzībām. Drīz sāka celt arī savus īpatus dievnamus, kuŗu pamatforma bija krusts vai kuģis. Austrumu baznīcās nostiprinās bizantiešu stils, kuŗa krāšņākais un spilgtākais pārstāvis — sv. Sofijas katedrale Konstantinopolē (celta VI g. s.) Rietumu baznīcā ir izveidojušies vairāki stili: bazilikas, romāņu un gotu stila dievnamu. Ticīgo aicināšanai uz dievnamu, uz dievlūgšanu, rietumos ap VII gadu simtu sāka lietot zvanus, ko austrumu baznīca sāka pārņemt no rietumiem tikai XII g. simtā.

Baznīca izmantoja arī glezniecību un tēlniecību, pie kam austrumu baznīcā nostiprinājusies tikai glezniecība-svētgleznes, bet rietumos nostiprinājušies abi mākslas veidi, t. i. glezniecība un tēlniecība.

Mūzikai dievkalpojumos ierādīja izcilu vietu. Kad 757. gadā Bizantijas ķeizars Konstantīns Kopronims uzdāvāja Franku ķēniņam Pipinam ērģeles, tās rietumos tā iepatikās, ka tās sāka ievietot dievnamos. Austrumu baznīca instrumentālo mūziku dievnamos nepielaiž, bet sevišķi izkopa kuŗu dziedāšanu; šajā ziņā tā ir sasniegusi augstu attīstības pakāpi.

No IV līdz IX g. s. spilgti uzplauka baznīcas dzeja. Varām uzskaitīt veselu virkni ievērojamu baznīcas dzejnieku, kuŗu dzejas un lūgšanas baznīca lieto vēl tagad. Minēsim Jāni Zeltamuti, Vasiliju Lielo, Gregoriju Teologu, Efremu Sirieti, Milanas bīskapu Ambroziju, Kretas bīskapu Andreju, Jāni Damaskieti, Kosmu Majumu un c. Pareizticīgiem liturģijas kārtu sastādījuši sv. Vasilijs L. un sv. Jānis Zeltamute. Katolu liturģijai pamatus lika pāvests Gregorijs L. (VI g. s. beigās). Pārējo dievkalpojumu kārtu izstrādāšanā un izkopšanā lieli nopelni pieder mūkiem.

Nevar neminēt disciplīnas jautājumu kārtošānu. Labi izkoptā disciplīna daudz palīdzēja kristīgiem uzvarēt pagānus. Pirmos trijos gadu simtos kristīgo disciplīna bija tik stingra, ka tās pārkāpējus padzina no draudzēm un atpakaļ tos uzņēma tikai pēc ilgstoša pārbaudījuma. Atkritējus pat labprāt neuzņēma vairs baznīcā. Kad IV g. s. izbeidzās kristīgo vajāšanas un valsts vara atzina kristīgo baznīcu, kristīgo draudzēs sāka ieplūst ļoti daudz jaunu locekļu no pagānu sabiedrības. Par kristīgiem kļuva augstmaņi, bagātnieki un inteliģence. Kristīgo valdnieku un augstākās sabiedrības dēļ bija jāmīkstina kristīgo stingrās disciplīnas prasības un noteikumi, jo augstākā sabiedrība nespēja iekļauties kristīgo stingrā tikumiskā dzīvē. Baznīcai gribot negribot bija jācieš augstmaņu greznā un bieži baudkāārā dzīve. Tie, kas nebija apmierināti ar kristīgo tikumu pārveidošanos uz ļauno pusi, sāka pāriet dzīvot klosteros. Daži stingrākie baznīcas tēvi sāka asi uzstāties pret augstmaņu netikumiem, piem., Milānas archib. Ambrozijs un Konstantinopoles archib. Jānis Zeltamute, kuŗš asi nosodīja ķeizarienes Eudoksijas un viņas galma netikumus, kādēļ tika izsūtīts trimdā. Bet tādu varoņu, kas uzdrošinājās uzstāties pret varas vīriem, garīdzniecības vidū nebija daudz. Austrumu baznīcā disciplīnas ziņā tika ieturēta iecietība un mērenība. Turpretim Romas baznīca rietumos turējās pie stingrākām prasībām. Sevišķi stingri noteikumi tur tiek izstrādāti, sākot ar pāvesta Gregorija VII laikiem (XI g. s.). Atcerēsimies šī pāvesta bargos likumus pret celibata pārkāpējiem, pret simoniju un Romas baznīcas izstrādāto sodu sistemu lielos un mazos lāstus un interdiktus.

17. Romas baznīcas attīstība. No IV līdz IX g. s. austrumu (pareizticīgā) baznīca iznesa uz saviem pleciem baznīcas dogmu, kanonu un teoloģijas izveidošanas darbu un izcīnīja uzvaru par maldu mācībām. Visužēlīgais Dievs bija apveltījis austrumu baznīcu ar ievērojamu skaitu baznīcas tēvu, kas visus minētos darbus, ar Dieva palīgu, teicami veica. Romas baznīca parasti uz Pasaules konciliem sūtīja tikai dažus pārstāvjus, kas gatavas dogmas, kanonus un izveidotu teoloģiju pārnesa savās mājās. Kad ķeizars Konstantīns L. 330. gadā pārcēla valdības sēdekli no Romas uz Konstantinopoli, tīri da-

bīgi bija, ka ap jauno valsts centru sāka pulcēties galvenie garīgie spēki. Atstātā Roma dzīvoja seno paražu un tradīciju sfērā. Kad V g. simtā norisinājās grandiozā ģermāņu tautu „staigāšana“, Rietumromas valsts sabruka un tās teritorijā sāka veidoties barbaru-ģermāņu valstis. Rietumu baznīca bija ļoti aizņemta no aizsargāšanās pret barbariem, no kuŗiem dažas tautas gan bija kristītas, piem., goti, bet tos bija kristījuši ariāņi. Bija jāaizstāv vietējie kristīgie, jācīnās ar ariāņiem un jākristī pagānu tautas. Garīdzniekiem bija pilnas rokas grūta darba, un tāpēc viņiem nebija laika līdzdarboties dogmu, kanonu un teoloģijas izstrādāšanā. Garīdzniekiem bieži bija jāuzņemas tīri politiski darbi, bija jāuzstājas kā tiesnešiem, kārtības uzturētājiem un barbaru valdnieku rupjo tikumu mīkstinātājiem. Visumā izglītības līmenis rietumu zemēs bija noslīdējis stipri uz leju. Kultūras tradīcijas turējās vēl vecā rietumzemju centrā — Romā. Tāpēc Romas pāvests bija tas, pie kuŗa rietumu bīskapi parasti griezās pēc padoma. Sen Roma savu politisko nozīmi bija zaudējusi, bet tautu atmiņā tā ilgi bija cienījams un autoritātīvs centrs. Jāatzīst, ka pāvesti veikli izmantoja un pildīja savu vēsturisko misiju, un visā Vakareiropā viņu autoritāte pastāvēja un auga. Pāvestu vidū bija sastopamas dažas izcilas personības, piem., Leons L., Gregorijs L. un c. Kad IX g. simtā Vakareiropa sadrumstalojās daudzās feodālās valstiņās, vienīgais reālais vienojošais spēks bija baznīca un pāvests, kuŗa autoritātei padevās visi Vakareiropas bīskapi un valdnieki. Ar Franku ķēniņa Pipina gādību pāvests pats bija kļuvis par laicīgu valdnieku, jo 754. gadā ķ. Pipins nodeva pāvestam „Baznīcas valsti“, kas aptvēra visu Vidusitaliju, — no Romas līdz Ravenai. 800. gada Ziemsvētkos vareno Franku ķēniņu Kārli L. pāvests kronēja ar Romas ķeizara kroni. Šie notikumi modināja pāvestos pārliecību, ka viņi ir ne tikai visas Rietumu baznīcas galvas, bet arī augstākie laicīgie valdnieki. Izcilie panākumi Rietumeiropā nostiprināja pāvestos arī pārliecību, ka pāvests ir visas kristīgās baznīcas galva. Spilgtākais šādu uzskatu paudējs bija pāvests Nikolajs I (858.—867.). Pamatodamies uz sv. Mateja Evgēlija 16. nodaļas 18. un 19. pantiem (skat. minētos pantus), viņš apgalvoja, ka pāvests kā Romas bīskaps ir sv. apustuļa Pētera vietnieks. Tā kā Jēzus Kristus esot atzi-

nis sv. apustuli Pēteri par lielāko no visiem apustuļiem, tad Romas bīskaps esot lielākais no visiem bīskapiem un tādēļ viņam tiesība valdīt par visiem bīskapiem. Savas laicīgās virsvaras pamatošanai pāvests Nikolajs I atsaucās uz tā saucamiem „Konstantīna L. dokumentiem“. Šajos Konstantīna L. dokumentos teikts, ka Konstantīns L., atstādams Romu un pārceļdamas galvas pilsētu uz Konstantinopoli (330. g.), visu varu par Romu un Vakarromas zemēm atstājis Romas bīskapa rokās. Šos dokumentus vēsturnieki atzīst par viltotiem. Vēsturnieki tāpat neatzīst par īstiem arī „bīskapa Isidora dekretus“, kuŗos apgalvots, ka jau pirmos gadu simtos baznīcas tēvi un bīskapi atzinuši pāvestu par visas baznīcas galvu. Pamatodamies uz šādas pārliecības, pāvests Nikolajs I iejaucās Konstantinopoles patriarchy Fotija lietā. Viņš neatzina, ka Bizantijas ķeizars var atcelt patriarchy, bet ka to var darīt vienīgi Romas bīskaps. Pāvests neatzina patr. Fotiju kā ķeizara izraudzītu, pat nolādēja to, jo viņš tika iesvētīts bez pāvesta ziņas un piekrišanas (863. g.). Pāvests Nikolajs I iejaucās arī slavu tautu (morāvu un bulgāru) kristīšanas lietā, neatzīdamslavu valodas lietāšanu dievkalpojumos un nepiekrīdamsl, ka slavu tautas kristī bizantiešu misionāri. Asos strīdus pārtrauca pāvesta Nikolaja I nāve (867. g.). Pēc tam iesākās pāvesta varas pagrimuma laikmets, ko izsauca feodālisma nostiprināšanās pāvesta valstī. No galīga pagrimuma Romas bīskapu X g. s. paglāba vācu ķeizars Ottons I un kluniešu kustība. Tomēr brālīgās un sirsnīgās attiecības starp Romas pāvestiem un austrumu patriarchy vairs neatjaunojās pēc pāvesta Nikolaja nāves.

18. Baznīcu šķelšanās 1054. gadā. Vēl asāku cīņu par pāvesta virsvaru visā baznīcā ievadīja italiešu mūks Hildebrands, kas apm. 25 gadus bija par galveno pāvestu padomdevēju un no 1073. g. līdz 1085. gadam ieņēma pāvesta katedru kā pāvests Gregorijs VII. Atcerēsimies viņa laikā izdotos likumus: par pāvesta ievēlēšanu kardinālu kollēģijā (konklavā), par garīdznieku celibatu, pret simoniju un pret laicīgo investitūru. Hildebrands bija fanātiski pārliecināts, ka pāvestam pieder virsvara par visu kristīgo baznīcu un arī par laicīgiem valdniekiem. Taisni šajā laikmetā norisinās nelaimīgākais notikums kristīgo baznīcas dzīvē — baznīcu šķelšanās 1054.

gadā. Notikuma norise īsumā sekojoša. — Bizantijas ķeizars Konstantīns Monomachs 1054. gadā griezās pie pāvesta Leona IX ar lūgumu sūtīt uz Konstantinopoli delegāciju visu to strīdu nolīdzināšanai, kādi bija radušies starp austrumu un rietumu baznīcām. Pāvests aizsūtīja uz Konstantinopoli savus legātus (sūtņus) ar kardinālu Hubertu priekšgalā. Jau drīz pēc ierašanās pāvesta legāti augstprātīgi un apvainojoši izturējās pret patriarchy Michailu Kerullariju. No sūtņu uzstāšanās varēja redzēt, ka viņi nekādās sarunās negrib ielasties un ka īstās pareizās ticības sargātājs un glabātājs ir vienīgi Romas bīskaps, bet austrumu patriarhi daudzkārt esot pārkāpuši Pasaules koncilu dogmas un kanonus. Kad patriarchs Michails nepiekāpās, tad legāti dievkalpojuma laikā iegāja sv. Sofijas katedrālē, uzlika uz altāra pāvesta bullu un lepni izgāja no katedrāles, sacīdami, ka nokratot no savām kājām putekļus uz Konstantinopoli un visiem austrumiem. Bullā bija nolādētas visas austrumu baznīcas, jo tās esot padevušās maldu mācībām. Drīz Konstantinopolē sanāca koncils, kas nosodīja pāvesta legātus un nolēma pāvesta bullu sadedzināt. Šī koncila lēmumiem pievienojās arī citas austrumu baznīcas. No 1054. gada kristīgie un brālīgie sakari starp austrumu Pareizticīgo baznīcu un Romas tā saucamo Katolu baznīcu vairs nav atjaunojušies. Jēzus Kristus dibinātai baznīcai šī šķelšanās nesusi un nes tikai ļaunu. Kas var aprēķināt to, cik enerģijas izšķiests cīņā starp abām baznīcām? Vairāk reizes mēģināts aizpildīt plaisu starp baznīcām. Tā XIII g. s. radās Liones un XV g. s. Florences ūnija, bet plaisu šīs ūnijas neaizpildīja, jo pāvesti negribēja atteikties no savas virsvaras prasībām. No 1054. gada plaisa plētusies plašumā un vēl padziļinājusies, jo Romas Katolu baznīca radījusi jaunas dogmas un paradumus, kas nesaskan ar septiņu lielo Pasaules koncilu dogmām un kanoniem; Pareizticīgo baznīca stingri turas pie šīm dogmām un kanoniem. No Pareizticīgo baznīcas Romas katolu baznīca atšķiras sekojošos punktos un principos: 1) Ticības apliecinājumā Romas baznīca iespraudusi mācību par to, ka Svētais Gars iziet no Tēva un Dēla; 2) Romas baznīca sludina mācību par pāvesta virsvaru pār visām baznīcām; 3) sv. vakarēdienā katoli lietā neraudzētu maizi; 4) sv. vakarēdienā viņi laicīgiem pasniedz vienīgi

maizi, t. i. Kristus Miesu; 5) viņi atzīst maldīgo mācību par indulgencēm; 6) kristāmos katoļi tikai apslacina ar ūdeni, bet negremdē ūdenī; 7) svaidīšanu ar sv. Mirēm katoļi atļauj izdarīt vienīgi bīskapiem; 8) katoļi gavē nevis piektdienās, bet sestdienās un atļauj gavenī ēst olas un piena ēdienus; 9) dievkalpojumus katoļi notur latīņu valodā un neļauj katrai tautai tos noturēt savā tautas valodā; 10) nekanoniska ir katoļu mācība par celibātu; 11) ar kanoniem nesaskan katoļu aizliegums laicīgiem lasīt Bībeli; 12) katoļu mācība par šķīstītavu kā starptelpu starp paradīzi un eļli nesaskan ar kanoniem; 13) ērģeļu un muzikas instrumentu lietāšana dievnamos nesaskan ar senās baznīcis tradīcijām; 14) kanoniem pretim runā katoļu mācība par pāvesta nemaldību un c. To daudz gadu simtu laikā, kas nākuši pēc nelaimīgā 1054. gada Romas katoļu baznīca par daudz tālu aizgājusi no Pareizticīgās baznīcas, lai abas šīs baznīcas varētu atrast saprašanās un vienošanās ceļu... Pēc šķelšanās katra baznīca iet savu ceļu.

III.

Svarīgākie notikumi Romas baznīcas dzīvē pēc šķelšanās.

19. Galvenie momenti Romas baznīcas dzīvē vidus laikos. Romas baznīcas programmu visspilgtāk izteicis slavenais pāvests Gregorijs VII (1073.—1085.). Šīs programmas īss saturs sekojošs: Romas bīskaps ir vienīgais vispasaules bīskaps. Viņš vienīgais var atcelt bīskapus, negrieždamies pie koncila un neaicinādams pat atcelto uz tiesu. Viņš vienīgais caurskata tiesu lēmumus un pārsūdzības, bet viņa lēmumi nav nekur pārsūdzami, jo pāvests stāv augstāk par visām tiesām. Vienīgi Romas bīskaps var izdot jaunus baznīcas likumus, jo Romas baznīca nekad nav maldījusies un nekad nemaldīsies. Apustuļa Pēterļa nopelnu dēļ pāvests ir svēts. Baznīca nav laicīgo valdnieku kalpone, bet gan valdniece pār tiem. Kristus devis baznīcai tiesības atlaist cilvēkiem grēkus, lai tie iemantotu debesu valstību, no kā var secināt, cik liela vara baznīcai pieder zemes virsū. Pāvestam neapšaubāmi pieder tiesība at-

celt ķeizarus un to pavalstniekus atsvabināt no ķeizariem dotā zvēresta, jo laicīgo varu dibinājuši cilvēku godķārība, bet bīskapiņu nodibinājuši Dieva ķēlastība. Šī programma liecina, ka Gregorijs VII vēlējies nodibināt teokratisku monarķiju, kurā pāvests būtu garīgais un laicīgais valdnieks. Šādas varas paraugs tajos laikos bija arābu lielvalstī kalifs. Gregorijs VII bija slaveno likumu: celibāta, simonijas aizlieguma un pāvesta vēlēšanu konklāvā ierosinātājs un realizētājs. Ar viņam padevīgo mūku-kliniešu palīdzību Gregorijs VII nostiprināja garīdznieku disciplīnu. Kad viņš ķērās pie laicīgās varas pakļaušanas pāvesta varai, izdodams investitūras aizliegumu, iesākās ilgstoša cīņa starp Svētās Romas imperijas vācu nācijas ķeizariem un pāvestiem. Šī cīņa vilķās ar pārtraukumiem no XI līdz XIII g. simtam. Pāvesti uzvarēja vācu ķeizarus, bet XIV g. s. sākumā nespēja uzvarēt vienotās Francijas ķēniņu Filipu IV Skaisto. Visā visumā tā bija tīri politiska cīņa, kurai bija maz kopēja ar baznīcas garu un interesēm, jo šīs cīņas laikā ticīgo garīgās intereses un prasības tika vāji apkoptas. Pāvests Innocents III (1198.—1216.) sasniedza pāvesta varas visaugstākē pakāpi, bet viņa laikā tautā iesākās protests pret garīdzniekiem, par ko liecina albiešu nemieri Dienvidfrancijā un sv. Assizes Franciska aicinājums sekot Kristus. Pāvesta varas mērķiem kalpoja arī slavenie krusta ķaķi. No 1095. g. līdz 1291. gadam ar pāvestu atbalstu un gādību tika sarīkoti septiņi krusta ķaķi, ko mērķis bija Svētās Zemes (Palestīnas) atgūšanai kristīgo rokās no turku-musulmaņu varas. Pāvesti atbalstīja krusta ķaķus uz Spāniju arābu varas likvidēšanas nolūkos un vācu krusta ķaķu Livonijā pret neticīgiem lībiešiem un pat kristītiem senlatviešiem. Lasot krusta ķaķu sīkākus aprakstus, redzam, ka krusta ķaķotāji cīņā pielietāja tos pašus ķaķa paņēmienus, kādus lietāja laicīgo valdnieku ķaķotāji. Neticīgos viņš vāji pamācīja Kristus mācības ideju garā, bet gan ar iebaidīšanu un veiklu ķaķotāju politiku piespieda tos pieņemt ķaķoļu ticību. Krusta ķaķotāji postīja, dedzināja, laupīja tāpat kā to darīja laicīgo valdnieku ķaķotāji, bet pāvesti neliedza viņiem arī savu svētību, jādāmā, pieturēdamies pie principa: mērķis attaisno līdzekļus. Parasta parādība viduslaiku pāvestu praksē bija lāsti un interdīkti, ar kuru palīdzību baznīcas vadība centās uzturēt stingru

disciplīnu katoļticīgos. Bet ar laiku šis asais ierocis bija tā nolietāts, ka ļaudis maz no tā baidījās un daži pat vairs nemaz nebaidījās no pāvesta lāstiem, piem., Francijas ķēniņu Filipu IV neiebaidīja pāvesta Bonifācija VIII draudi (XIV g. s. sākumā). Pēc krusta kaņiem Vakareiopā strauji attīstījās pilsētas un reizē ar to nauda tautu saimnieciskā dzīvē sāka spēlēt lielu lomu. Baznīcas vadība, garīdznieki un mūki ne mazāk par laicīgiem tiecās pēc bagātību iegūšanas. Kādus vien līdzekļus neizgudroja garīdznieki naudas iegūšanai? Visam kroni uzlika indūlģenču pārdošana un attaisnošana. Dāvanu un ziedojumu ievākšanai tika rīkoti jubileju gadi, vākti krusta kaņu nodokļi un c. Taisnības labā jāsaka, ka katoļu baznīca daudz darījusi varenu un skaistu dievnamu celšanā. Tika izbūvēti un iekārtoti daudz klosteri, kuŗi uzturēja slimnīcas un skolas. Izveidojās plaša teoloģija un teoloģijas augstskolas, piem., Sorbonna Parīzē. Tikai jāpiezīmē, ka vidus laiku zinātne pazīstama zem nosaukuma „sholastika“. Tā aprobežojās ar teoloģijas jautājumu formālu iztirzāšanu, bet aizliedza dabas zinātnes. Zinātne un māksla drīkstēja kalpot tikai teoloģijai. Nepaklausīgiem „alkīmikiem“ un dabas pētniekiem draudēja inkvizīcijas tiesa, kas pielietāja spīdzināšanas un dedzināšanu uz sārta. Neapmierinātība ar katoļu baznīcas vadību vidus laiku beigās sāka strauji pieaugt. Neapmierinātību veicināja sevišķi tas, ka pāvests un garīdznieki sabiedrībā nostājās kā augstākā kārtā, kas tuvāka Dievam nekā laicīgie, t. i. tauta. Bīskapi, savukārt, augstmanīgi uzstājās pret zemākiem garīdzniekiem. Tauta zināja, ka katrs garīdznieks, iestādamies garīdznieku kārtā, deva šķīstības, nabadzības un paklausības solījumus, bet tos vāji vai pat nemaz nepildīja. Askētismu sludināja vārdos, kuŗiem pretrunā bija darbi. No tautas prasīja padevību baznīcas varai, gavēšanu un kārtīgu nodokļu maksāšanu, bet par tautas garīgo dzīvi garīdznieki maz rūpējās. Laicīgiem pat aizliedza lasīt Bībeli un sv. vakarēdienā deva vienīgi maizi, bet garīdznieki paši baudīja maizi un vīnu, t. i. sv. Miesu un Asinis. Spilgtākie protesti pret katoļu baznīcas trūkumiem sastopami angļu zinātnieka Džona Viklefa rakstos (XIV g. s.) un čehu priesterā-zinātnieka Jāņa Husa darbos. Jāni Husu

1415. gadā Konstancē sadedzināja uz sārta kā atkritēju, kaut gan viņš savus apgalvojumus balstīja vienīgi uz Bībeli. XV g. simtā uzplauka Vakareiropā katolicismam nelabvēlīgais humānisms. Visiem brīdinājumiem katoļu baznīcas vadība nepiegrieza ne mazāko vērību, jo par daudz bija pārliecināta savas rīcības pareizībā. XVI g. simtā nemiers ar katolicismu un pāvestu izpaudās lielajā „reformācijas“ kustībā.

20. Protestantisma rašanās un izveidošanās. 1517. gadā Vācijas pilsētā Vittenbergā vācu teologs un mūks Mārtiņš Luters piesita pie pils baznīcas durvīm 95 tezes, kurās asi nosodīja indulgenču pārdošanu un aizrādīja uz katoļu baznīcas galveniem trūkumiem. M. Lutera uzstāšanās izsauca Vācijā lielu piekrišanu. Kad uz pāvesta pieprasījumu Luters neat-
 sauca savas tezes, pāvests atzina Lutera tezes par ķecerīgām un draudēja Luteru nolādēt. Luters ar saviem piekritējiem svinīgi sadedzināja pāvesta bullu un kopā ar zinātnieku Melanchtonu izstrādāja savu ticības mācību. Savas mācības pamatos M. Lutera lika sv. Eņģeļi kā vienīgo ticības avotu. No 7 sakramentiem Luters atstāja tikai divus: kristības un vakarēdiena sakramentus, pie kam tos saprata tikai kā atgādinājumus ticīgiem par Kristu un Pestītāju. Cilvēku no elles mokām var glābt vienīgi ticība, ko cilvēkam piešķir Pats Dievs. Maize un vīns vakarēdiena sakramentā pārvēršas par Kristus Asinīm un Miesu tikai tad, ja cilvēks tos pieņem ar dziļu ticību, bet ticība ir Dieva dāvana, ko neticīgiem cilvēkiem Dievs nav devis. Luterticīgie neatzīst sv. eņģeļus un svētos, neatzīst svētgleznas un svētās relikvijas. Luterticīgie neatzīst gavēņus un gavēšanu. Pats M. Lutera izstājās no mūku kārtas un apprecēja mūķeni. Luterticīgiem mūku un klosteru nav. 1530. gadā Augsburgā F. Melanchtons pasludināja luterticīgo ticības apliecinājumu. Kad pāvesta draudi un lāsti neapturēja luterticības izplatīšanos, pāvests mēģināja to apturēt ar Vācijas ķeizara Kārļa V palīdzību. Pret Kārļa V uzstāšanos protestēja tie Vācijas firsti, kas atzina M. Lutera mācību; šī protesta dēļ luterticīgos sauc arī par protestantiem. Protestantu firstu kara pulki sakāva Kārļa V pulkus un pie-

spieda Kārli V noslēgt Augsburgā 1555. gadā ticības mieru. Luterticība izplatījās Vidus un Ziemeļvācijā, Dānijā, Norveģijā, Zviedrijā, Somijā, Igaunijā, Latvijā un Prūsijā.

Tajā pat laikā, kad izplatījās un nostiprinājās Evangēliskā luterticība, Šveicē viens pēc otra darbojās divi reformātori: U. Cvinglijs un J. Kalvīns. Šo sludinātāju ticību sauc par reformātu ticību, kas ļoti līdzīga luterticībai. Atšķiras tā tikai divos galvenos jautājumos. 1) Reformāti tic, ka jau pirms cilvēka dzimšanas Visuzinātais Dievs nolēmis par katru cilvēku, kur viņa dvēsele pēc nāves nonāks, — ellē vai paradīzē. Paradīzei lemtiem Dievs devis ticību, ko tie pierāda ar labiem darbiem un godīgu dzīvi. Turpretim ellei lemtie vienmēr ir ļauni un nekad nevar kļūt labi, jo cilvēkam nav brīvas gribas. 2) Otra reformātu atšķirība no luterticīgiem ir tā, ka viņi vakarēdienu atzīst tikai kā simbolisku darbību, kas cilvēkos modina kristīgas domas un jūtas. Reformātu ticība izplatījās Šveicē, Francijā, Skotijā, Anglijā un Holandē. Reformācijas laikmetā šī ticība guva panākumus arī Ungārijā, Polijā un Lietuvā, bet jau XVI g. s. beigās katoļi šo ticību gandrīz izskauda no minētām zemēm.

Anglikānisms veidojās idejiskā ziņā pēc luterānisma un reformātu ticības parauga. No katolicisma tas paturējis garīdznieku — bīskapu un priesteru kārtu un dažas dievkalpojumu ceremonijas. Baznīcas galva anglikāņiem ir ķēniņš, bet augstākais bīskaps ir Kenterberijas archibīskaps. Bīskapiem un garīdzniekiem atļauts precēties. Anglikānisms atrada piekrišanu tikai angļu tautā.

Visas trīs jaundibinātās baznīcas, t. i. Ev. luterticīgo, reformātu un anglikāņu baznīca, ļauj katrai tautai ticību sludināt un dievkalpojumus noturēt tautai saprotamā valodā. No garīdzniekiem šo ticību piekritēji prasa dziļu ticības zināšanu un izpratni, kāpēc šajās baznīcās par mācītājiem var būt ļaudis ar augstskolas izglītību. Pret laicīgo zinātni šīs ticības izturas daudz iecietīgāk nekā katoļi, kāpēc laicīgās zinātnes varēja brīvāk uzplaukt protestantu zemēs. Lieli nopelni protestantiem tautas izglītības laukā, jo viņu ticība prasa, lai katrs ticīgais savu ticību zin un izprot, bet to spēj tikai tie, kas prot lasīt Bībeli, lūgšanu grāmatu, katķismu un c.

No XVI g. simta līdz mūsu laikiem no protestantu baznīcām atšķēlušies daži reliģiski virzieni, piem., baptisti, adventisti un dažādu noskaņu mistiķi un racionālisti. Visvairāk dažādu sektu un novirzienu var sastapt Ziemeļamerikas Savienotās valstīs. Līdzās ar īstiem Dieva patiesības un žēlastības meklētājiem tur sastopami iedomīgi, patmīlīgi un pat mantkāriģi sektu vadītāji, kurus nekādā ziņā nevar salīdzināt ar sv. apustuļiem vai ar IV g. simta svētiem baznīcas tēviem.

21. Romas katolicisms pēc reformācijas. Lepnajam viduslaiku katolicismam reformācija atnesa mīlīgus morālistiskus un materiālus zaudējumus, jo daudz tautu un zemju atkrita no katoļu baznīcas. No visām lielām katoļu tautām pāvestam paklausīgi palika tikai italieši un spānieši. Lielais trieciens piespieda katoļu baznīcu atmesties no savas varenības sapņiem. Apstākļu spiests pāvests sasauca slaveno Tridentes koncilu (1545.—1563.). Kaut arī koncils neatkāpās no katolicisma mācībām un atstāja pāvesta virsvaru baznīcā, tomēr indulģenču pārdošanu apturēja, nostiprināja garīdznieku disciplīnu, lika pamatus garīdznieku izglītības līmeņa pacelšanai un skaidri formulēja katoļu pamatmācības. Tika izdots aizliegto grāmatu saraksts un ieteikta inkvizīcijas pastiprināšana. Vislielākos pakalpojumus katoļu baznīcai izdarīja 1540. gadā nodibinātais Jezuītu ordenis. Šī ordeņa ģeniālais dibinātājs un pirmais vadītājs Ignatijs Loiola prata radīt tādu organizāciju, kas var darboties atklāti un arī slepeni. Ordenis kalpo tieši pāvestam. Tā locekļu rindās var iekļūt tikai rūpīgi pārbaudīti un izmeklēti ļaudis, kas spējīgi visu sevi ziedot ordeņa mērķu sekmēšanai. Tūdaļ pēc dibināšanas ordenis uzsāka niknu cīņu ar pāvesta un katolicisma ienaidniekiem. Ja pretinieki veicināja ticīgo izglītību, tad ordenis noorganizēja un vadīja labākas skolas nekā protestanti. Veikliem protestantu sprediķotājiem un misionāriem Jezuītu ordenis stādīja pretim vēl labākus misionārus. Pateicoties jezuītu misionāriem katolicisms sāka gūt panākumus Amerikā un Āzijā. Jezuīti prata piekāpties arī laicīgās zinātnes priekšā, ja to prasīja baznīcas intereses, pie kam prata šo zinātni izmantot katolicisma labā. Jezuīti veikli izmantoja politiku. Viņu iemīļotākais paņēmieni bija nemanot pakļaut savam iespaidam valdniekus un valsts vīrus, lai ar

to palīdzību varētu nostiprināt valstīs katolicismu. Atcerēsimies Spānijas ķēniņu Filipu II. Vēl spilgtāks piemērs bija Polijas-Lietuvas ķēniņš Sigismunds III Vaza, kas nostiprināja katolicismu Polijā un Lietuvā. Jezuītu panākums ir tas, ka katolicisms ir stiprs Latgalē. Jezuīti nebaidījās no kariem un slepkavībām. Ne bez viņu līdzdalības notika šausmīgais 30 gadu karš Vācijā un ticības kari Francijā. Viņi ietekmēja hercogu Albu Nīderlandē... Neskatoties uz jezuītu lieliem panākumiem, pāvestam neizdevās atgūt visas reformācijas laikmetā zaudētās zemes un tautas, jo jezuītu asā cīņa un šausmīgā inkvizīcija radīja tik pat asu pretsparu pretinieku pusē. Turpmākos gadu simtos, t. i. 17., 18. un 19. laicīgā politika, zinātne un māksla un laicīgās dzīves uzskati izglītotā sabiedrībā sāka ņemt virsroku par baznīcas centieniem. Laicīgās varas rokās jaunos un jaunākos laikos nāca vareni spēki un līdzekļi. Laicīgā vara ne bez panākumiem centās pakļaut baznīcu savai varai. Laicīgā vara piespieda pāvestu slēgt Jezuītu ordeni 1773. gadā. Napoleons I ilgāku laiku turēja gūstā pāvestu. Apvienotā Itālija 1861. gadā atņēma pāvestam lielāko daļu no Baznīcas valsts un 1870. gadā atņēma pārējo valsts daļu kopā ar Romu. 1906. gadā Francijas republika izdeva likumu par baznīcas atdalīšanu no valsts.

Liela brūce sita katolicismam 18. g. s. „Apgaismes“ idejas un uzskati, kas cilvēku pasaules uzskatu pamatos sāka likt reliģijas vietā prāta radīto zinātnei. Šim racionālismam 19. un 20. gadu simtā pievienojās sociālisms un komunisms, kas uzstājās ne tikai pret katolicismu, bet vispār pret reliģiju. Katoļu baznīcai par godu jāsaka, ka tā jaunākos laikos enerģiskāki par citām baznīcām cīnās pret neticīgo virzieniem un kustībām, un šī cīņa katoļu baznīcai ir vairāk pa spēkam, jo vēstures gaitās tā visvairāk ievingrinājusies politiskās cīņās un tā ir uzkrājusi visvairāk materiālo līdzekļu. Ja dažās zemēs baznīcām jāpārdzīvo tādas pat vajāšanas, kādas pirmo kristīgo laikos baznīca cieta no grieķu-romiešu kultūras piekritējiem un no Romas lielvalsts varas, tad visu kristīgo pieņēmums būtu visu kristīgo spēkus apvienot cīņai pret reliģijas ienaidniekiem. Bet šādu nepieciešamo apvienošanos visvairāk kavē katolicisms ar savu neiecietību pret citām konfesijām un cenšanos uzspiest visiem savu Romas pāvesta varu.

**Galvenie momenti pareizticīgās baznīcas attīstībā pēc
baznīcu šķelšanās.**

22. Pareizticīgās baznīcas stāvoklis no XI līdz XV g. s.

Baznīcas šķelšanās laikā visu pareizticīgo baznīcu vidū centrālā un vadošā loma piekrita Konstantinopoles patriarcham. Visas pareizticīgās baznīcas atzina Konstantinopoles patriarchy par savu galveno autoritāti. Šo autoritāti atzina Aleksandrijas, Antiochijas, Jeruzalemes patriarhi, Bulgarijas un Krievijas baznīcu galvas. Visgrūtākā stāvoklī atradās trīs austrumu patriarchāti, jo jau VII g. simtā Ēģipti, Palestīnu un Sīriju ieņēma arābi, bet XI g. s. beigās šīs zemes ieņēma turki. Kā arābi, tā turki bija Muhameda mācības piekritēji, kas naidīgi izturējās pret kristīgiem. Kristīgo skaits šajos patriarchatos ļoti samazinājās un baznīcu vadība bieži meklēja atbalstu Konstantinopolē. Pašas Konstantinopoles stāvoklis XI g. s. beigās arī kļuva ļoti bīstams, jo turki seldžuki bija ieņēmuši Mazāziju un tuvojās Konstantinopolei. Bizantijas ķeizars Aleksejs Komnens griezās pēc palīdzības pie Romas pāvesta. Pāvests Urbāns 1095. gadā pasludināja krusta karu pret neticīgiem turkiem. Pareizticīgiem no krustnešiem iznāca maz labuma, jo to vadītāji, katoļu garīdznieki, noskaņoja krustnešus naidīgi pret pareizticīgiem kā pāvesta nolādētiem atkritējiem. Attiecības bija naidīgas. Sevišķi ļauns pareizticīgo stāvoklis kļuva IV krusta kara laikā (1204. g.), kad Innocenta III sūtītie krustneši ieņēma Konstantinopoli un Bizantijas valsts vietā nodibināja savu „Latīņu imperiju“. Krustneši esot postījuši dievnamus, dzēruši vīnu no baznīcu traukiem, lējuši zemē svētās Dāvanas un postījuši relikvijas. 1261. gadā bizantieši sacēlās pret latīņiem un padzina tos. Kad pāvests gatavojās rīkot krusta karu pret Bizantiju, ķeizars Michails ievadīja sarunas par baznīcu apvienošanu. 1274. gadā Lionā sanāca koncils. Ķeizara sūtņi atzina pāvesta virsvaru, bet pāvests apsoliņās atstāt neskartus pareizticīgo dievkalpojumus un paražas. Šo vienošanos bizantiešu tauta neatzina, jo par daudz svaigas bija atmiņas par krustnešu rīcību „Latīņu imperijas“ laikā. Konstantinopoles

koncils 1283. gadā Lionas ūniju (vienošanas) nosodīja. Pirmais baznīcu vienošanas mēģinājums neizdevās.

Bizantijai bīstams stāvoklis bija XIV g. simtā, kad turki osmaņi sāka veidot plašu valsti Mazāzijā. Šajā gadu simtā nodibinājās Serbijas baznīca. Liktenīgs Bizantijas valstij bija XV g. simta vidus. Turki osmaņi bija paspējuši ieņemt ne tikai visu Mazāziju, bet arī Balkānu pussalu. Turējās vēl Konstantinopole un neliels apgabals ap to. Arī šoreiz ķeizars griezās pie pāvesta pēc palīdzības. Pāvests palīdzību solīja. Sarunu sekas bija Florences ūnija 1439. gadā. Ūnijas (vienošanās) noteikumi bija tie paši, kas Lionas ūnijā. Arī šoreiz pareizticīgie ūniju noraidīja. Solīto palīdzību pāvests nespēja sūtīt. 1453. g a d ā turki sultāna Muhameda vadībā ieņēma Konstantinopoli un likvidēja Bizantijas valsti, kas kā kristīgo valsts bija pastāvējusi no 395. gada līdz 1453. gadam. Turki kā fanatiski muhamedāņi ļoti naidīgi izturējās pret kristīgiem. Patriarchu un daudz garīdzniekus nokāva. Dievnamus turki izlaupīja. Sv. Sofijas katedrāli turki pārvērta par mošeju. Iznīcināt kristīgo ticību turkiem tomēr neizdevās, jo kristīgie toreiz vēl turku lielvalstī bija vairākumā. Ar likumu gan sultāns Muhameds centās nodrošināt baznīcas stāvokli valstī. Patriarchu pat iecēla par sultāna padomdevēju. Tomēr likums aizliedza uz dievnamu torņiem vai jumtiem uzstādīt krustus, aizliedza baznīcas gājienus un atklātu ticības parādīšanu. Kristīgos aplika ar smagiem nodokļiem. Katru jaunievēlēto patriarchy valdība aplika ar smagiem nodokļiem. Kristīgie bija nospiesti zemākās kārtas pilsoņi. Šādu stāvokli turku lielvalstī pareizticīgie cieta līdz 19. g. simtam. Zem turku varas atradās Konstantinopoles, Aleksandrijas, Antiochijas, Jeruzalemes patriarchāti un Bulgārijas un Serbijas baznīcas. Varenie pareizticības un bizantijas kultūras centri no XV g. simta atradās zem kristīgiem sveša un naidīga muhamedāņu jūga, un šis jūgs pareizticīgiem bija jānes vairāk gadu simtus. Balkānu tautas bulgāri, serbi, rumāņi un grieķi 19. g. simtā izcīnīja sev brīvību un nodibināja savas valstis un baznīcas, bet vecie centri: Konstantinopole, Aleksandrija, Antiochija un Jeruzaleme vēl tagad atrodas muhamedāņu rokās.

23. Slavu tautu kristīšana. Slavu tautas sāka strauji pieņemt kristīgo ticību IX g. simtā. Vadošā loma slavu tautu kristīšanā piekrīt bizantiešu misionāriem. Izšķiroša nozīme priekš slaviem bija brāļu Kirilla un Metodija darbībai, kas iekrīt IX g. simta vidū. Brāļu Kirilla un Metodija dzīves apraksts ļoti interesants tai ziņā, ka viņi pieder pie tiem, kas labprāt atsakās no dzīves ērtībām un augsta stāvokļa sabiedrībā, lai kalpotu Kristum un Viņa baznīcai. Tautības ziņā viņi bija grieķi no Salonikiem. Viņu vecāki bija bagāti un piederēja pie augstākās sabiedrības. Saviem dēliem viņi deva vislabāko to laiku izglītību. Metodijs no sākuma iestājās kara dienestā un kādu laiku pārvaldīja vienu slavu apgabalu, kur iemācījās slavu valodu. Kirills no jaunības nodevās garīgam darbam; mācījās viņš kopā ar valdnieka bērniem. Pirmais no laicīgās dzīves atteicās Metodijs, iestādamies kādā klosterī Olimpa kalnos. Drīz arī Kirills atteicās no sv. Sofijas katedrāles bibliotekāra un galvenās filozofijas skolas skolotāja (profesora) amata un devās pie brāļa uz klosteri, jo tajos laikos klosteri bija galvenie garīgās un kultūrālās dzīves centri. Tomēr baznīcas vadība neļāva ilgi šiem izglītotiem un spējīgiem brāļiem-mūkiem dzīvot klosterī, jo 858. gadā viņiem uzdeva izpildīt misionāru pienākumus Horzāru valstī. Šī valsts atradās tagad. Dienvidkrievijā uz ziemeļiem no Kaukaza kalniem. Jauniem misionāriem bijuši labi panākumi, jo viņi mācījušies vietējo valodu un tā tad centušies tautai sniegt Kristus mācību saprotamā valodā. Ap 861. gadu brāļi misionāri dabūja jaunu komandējumu, un šoreiz uz slavu zemi — Bulgāriju. Slavu valodu, jādombā, viņi prata. Slavu valodas prašana deva viņiem iespēju ķerties pie lielā kultūrālā darba — rakstības izgudrošanas slavu valodai. Šajā darbā viņiem kā paraugs noderēja grieķu rakstība, kaut arī vairāk slavu valodas skaņām bija jāpiegudro jaunas rakstu zīmes. Pirms došanās uz Bulgāriju Kirills un Metodijs pārtulkoja no grieķu valodas liturģiju un dažas vietas no Svētiem rakstiem. Bulgārijā brāļiem misionāriem bija lieli panākumi. Jau nākamā 862. gadā Kirills un Metodijs devās uz tos laikos varenāko slavu valsti Morāviju, kurās valdnieks Rostislavs valdīja

par daudzām slavu tautām no Donavas līdz Baltijas jūrai. Slavi labprāt kristījās, jo dievkalpojumu un sludināšanu dzirdēja saprotamā slavu valodā. No Bulgārijas pareizticība tika pārnesta uz Serbiju, bet no Morāvijas uz slovāku, čechu un pat poļu zemēm. Brāļu-misionāru lielie panākumi sacēla bažas Romas misionāru aprindās. Konkurence misionēriem laukā IX g. simtā bija ļoti asa. Slavenais pāvests Nikolajs I nevarēja ciest, ka viņa misionāriem stājas ceļā Konstantinopoles patriarha sūtītie misionāri. Kā uz galveno pārkāpumu patriarha misionāriem pāvests aizrādīja, ka tie notur dievkalpojumus slavu valodā, bet Roma mācīja, ka dievkalpojumus var noturēt vienīgi trijās svētās (pēc Romas uzskatiem) valodās: ebrēju, grieķu un latīņu. Romas misionāri lietāja tikai latīņu valodu. Kad Romas misionāri neguva panākumus slavu zemēs, tad pāvests ķērās pie savas iemīlotās politikas. Ar diplomātu veiklību pāvests dabūja savā pusē bulgāru kņazu Borisu. Morāvija neizturēja ungāru un vācu uzbrukumus. Kirilla un Metodiju pāvests Nikolajs I aicināja uz Romu uz tiesu. Pēc Kirilla nāves 869. gadā Metodijs turpināja misijas darbu Morāvijā, bet bija spiests atzīt pāvesta virsvaru. Polītisko apstākļu dēļ tā saucamie rietumslavi pārgāja katolicismā, jo uz to viņus spieda vācu misionāri un bruņinieki. No slavu tautām pareizticībai uzticīgi palika dienvidslavi (bulgāri un serbi) un austrumslavi (krievi). Pareizticīgie slavi paturēja un saglabāja svēto brāļu Kirilla un Metodija atstāto mantojumu: slavu rakstību un baznīcas grāmatas tā saucamā baznīcas slavu valodā.

24. Krievijas baznīcas nodibināšanās. Kijevas laikmets.

Krievijas valsti nodibināja Skandināvijas vikingi IX g. s. vidū. Vikingi ar saviem normaņu pulkiem tirgdamies un sirodami caur krievu zemi brauca uz Konstantinopoli. Daži normaņu pulciņi ilgāku laiku palika Konstantinopolē un pat kalpoja ķeizara armijā. Konstantinopolē normaņi iepazinās ar kristīgo ticību un daži no viņiem kristījās. Kad kristītie normaņi pārgāja kalpot pie Krievijas kņaziem, tad viņi iepazīstināja krievus ar kristīgo ticību. Ir ziņas, ka IX g. s. beigās Kijevā bija divi kristīgi normaņu vadoņi Askolds un Dirs. Kņaza Igora Konstantinopolē ap 957. gadu. X g. simta otrā pusē kristīgo sieva Olga bija kristīgo piekritēja un pēc Igora nāves kristījās

skaits Krievijā jau bija tā savairojies, ka lielkņazs Vladimirs nolēma kristīties un atzina pareizticību par savas valsts ticību. Lielkņazs aicināja garīdzniekus no Bizantijas, protams, tādus, kas prata slavu valodu. 988. gadā tika kristīti kijevieši. XI g. s. visa krievu tauta jau bija kristīta. Turpmākos divos gadu simtos krievu misionāri iepazīstināja savus kaimiņus somus un latviešus ar pareizticību. Krievu misionāri nāca sludināt latviešiem Kristus ticību. Tie nāca no Polockas un Pleskavas.

Krievu tautas kristīšanu ļoti atvieglāja tas, ka jau no sv. Kirilla un Metodija laikiem baznīcas rīcībā bija slavu grāmatas un raksti. Slavu grāmatas visvairāk varēja dabūt Bulgārijā. Lielu lomu baznīcas grāmatu pārrakstīšanā un jaunu tulkošanā no grieķu valodas spēlēja klosteri un mūki. Krievijas klosteriem par paraugu noderēja Bizantijas klosteri, sevišķi Atona kalnu klosteri. Vecākais klosteris Krievijā bija Kijevas alu klosteris (Lavra), ko XI g. s. vidū nodibināja mūki svētais Antonijs un Feodosijs. Vēlāk klosteri dibināti gandrīz katrā ievērojamākā centrā Krievijā. Valdnieki un bagātnieki atbalstīja klosterus, jo saprata šo garīgās kultūras centru lielo nozīmi. Klosteri deva baznīcām grāmatas un klosteru skolās tika sagatavoti nākošie garīdznieki. Augstākos garīdzniekus sūtīja Konstantinopoles patriarchs, kas iecēla Kijevas mēropolītu. Mēropolīts un bīskapi bija grieķi. Ir ziņas par to, ka lielkņazs Vladimirs savācis lielāku skaitu augstmaņu dēlu un licis tos mācīt garīdznieku amatam. Krievu mūki un garīdznieki labprāt ceļoja uz Bizantiju, daži pat apmeklēja Svēto Zemi — Palestīnu un pārnesa uz Krieviju bizantiešu paradumus un rakstus. Krievu baznīcas organizācijā bija tas trūkums, ka plašajā valstī bija par maz eparchiju, kāpēc bīskapi reti spēja apbraukāt savu plašo eparchiju un nespēja kontrolēt savus garīdzniekus. Bīskaps pārvaldīja savu eparchiju no centra tāpat, kā kņazs pārvaldīja savu kņazisti. Bīskapi bija svešautieši — grieķi un vāji pazina savu ganāmpulku. Tomēr jau XI g. s. krievu garīgā kultūra sāka strauji uzplaukt. Krievi bija apdāvināti bizantiešu skolnieki. Šo kultūras uzplaukumu, sākot no XI g. s. otras puses, stipri kavēja sekojoši politiski apstākļi: mongoļu tautu uzbrukumi un krievu valsts sadalīšanās novadu (daļu) valstiņās. No Āzijas stepēm Dienvid-

krievijas stepēs iebruka mongoļu tautas (pečenegi, polovci un c.), kas kavēja krievu satiksmi ar Bizantiju. Sadalīšanās novadu valstiņās radīja pastāvīgus karus un cīņas kņazu starpā. Biskapiem bieži bija jāuzņemas starpnieku loma ķildīgo kņazu karos un jāaizstāv tauta no karotāju varmācībām. Gadījās, ka bīskapus padzina vai pat nogalināja. Protams, šādos apstākļos tautas tikumi pagrīma.

25. Tatāru jūga laikmets. Vēl lielāku postu krievu tautai un kultūrai atnesa spēcīgā mongoļu tauta — tatāri, kas ieradās Dienvidkrievijas stepēs XIII g. s. vidū. Tatāri viegli uzvarēja kņazu ķildu dēļ sadrumstaloto Krieviju un piespieda lielāko daļu krievu tautas 200 gadus maksāt nodevas tatāru chāniem. Tatāru iebrukuma laikā krievi varonīgi cīnījās. Saniknotie tatāri izpostīja un nodedzināja daudz pilsētas. Tatāri dedzināja dievnamus un klosterus un postīja bibliotēkas un mākslas vērtības. Tatāri pārtrauca krievu tiešo satiksmi ar Bizantiju, atstājot pašu krievu rokās viņu reliģiskās un garīgās kultūras turpmāko veidošanu. Tatāru nostiprināšanās Dienvidkrievijā piespieda lielu daļu krievu tautas pārvietoties no auglīgiem Dņepras lejas gala apvidiem uz mazāk auglīgiem Okas un Volgas apgabaliem. Lielu lomu šajā krievu tautas emigrācijā spēlēja mūki, kas Viduskrievijas mežos pirmie dibināja savus klosterus. Ap klosteriem sāka apmesties zemnieki. Drīz Viduskrievijā izauga ievērojami centri kā Susdaļa, Vladimira, Jaroslava, Kostroma, Razaņa un c. Politiskā ziņā tās bija daļu valstis. Vienīgā tautas vienotāja bija baznīca. Liela loma krievu tautas dzīvē pieder tādiem baznīcas darbiniekiem kā mēropolīti Pēteris, Aleksijs un Jona, kurus Krievijas baznīca atzina par svētiem. Sv. mēropolīts Pēteris ieņēma Krievijas baznīcas augstākā vadītāja posteni tatāru jūga smagākā laikmetā. 1308. gadā Konstantinopoles patriarchs viņu deklarēja par visas Krievijas mēropolītu. Jāpiezīmē, ka mēropolīts Pēteris bija pirmais krievu tautības visas Krievijas mēropolīts. Kijevā viņš nevarēja apmesties, jo tā bija galīgi izpostīta. Par savas katedras pilsētu mētr. Pēteris izraudzīja Vladimiru pie Klazmas upes. Tas nepatika dienvidkrieviem Galicijā un Volinijā, jo šo novadu krievi bija saglabājuši savu autonomiju. Tomēr. mēropolīts Pēteris sa-

glāba Krievijas baznīcas vienību. Viņš apbraukāja visus Krievijas novadus un visur sēja tautā vienības sēklu. 1312. gadā tatāri pieņēma Muhameda ticību, kas bija ļoti naidīga kristīgiem. Mētr. Pēteris devās uz tatāru galvas pilsētu Saraju un prata izdabūt no chāna Pareizticīgās baznīcas tiesību atzišanu. Visi Krievijas garīdznieki bija padoti vienīgi mētropolīta varai un tiesai un pareizticīgiem bija nodrošināta ticības brīvība; chāns pat draudēja ar nāves sodu pareizticības aizskārējiem.

XIV g. s. krievu tautas politiskā dzīvē notika svarīgas pārmaiņas. Mazkrievi un baltkrievi tika pakļauti jaundibinātai Lietuvas lielvalstij un līdz ar to atbrīvoti no tatāru varas, bet lielkrievu valstij pamatus lika Maskavas lielkņazs Jānis Kalita. Šīs pārmaiņas uz baznīcu atstāja tādu iespaidu, ka sāka rasties plaša starp Dienvid un Austrumkrievijas baznīcas daļām. Šeit izpaudās tā doma, ka katras patstāvīgās valsts varai vēlama un izdevīga sāva patstāvīga baznīca. Lietuvas valdnieki nevēlējās, lai viņu valsts pareizticīgie pavalstnieki ticības ziņā būtu pakļauti visas Krievijas mētropolītam, kas dzīvoja Maskavā un tā tad ārpus Lietuvas valsts robežām. Šie valdnieki griezās pie Konstantinopoles patriarchy un dažreiz panāca, ka patriarchy iecēla mētropolītus Kijevā un Maskavā. Tā tas bija mētropolīta sv. Aleksija laikā (1354.—1378.). Jau m. Pēteris pārnesa mētropolīta katedru no Vladimiras uz Maskavu. Sv. Aleksijs visu savu darbību ziedoja Maskavas lielkņazistei, bet Lietuvas valsts pareizticīgos pārvaldīja Lietuvas un Volinijas mētropolīts Romans. Patriarchy Krievijas baznīcas dalīšana divās daļās nepatika, jo pēc tam, kad 1386. gadā radās Lietuvas-Polijas ūnija, kad poļi pakļāva leišus katolicismam un kad katoļi sāka apdraudēt pareizticīgos krievus, patriarchy nelabprāt vēlējās iecelt divus mētropolītus. Sakarā ar turku uzņēmšanos Konstantinopolei, patriarchy vairs nespēja sekmīgi kārtot krievu baznīcas lietas. Kad turki 1453. gadā ieņēma Konstantinopoli, Krievijas baznīcas lietas bija jākārtoti vietējiem spēkiem. 1448. gadā Krievijas baznīcas vienība tika saskaldīta. Līdz 18. g. s. beigām, t. i. Polijas sadalīšanai, Krievijas baznīcai bija divi centri: Maskava un Kijeva.

26. Maskavas mēropolijas pārveidošana par patriarchātu.

XV g. s. otrā pusē Maskavas lielkņazs Jānis III atsvabināja savu valsti no tatāru jūga. Šim notikumam baznīcas dzīvē bija tās sekas, ka baznīcas vadība arvien vairāk tika pakļauta valdnieka varai. Maskavas valsts ātri sāka izaugt par spēcīgu lielvalsti un šis lielvalsts valdnieki sāka pārvērsties par absolūtiem valdniekiem. Sevišķi spilgts absolūtās varas cienītājs bija cars Jānis IV Bargais. Kad mēropolīts Filips sāka pārņemt caram viņa briesmu darbus, cars viņu padzina no mēropolīta katedras un viens no cara draugiem viņu nogalināja. Baznīca m. Filipu atzina par svēto. Tatāru jūga laikos garīdznieki bieži bija vienīgie tautas aizstāvji pret tatāru varmācībām. Maskavas mēropoliti ar savu autoritāti ļoti veicināja lielkrievu valsts apvienošanos ap Maskavas valdnieku troni. Kad lielkrievu zemes bija apvienotas un Maskavas valdnieki XVI g. simtā sāka uzstāties kā absolūtie valdnieki, mēropolītu autoritate izlikās bīstama caram. Tāpēc vajadzēja pakļaut baznīcu cara varai. Tas Maskavas cāriem pilnīgi nav izdevies... Ja ieskatāmies vēstures dokumentos, tad baznīcas iekšējā dzīvē redzam, ka garīdznieku izglītības līmenis, sākot no tatāru jūga laikiem, sāk pagrimt. Trūkst ne tikai skolu, bet sāk aptrūkt arī grāmatu. Novgorodas arhibīskaps Gennadijs atstājis spilgtu liecību par to, ka priesteru vietas ieņēmuši pat lasītnepratēji. To pašu apliecina Maskavas 1551. gadā koncils. Koncils uzdeva bīskapiem dibināt garīdznieku skolas, kā arī izlabot kļūdainās dievkalpojumu grāmatas. Neizglītotie grāmatu labotāji radīja jaunas kļūdas, no kužām dažas vēlāk tā saucamie vecticībnieki atzina par negrozāmu svētumu. Bet tajā pat laikā Maskavas mēropolija ārēji uzstājās kā autokefāla baznīca. Austrumu patriarhi bieži bija spiesti saņemt prāvus materiālos paārstus no Maskavas cara un mēropolīta un pret Maskavas mēropolijas autokefāliju iebildumus necēla. Baznīca bija bagāta, bet austrumu patriarhi cieta trūkumu, atrazdamies zem turku jūga. Šo stāvokli izmantoja Jāņa Bargā dēla Teodora padomdevējs un vēlākais cars Boriss Godunovs. Uz cara priekšlikumu 1589. gadā Maskavas mēropolīts tika proklamēts par Maskavas un visas Krievijas patriarchu. Šo notikumu bija spiesti atzīt austrumu patriarhi. Tā radās autokefālais Krievijas patriarchāts.

27. Ievērojamākie Maskavas patriarhi. Patriarchāts Krievijā pastāvēja no 1589. g. līdz 1700. gadam. Šai laikmetā patriarha sēdekli ieņēma 10 patriarhi, no kuriem ievērojamāki bija četri patriarhi: Iovs, Germogens, Filarets un Nikons. Pirmie trīs lielu lomu spēlēja Krievijas nacionālās un politiskās vienības sargāšanā. Patriarhi Iovs un Germogens darbojās nelaimīgajā „Juku laikmetā“, kad draudēja sabrukt Krievijas valsts tās iekšējo politisko un sociālo cīņu dēļ. Sevišķi grūts bija patriarha Germogena stāvoklis, jo viņa laikā katoliskās Polijas ķēniņš Sigismunds III mēģināja pakļaut juku novājināto Maskavas valsti savai varai. Patr. Germogenam izdevās modināt tautā nacionālo un reliģisko sajūsmu un cīņas spar pret poļiem, katoliem un juku cēlājiem. Neatsveramu palīdzību šai darbā viņam sniedza slavenā sv. Sergija Trijādības lavras mūki ar archimandritu Dionisiju priekšgalā. Patriarha Filareta galvenais nopelns bija tas, ka viņš izlietāja visas savas liela valstsvīra spējas juku likvidēšanai un valsts vienības nostiprināšanai. Savam dēlam caram Michailam viņš palīdzēja nodrošināt absolūto varu valstī. Lielu lomu spēlēja kādu laiku arī patr. Nikons, palīdzēdams caram Aleksejam kārtot valsts lietas. Tomēr vislielākā nozīme viņam bija baznīcas jautājumu kārtošana. Patr. Nikons nolēma pacelt garīdznieku izglītības līmeni, likdams pamatus garīgo mācību iestādēm Maskavā. Viņš enerģiski ķērās arī pie baznīcas grāmatu labošanas, jo maz izglītotie grāmatu pārrakstītāji bija pielaiduši daudz kļūdu. Nikons sūtīja garīdzniekus uz Grieķiju un Balkāniem, kur tie savāca senus manuskriptus, ar kuriem tekstiem salīdzināja baznīcas grāmatas un tās izlaboja. Bet kad izlabotās grāmatas laida apgrozībā, izrādījās, ka bija jāgroza daži paradumi un ceremonijas, kas dziļi bija iesakņojušās Krievijas baznīcas dzīvē. Tas uztrauca fanatiskākos krievu svētumu sargātājus, jo krievu apziņā bija iesakņojusies pārliecība, ka krievi ir vienīgie, kas uzglabājuši tīru un negrozītu pareizticību. Krievi ar neuzticību skatījās uz katru svešinieku, kaut arī tas būtu nācis no pašu krievu zemes, piem., no Kijevas mēropolijas. Patr. Nikons bija spiests pieaicināt darbā dažus izglītotus garīdzniekus no Kijevas, jo Maskavas patriarchātā plašāk izglītotu un valodu pratēju garīdznieku nebija. Patr. Ni-

konam daudz kaitēja viņa valdonīgais raksturs; viņš bija vēlējies pakļaut savai gribai pat caru Alekseju. Galminieki sakūdīja caru pret Nikonu un cars viņu izsūtīja trimdā. Veco tradīciju fanatiskie sargātāji un Nikona ienaidnieki izsauca to nožēlojamo notikumu Krievijas baznīcas dzīvē, ka no baznīcas atšķēlās tā saucamie vecticībnieki. Kaut gan valsts vara nāca baznīcai palīgā un nežēlīgi vajāja vecticībnieku barvežus un piekritējus, izlietojot pat sadedzināšanu uz sārta, tomēr iznīcināt vecticībnieku sektes arī valsts vara nespēja. Vecticībnieki izceļoja uz valsts nomalēm un lielo mežu apgabaliem. Daudz vecticībniekus uzņēma Lietuva-Polija, jo Maskavas valsts un Lietuvas-Polijas attiecības bija naidīgas. Tā starp citu radās vecticībnieki Latgalē un Ilūkstes-Grīvas apgabalos Zemgalē, jo šie apgabali 17. g. s. atradās zem Lietuvas-Polijas varas.

Vecticībnieki. Vecticībnieku sektes radās 17. g. s. septiņdesmitos gados. Pilnīgas vienības vecticībniekos nebija un nav. Ir tādi vecticībnieki, kas neatzīst priesterību un kuŗu draudzes vada ievēlēti vecākie cilvēki, kas labi pārzina baznīcas grāmatas un paradumus. Citi turpretim atzīst priesterību Galvenā atšķirība, kas atšķir vecticībniekus no pareizticīgiem, ir sekojoša: 1) dievkalpojumos jālietā vecās grāmatas, kas tika lietātas pirms Nikona laikiem; 2) jāatzīst tikai vecās un vecā stila svētbildes; 3) ticības apliecinājuma 8. locekļi jāiesprauž vārds „īstenais“, t. i. „un uz Svēto Garu Kungu īstenu un dzīvudarošu“; 4) Pestītāja vārds jāraksta slavu valodā Isus, bet nevis Iisus; 5) krusta zīmei jāsaliek nevis pirmie trīs pirksti, bet divi; 6) alleluja jālasa nevis trīs reizes, bet divas; 7) īstais ir vienīgi krusts ar 8 galiem; 8) liturģijā jālieto 7 dievmaizītes 5 vietā; 9) krusta gājienos ap dievnamu jāiet pa saulei un c. Ne tikai dievkalpojumos, bet arī dzīvē vecticībnieki pret pareizticīgiem un arī pret citu konfesiju ticīgiem izturējās ļoti neiecietīgi. Viņi nelabprāt ēda no viena trauka ar cītticībniekiem un nelabprāt dzīvoja ar tiem vienā namā. Gavēņus viņi stingri ievēroja. Tabaku viņi atzīst par velna stādu un smēķēšanu atzina par vislielāko grēku. Vīriešiem obligātoriski jāaudzē bārzda, jo tā esot cienības un pat svētuma zīme. Labu darīt var tikai savam cilvēkam, bet cītticībniekam ļaunu darīt nav grēks... Visstingrākā noslēgtība no

citticībnieku sabiedrības un pieturēšanās pie veciem reliģiskiem un nacionāliem paradumiem pasargājusi vecticībniekus no saplūšanas ar citām tautām, kā arī viņiem ir grūti pievienoties citām konfesijām. Tomēr ap 1800. gadu viena daļa vecticībnieku sāka tuvināties pareizticībai. Tad radās tā saucamie venticībnieki (eģinoverci). 18. un 19. g. s. Krievijā radās vēl citas sektes kā: hlisti, duchoborci, štundovci, paškovci un c. Šīs sektes radušās pa daļai kā protests pret pareizticības kā valsts baznīcas formālismu, vāju rūpēšanos par ticīgo garīgās un tikumiskās dzīves izkopšanu, bet pa daļai arī no protestantu (luterticīgo un anglikāņu) ietekmes uz dažiem pareizticīgiem.

28. Pareizticīgo stāvoklis Lietuvas-Polijas valstī. Mēs jau atzīmējām, ka XIV g. s. liela daļa krievu pareizticīgo nonāca zem Lietuvas-Polijas valsts varas. Šinī valstī vara atradās katoļticīgu ķēniņu un valdību rokās. 1448. gadā Lietuvas-Polijas pareizticīgie krievi (baltkrievi un ukraiņi) ar Kijevas mētropolijas nodibināšanu tika atdalīti no Maskavas mētropolijas. Kijevas mētropolīti vienmēr atradās ciešā kontaktā ar Konstantinopoles patriarhiem. Līdz 16. g. s. beigām katolicisms maz apdraudēja pareizticīgos. Kad 16. g. simta otrā pusē sevišķi rosīgi darbojās jezuīti un daži valdnieki Eiropā izlietoja valsts varu katoļu reakcijas atbalstīšanai, Polijas-Lietuvas troni ieņēma spilgtais katoļu reakcijas atbalstītājs Sigizmunds III Vāza (1586.—1632.). Viņš ievadīja plašu uzbrukumu pareizticībai. Valsts amatos vairs nepielaida pareizticīgos. Sāka atņemt pareizticīgiem dievnamus, liedza būvēt jaunus un vecos remontēt. Krusta gājienus aizliedza un pareizticību sāka saukt par kalpu (cholopu) ticību. Ķēniņš plaši izlietoja savas patronāta tiesības, kas atļāva valdniekam būt par baznīcas aizbildni. Viņš sāka iecelt tādus bīskapus, kuŗu tikumiskais un izglītības līmenis bija ļoti zems un kas tādēļ ļoti kaitēja baznīcai. Ārkārtīgi kaitēja mētropolijai arī tas, ka trīs vadošie bīskapi Luckas Kirills, Vladimiras b. Ipātijs un pat Kijevas mētropolīts Michails atsacījās no Konstantinopoles patriarha jurisdikcijas un atzina pāvesta virsvaru. Tas ļoti patika katoļiem. 1596. gadā Brestā sasauca vietējo koncilu, kuŗā daži bīskapi atzina pāvesta virsvaru un dabūja no pāvesta piekrišanu noturēt

dievkalpojumu pēc pareizticīgo iekārtas un lietot dievkalpojumus slavu valodu. Nodibinājās tā saucamā Brestas ūnija un ūniātu baznīca, ko neatzina citi pareizticīgie bīskapi. Ūnija izsauca pareizticīgos lielu pretdarbību, kas visvairāk izpaudās brālību organizēšanā. Brālības savāca naudu, uzturēja skolas, sūtīja pareizticīgo jaunatni uz pareizticīgo skolām ārzemēs, uzturēja patversmes un slimnīcas un izdeva grāmatas. Lielu atbalstu sniedza tādi krievu muižnieki kā kņ. K. Ostrožskis un kņ. Kurbskis. Aiz reliģiskās cīņas saskatāma arī nacionālā cīņa, jo kopā ar katolicismu gāja arī krievu pārpoļošana, kam padevās daudz krievu muižnieki, gribēdami paturēt savu stāvokli sabiedrībā un valstī. Pareizticīgo vajāšana turpinājās līdz pat ķ. Sigizmunda III nāvei (1632. g.). Tikai ķ. Vladislava laikā tās mitējās. Liela nozīme pareizticības nostiprināšanā 17. g. s. piekrīt slavenam Kijevas mētropolitam Pēterim (Mogila), kas nostājās pareizticīgo cīnītāju pusē. Liela nozīme bija viņa sarakstītai grāmatai: „Pareizticības apliecinājums“. Vēl lielāka nozīme bija tam, ka viņš Kijevā nodibināja teoloģisku augstskolu, Kijevas garīgo akadēmiju. Šī augstskola deva izglītotus garīdzniekus ne tikai Kijevas mētropolijai, bet arī Maskavas patriarhātam, kur tādu skolu nebija. Patr. Nikons varēja izdarīt baznīcas grāmatu izlabošanu tikai ar Kijevas akadēmijas audzēkņu palīdzību. Viegļāki laiki baltkrievu un ukraiņu pareizticīgiem iestājās tad, kad 18. beigās, pēc Polijas sadalīšanas, baltkrievu un lielākā ukraiņu zemju daļa tika pievienota Krievijai. Tikai Galicijā un Karpatu Ukrainā turpināja valdīt katoļi un ūniāti, jo Galiciju un Karpatu Ukrainu pievienoja katoliskai Austrijai.

29. Sinodes laikmets (1721.—1917.). Patriarhāts Krievijā izbeidzās 1700. gadā, kad nomira desmitais patriarchs (Adriāns). Cars Pēteris I (1689.—1725.) bija nolēmis tuvināt krievu tautu Vakareiropas kultūrai. Viņš sāka pārveidot valsts saimniecību un valsts pārvaldi. Viņš bija noteikts absolūtās varas piekritējs. Kā tāds viņš nevarēja ciest baznīcas autonomiju; vajadzēja pakļaut baznīcu valdnieka varai un gribai, jo viņš manīja, ka reformu pretinieki sāka grupēties ap baznīcu. Kamēr Krievijas baznīcu pārvaldīja viens patriarchs, caram

nebij visai viegli pakļaut savai varai baznīcu. Bija jāpārveido baznīcas pārvalde. Šo uzdevumu veica archibīskaps Feofāns. Viņa sastādīto baznīcas reglamentu cars 1721. gadā apstiprināja. Varas augstākais organs baznīcā bija Svētā Valdošā Sinode, kuŗas pastāvīgie locekļi bija Pēterpils, Maskavas un Kijevas mēropolitī un sinodes virsprokurors kā cara pārstāvis un valsts interešu aizstāvis. Bez tam tika aicināti arī daži provinču eparchiju bīskapi. Ar sinodes nodibināšanu baznīcas centrālā pārvalde kļuva kolleģiāla. Katrā eparchijā blakus bīskapam tika nostādīta konsistorija. Jauno iekārtu atzina austrumu patriarhi 1724. gadā, pie kam sinodes varu viņi pielīdzināja patriarha varai. Tā kā Krievijas imperijas laikos (1721.—1917.) cara vara bija ļoti stipra, tad praksē iznāca tā, ka faktiskais noteicējs baznīcas dzīvē bija sinodes virsprokurors, bez kā ziņas nevarēja iecelt nevienu mēropolitu, nedz bīskapu. Savukārt bīskapi, saziņā ar konsistoriju, iecēla priesterus un citus baznīcas darbiniekus. Raksturīgi, ka rīkojumus deva uz „viņa majestātes ķeizara“ pavēli. 18. g. s. otrā pusē, ķeizarienes Katrinas II laikā, sāka garīdzniekiem tāpat kā visiem valsts ierēdņiem piešķirt ordenus.

Valsts vara atstāja baznīcai viņas īpašumus, bet daļu dārgumu cars Pēteris I paņēma valsts vajadzībām. Vislielākos ienākumus baznīca saņēma no baznīcu un klosteru zemēm un no sveču rūpniecības monopola. Bīskapi un klosteri bija nodrošināti ar lieliem ienākumiem. Sliktākā stāvoklī bija lauku draudžu priesteri un klērs, jo tiem pašiem bija jāapsaimnieko draudžu zeme un jāiztiek no draudzes locekļu devām. Dzimtbūšanas laikos lauku priesteri materiālā ziņā bija atkarīgi no vietējo muižnieku žēlastības. Arī pēc dzimtbūšanas atcelšanas (1861. g.) vairums zemāko garīdznieku Krievijā dzīvoja grūtos materiālos apstākļos.

Sinodes laikmetā ļoti daudz darīts garīdznieku izglītības līmeņa pacelšanas ziņā. Šo jautājumu pienācīgi nokārtoja 19. gadu simtā. Jau 18. g. s. gandrīz katrā eparchijā bija sava skola garīdznieku sagatavošanai. Šīs skolas uzturēja no eparchijas līdzekļiem. 1808. gadā valdība izdeva likumu par garīgām skolām. No šī laika pastāvēja divu pakāpju baznīcas darbinieku sagatavošanas skolas: garīgā skola un garīgais seminārs. Pirmā pakāpe sagatavoja zemākos baznīcas darbiniekus,

psalmotājus un diakonus, bet tos, kas turpināja mācīties seminārā, sagatavoja priesteru amatam. 19. g. s. tika izveidotas četras teologu augstskolas, kuŗas Krievijā sauca par garīgām akadēmijām. Akadēmijas atradās Pēterpilī, Kijevā, Kazaņā un Maskavā. Sevišķi 19. g. s. otrā pusē zinātniskā un mācību ziņā šīs akadēmijas bija nostādītas ļoti labi. Ne tikai teoloģija, bet arī vēsture, klasiskā filoloģija, filozofija, pedagogija un citas humanitārās zinātnes akadēmijās bija ļoti labi nostādītas. Akadēmijas deva kvalificētus augsti izglītotus cilvēkus, no kuŗiem daudzi strādāja kā profesori un skolotāji pat dažādās augstākās laicīgās mācību iestādēs, piem. slavenais vēsturnieks Kļučevskis. 19. g. s. otrā pusē arī garīgie semināri bija tā nostādīti, ka tie sekmīgi konkurēja ar klasiskām ģimnazijām. Visās Krievijas universitātēs varēja sastapt daudz studentu, kas vidusskolas izglītību bija ieguvuši garīgos semināros. Tagadējā g. simta sākumā sinode bija spiesta rūpēties par semināristu atturēšanu no laicīgām augstskolām; izglītības ministrija sāka ierobežot semināristu uzņemšanu laicīgās augstskolās. Garīgo mācības iestāžu audzēkņus arī skāra racionālisms, materiālisms un marksisms, kas 19. g. s. otrā pusē un 20. g. s. sākumā laida dziļas saknes krievu inteliģencē. Baznīca nebija pietiekoši sagatavota cīņai un neprata uzvarēt šos baznīcai kaitīgos virzienus.

Dzīvodams stipras lielvalsts varas pavēnī, baznīca neprata 20. g. s. sākumā nostiprināt tautā reliģisko pārliecību. Vairums inteliģences bija vienaldzīgs pret baznīcu, bet liela daļa no tās pat bija naidīga baznīcai. Plašās un tumšās tautas masas aiz paraduma turējās pie baznīcas, pie kam vairāk apmierinājās ar dievkalpojumu apmeklēšanu, nesekodamas kristīgiem ideāliem dzīvē. Kā garīdznieki tā tauta izpildīja pareizticības kulta ārējās formas, bet neiedziļinājās pareizticības idejās un to izpildīšanā. Sekas bija tās, ka daži reliģiski noskaņotie ļaudis novērsās no baznīcas un savu garīgo prasību apmierināšanu meklēja dažādās sektēs, piem., pie vecticībniekiem, chlistiem, duchoboriem, molokāņiem, štundistiem, paškovciem un c. Krievijas baznīcas jaunā laiku vēsturē varam atrast arī dažus izcilus darbiniekus, kas ar savu darbību un dzīvi atgādina senās baznīcas varoņus un svētos, bet 18. un 19. g. . to plašajā Krievijā bija maz. Krievijas baznīca svēto

skaitā ierindojusi sekojošus svētos: Rostovas Dimitriju, Voronežas Mitrofanu, Aizdonas Tichonu, Irkutskas Innokentiju, Čerņigovas Teodosiju, Belgorodas Joasafu un Sarovas Serafimu, pie kam tikai Sarovas Serafims dzīvoja 19. g. simtā, bet pārējie dzīvoja agrāk.

30. Patriarchāta atjaunošana Krievijā. Baznīcas lielā atkarība no valsts varas radīja nemieru vienā otrā apzinīgā baznīcas darbiniekā, bet cari un to valdība noteikti pretojās baznīcas patstāvības idejām un to paudējiem. Tikai 1917. gadā, kad marta revolūcija gāza cara varu, baznīcas patstāvības ideju piekritējiem radās izredzes realizēt savus nodomus. Minētā gada rudenī Maskavā sanāca Krievijas baznīcas koncils, kurā piedalījās bīskapi, garīdznieki un laicīgo pārstāvji no visas valsts. Koncils izstrādāja baznīcai demokratisma garam piemērotus statūtus. Bīskapu administratīvā vara tika ierobežota. Garīdznieku varēja ievēlēt draudzes locekļi. Draudzes priesterim bija jārikojas saskaņā ar draudzes padomi. Koncils baznīcas priekšgalā nostādīja patriarchy, kas rīkojās saskaņā ar Sinodi un augstāko baznīcas padomi. Atjaunotajam Krievijas patriarchy amatam koncils nozīmēja trīs kandidātus, no kuriem loze krita par labu mētropolītam Tichonam Bellavinam un viņš tika atzīts par Maskavas un visas Krievijas patriarchy (1918.—1925.). Baznīcas pārveidošana iekrita tajā laikā, kad Krievijā nodibinājās un nostiprinājās komunistu partijas diktatūras padomju vara. Padomju vara izdeva likumu par baznīcas atdalīšanu no valsts, t. i. baznīca tika nostādīta sabiedrisku organizāciju rindā. Tā kā komunistu idejas neatzīst reliģiju un komunistu varai bija jāizcīna nikns pilsoņu karš, kad padomju vara baznīcas darbiniekus turēja aizdomās par simpatijām vecai iekārtai, tad baznīcai bija jāizcieš briesmīga vajāšana. Padomju vara arestēja ļoti daudz bīskapus un garīdzniekus, no kuriem daudz tika notiesāti uz nāvi, bet daudz aizsūtīja trimdā uz Sibīriju un mazapdzīvotiem valsts ziemeļu apgabaliem. Patriarchy Tichonu arestēja 1922. gadā. Kaut gan 1923. gadā viņu atbrīvoja, tomēr vadīt baznīcas dzīvi viņam vairs neļāva. 1925. gada pavasarī patriarchy Tichons nomira. Padomju vara neatļāva izvēlēt jaunu patriarchy un nobīdīja pie malas arī patri-

archa nozīmētos vietniekus: mēropolītu Agafangelu (bijušo Rīgas bīskapu 1897.—1910. g.), mēropolītus Kirillu un Pēteri; tos izsūtīja trimdā. Padomju varai piemērots izrādījās vienīgi mēropolīts Sergijs. Radās dažādi baznīcas reformēšanas novirzieni un reliģijas noliedzēju kustība. Baznīcas reformātori atsacījās no stingras kanonu pildīšanas un no daudz veciem paradumiem. Bīskapu amatus varēja ieņemt precējušies garīdznieki, dievkalpojumus atļāva noturēt krievu valodā, atmetot tautai saprotamo baznīcas slavu valodu, visu dievkalpojumu noturēja dievnama vidū un c. Reformācija Krievijā neizdevās, bet baznīcai tā ļoti kaitēja, jo ticīgos saskaldīja un sanaidoja. Bez tam padomju vara nodarīja lielus zaudējumus baznīcai ar baznīcas zemju un baznīcu vērtīgo piederumu nacionālizēšanu, bet sevišķi ar daudz dievnamu slēgšanu vai pārvēršanu par kinematografiem, sapulču zālēm un pat preču noliktavām. Bezdievju propagandas atbalstīšana bija domāta reliģijas apziņas iznīcināšanai tautā. Bezdievju organizāciju laikraksti, grāmatas un sarīkojumi bija domāti reliģijas iznīcināšanai tautā. Reliģija Krievijā tomēr pastāv.

Sakarā ar to, ka no Padomju Krievijas atdalījās daudz nekrievu tautas un nodibināja savas patstāvīgās demokratiskas republikas jau 1918. gadā, tad pareizticīgie jaunās valstīs dibināja savas patstāvīgās baznīcas. Tā radās Latvijas, Igaunijas, Somijas, Lietuvas un Polijas pareizticīgās baznīcas. Patriarchs Tichons neliedzās atzīt šo baznīcu neatkarību, jo politisko apstākļu dēļ nepieciešamo sakaru uzturēšana ar Maskavas patriarchytu bija gandrīz neiespējama. Sevišķi grūta dabūt arī svētās Mires no Maskavas. Šo iemeslu dēļ viena pakal otram jaunās baznīcas sāka atzīt Konstantinopoles patriarchyta autoritāti un sāka aicināt Konstantinopoles patriarchytam padotos bīskapus savu bīskapu iesvētīšanai. Tā zem Konstantinopoles patriarchyta jurisdikcijas nonāca Igaunijas, Somijas, Polijas un Latvijas baznīcas.

Kad padomju vara Krievijā sāka nostiprināties, daudz bīskapi un garīdznieki emigrēja no Krievijas. No krievu baznīcas organizācijām ievērojamākās ir divas: Parīzes un Karlovicu. Parīzes grupas priekšgalā atrodas mēropolīts Jevlo-

gijs, ko sauc par visas Vakareiropas mēropolitu. Parīzē tika noorganizēta garīgā akadēmija. Karlovicu grupas priekšgalā nostājās bij. Kijevas mēropolīts Antonijs, kas noorganizēja Karlovicā īpašu sinodi un mēģināja apvienot zem savas varas visu krievu emigrantu baznīcas organizācijas. Viņam nepiekrita mētr. Jevlogijs, kāpēc radās divi krievu emigrantu nogrupējumi.

31. Pareizticīgās baznīcas 20. g. s. Tagad pareizticīgos var sastapt visās pasaules malās. Visus pareizticīgos vieno Pasaules lielo koncilu izstrādātās dogmas un kanoni, vienādi dievkalpojumi un reliģiskās paražas. Visi pareizticīgie ir vienas Pasaules pareizticīgās baznīcas locekļi. Tā kā pareizticīgā baznīca atļauj katrai tautai noturēt dievkalpojumus, lasīt baznīcas grāmatas un lūgt Dievu savā valodā, tad pastāv vairāk vietējās pareizticīgo baznīcas, kas kā māsas draudzīgi sadzīvo un sazinās savā starpā. Vēstures gaita pierādījusi, ka katrā valstī var pastāvēt patstāvīga pareizticīgo baznīca kā vienas Pasaules pareizticīgās baznīcas locekle. Šeit nav iespējams sīki apskatīt visu tagad eksistējošo autokefālo un patstāvīgo baznīcu vēsturi, iekārtu un dzīvi un tāpēc iepazīsimies tikai ar vissvarīgāko, ka attiecas uz katru baznīcu, no kā tomēr būs redzams, kur un kādās valstīs un kā ir izveidojusies pareizticība.

32. Vecie patriarchāti. Pavisam ir četri vecākie pareizticīgo patriarchāti: Konstantinopoles, Aleksandrijas, Antiochijas un Jeruzalemes. Trīs pēdējie patriarchāti no 7. g. s. ietilpa arābu lielvalstī un no 11. g. s. beigām turku lielvalstī. Arabi un turki atzina Muhameda mācību un pret kristīgiem izturējās un izturas naidīgi. Kristīgos viņi nostādīja otras šķiras pilsoņu stāvoklī savās valstīs. Kristīgo skaits visos trijos austrumu patriarchātos pamazām dila un samazinājās. Kamēr pastāvēja Bizantijas valsts, minētos trīs vecos austrumu patriarchātus atbalstīja Konstantinopoles patriarchs. Kad 1453. gadā turki ieņēma Konstantinopoli un iznīcināja Bizantijas valsti, arī Konstantinopoles patriarchats ietilpa turku-muhamedāņu valstī. No IV Pasaules koncila laikiem pareizticīgie uz Konstantinopoles patriarchu raudzījās kā uz augstāko autoritāti

baznīcas lietās. Ceturtais Pasaules koncils nostādīja Konstantinopoles patriachu blakus Romas pāvestam. Patriarchs ne bez pamata lietoja to pašu titulu ko Romas pāvests, t. i. „pasaules“ (no grieķu vārda oikumenikos — visas pasaules). Sevišķi pēc Romas baznīcas atdalīšanās (1054. gadā) Konstantinopoles patriachi sargāja savu „pasaules patriarchy“ titulu. Viņi centās vadīt visu pareizticīgo dzīvi. Arī pēc Konstantinopoles krišanas turku rokās, kaut kristīgo skaits patriarchātā mazinājās, Konstantinopoles patriachs tomēr centās būt par visas pareizticības centru un galvu. Viņš sūtīja bīskapus bulgāriem, serbiem, rumāņiem un krieviem. Patstāvību sāka izcīnīt vispirms krievi, kuŗi 1579. gadā nodibināja Maskavas patriarchātu. No šī laika Krievijas baznīca kļuva autokefāla. Bagātā Maskavas valsts sniedza ievērojamus materiālus pabalstus Konstantinopoles un austrumu patriarchiem. Kad 19. g. s. sāka nodibināties patstāvīgās valstis Balkānos, t. i. Grieķija, Serbija, Bulgārija un Rumānija, Konstantinopoles patriachs nespēja aizkavēt patstāvīgu baznīcu nodibināšanu minētās valstīs. Viņam bija jāapmierinās ar to kristīgo pārvaldīšanu, kas atradās Turcijā. Tā kā Turcijā kā muhamedāņu valstī kristīgo skaits bija stipri samazinājies, tad patriarchy materiālais stāvoklis bija grūts; bija jālūdz materiālais atbalsts no Krievijas, un Krievijas cari to neliedza. Pēc Pasaules kara Konstantinopoles patriarchy autoritāte sāka augt, jo no Krievijas atdalījušās jaunās valstīs pareizticīgie sāka nodibināt savas patstāvīgās baznīcas un atzīt patriarchy jurisdikciju (virsvaru), piem. Somijas, Igaunijas, Polijas un Latvijas baznīcas. Konstantinopoles patriarcham tieši padotas tās metropolijas un bīskapijas, kas atrodas Turcijā, kur pareizticīgo skaitās pāri par 100 tūkstošu cilvēku. Vairāk pareizticīgo skaitās Aleksandrijas patriarchātā, kuŗa pārziņā ietilpst Ēģiptes pareizticīgie. Tur šis skaits sniedzas līdz 1 miljonam, bet šajā skaitā ietilpst arī kopti (ap 800 tūkst.), kas tāpat kā abesinieši ir monofiziti. Antiochijas patriarchātā dzīvo ap 300.000 pareizt. grieķu, siriešu un arābu. Pareizticīgo skaita ziņā vismazākais ir Jeruzalemes patriarchāts, kur to ir ap 80 tūkst. Visos četros vecos patriarchātos pareizticīgie pieder pie trūcīgākiem tautas slāņiem, kāpēc baznīcu materiālais stāvoklis

grūts. Daudz labākā stāvoklī atrodas Balkānu valstu pareizticīgie, jo Bulgārijā, Jugoslāvijā, Grieķijā un Rumānijā pareizticība ir tautas vairākuma ticība.

33. Autokefālās baznīcas Balkānos. Par autokefālām sauc tās baznīcas, kuŗu galvas un augstākie pārvaldes organi nav atkarīgi no ārzemju patriarha. Balkānos ir četras autokefālās baznīcas Grieķijā, Bulgārijā, Rumānijā un Jugoslāvijā. Visas šīs baznīcas daudz gadu simtus bija atkarīgas no Konstantinopoles patriarha.

Grieķi ar kristīgo ticību iepazinās jau sv. apustuļu laikos. Grieķi bija galvenie septiņu lielo Pasaules koncilu mācību izstrādātāji un tā tad galvenie pareizticības izveidotāji. Bizantijas valstī grieķi bija viskultūrālākā tauta. Pēc Bizantijas krišanas (15. g. s.) grieķi uzglabāja savu tautību un savu pareizticību. Drīz pēc tam, kad 1830. gadā nodibinājās patstāvīga grieķu ķēniņvalsts, šīs ķēniņvalsts grieķi sāka veidot savu patstāvīgu Helladas baznīcu (1833. g.). Šīs baznīcas autokefāliju Konstantinopoles patriarhs atzina tikai 1850. gadā. Augstākā vara Grieķijas baznīcā pieder bīskapu saeimai (koncilam), kuŗā piedalās 32 mēropolīti. Baznīcas galva ir Atēnu archibīskaps. Baznīcas tekošo dzīvi vada Atēnu archibīskaps kopā ar sinodi, kuŗas sēdēs piedalās 6 mēropolīti. Valsts varai pieder kontroles un uzraudzības tiesības par sinodes darbību. Grieķijā ir ap seši ar pusi milj. pareizticīgo.

Bulgārijas patstāvīgā baznīca nodibinājās jau 9. g. simtā. Kad Bulgārija XV g. s. nokļuva zem turku varas, bulgāru baznīcas vadību saņēma savās rokās Konstantinopoles patriarhāts, kas uz Bulgāriju sūtīja grieķu bīskapus. Grieķu valdīšana baznīcas dzīvē izsauca bulgāru tautā naidu pret grieķiem. Tiklīdz nodibinājās bulgāru valsts (pēc Berlīnes kongresa 1878. gadā), bulgāri nodibināja savu autokefālo baznīcu. Kaut gan Konstantinopoles patriarhs nav atzinis Bulgārijas baznīcas autokefāliju, tomēr šī autokefālā baznīca ir pareizticīga. Bulgārijā ir pāri par 5 milj. pareizticīgo. Baznīcas galvu sauc par ekzarchu, kas pārvalda baznīcu kopā ar sv. sinodi.

Rumāņus ar pareizticību iepazīstināja bulgāri. Rumāņi tāpat kā bulgāri daudz gadu simtus nesuši turku-muhamedāņu jūgu. Patstāvīgu valsti viņiem izdevās izveidot tikai 19. g. simtā. Patstāvību Rumānijas baznīca ieguva 1885. gadā. Līdz Pasaules karā Rumānijas baznīcā bija 8 eparchijas, bet pēc šī kara Rumānijas teritorija gandrīz divkāršojās un tagad Rumānijā ir 18 eparchijas, kuŗās dzīvo ap 15 milj. pareizticīgo. 1925. gadā Rumānijas baznīca proklamēta par autokefālu. Baznīcas galva saucās par Buharestas un visas Rumānijas patriarchy un viņš pārvalda baznīcu kopā ar sv. sinodi, kuŗas sēdēs piedalās 18 eparchijās valdošie bīskapi. Rumānijas baznīca ir tik stipra, ka sniedz pabalstus citām trūcīgākām pareizticīgām baznīcām un uztur 2 teoloģijas augstskolas.

Jugovidslavijā dzīvo pāri par 7 milj. pareizticīgo serbu. Ar pareizticību viņi iepazīnās no Bizantijas. 13. g. s. Serbijas baznīca ieguva pastāvību un paturēja to līdz 14. g. s. beigām, kad Serbiju iekaroja turki. Turcijas varas laikos (14.—19. g. s.) serbu baznīcu vadīja grieķi un izpelnījās tādu pat naidu kā Bulgārijā. Neatkarību serbu baznīca atguva 1832. gadā. Kad pēc Pasaules kara nodibinājās Jugoslāvija, kuŗā bez Serbijas ietilpa Melnkalne, Kroatija un Slovīnija, pareizticīgo skaits jaunā valstī pieauga. Patriarchs Varnava 1929. gadā proklamēja Serbijas mēropoliju par autokefālu patriarchātu. Arī Jugoslāvijas baznīca pieskaitāma pie turīgām un labi nostādītām. Daudz krievu emigranti, bīskapi un garīdznieki tur atrada patvērumu un maizi. Patriarchs Varnava atļāva viņiem nodibināt Sremski Karlovicā savu bīskapu saeimu un sinodi.

No Vakareiropas valstīm plašākas pareizticīgo masas dzīvo Čehoslovākijā un Albānijā. Kad pēc Pasaules kara nodibinājās Čehoslovākijas republika, daudz ūniātu un katoļu sāka pāriet pareizticībā. Tur pareizticīgo skaits esot pārsniedzis pušmiljonu cilvēku. Visi Čehoslovākijas pareizticīgie nebija apvienojušies vienā baznīcā.

Albānijā ir ap 200 tūkst. pareizticīgo, kas apvienoti Albānijas patstāvīgā baznīcā. Šī baznīca atrodas zem Konstantīnopolis patriarchy jurisdikcijas.

Pareizticīgiem ir savas baznīcas organizācijas Ziemeļamerikas Savienotās valstīs, Japanā, Ķīnā un Mandžuko.

34. Jaunās patstāvīgās pareizticīgās baznīcas. Pareizticīgo baznīcā nodibinājusies veca prakse, ka katrā neatkarīgā un patstāvīgā valstī pareizticīgiem ļauts organizēt savu patstāvīgu vietējo baznīcu. Jau V g. s. nodibinājās pieci autokefālie patriarchāti: Romas, Konstantinopoles, Antiokijas, Aleksandrijas un Jeruzalemes. X g. s. nodibinājās Bulgārijas (Ohridas) patriarchāts. XIV g. s. nodibinājās Serbijas patriarchāts. 1579. g. nodibinājās Maskavas un visas Krievijas patriarchāts. Šī senā prakse tika ievērota arī pēc Pasaules kara, kad no bijušās Krievijas ķeizārvalsts atdalījās vairāk tautas un nodibināja savas patstāvīgas valstis. Tā radās patstāvīgās baznīcas Somijā, Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Polijā. Vislielākā no tām bija Polijas baznīca, kuras patstāvību atzina Maskavas patriarchs Tichons 1921. gadā. No šī laika Polijas baznīca sāka noorganizēties. Baznīcas priekšgalā nostājās Varšavas un visas Polijas mētropolīts Georgijs, kura vadībā darbojās sv. Sinode. Tā kā Polijā iedzīvotāju lielais vairums bija katoļticīgi, tad pareizticīgo stāvoklis Polijā bija grūts. Mētropolītam Georgijam izdevās 1922. gadā nokārtot attiecības ar valsts varu, jo tika izdots īpašs likums par baznīcas stāvokli valstī. Valsts vara paturēja sev plašas uzraudzības tiesības par baznīcas vadošiem organiem. Mētropolīta Georgija piekāpība valsts varas priekšā izsauca nemieru dažos pareizticīgos. Šī nemiera sekas bija traģiskas, jo 8. II 1923. g. arhimandrijs Smaragds nošāva mētropolītu Georgiju. Baznīcas vadība nonāca grūtā stāvoklī, jo jaunievēlētā mētropolīta Dionisija apstiprināšanu amatā nebij iespējams saņemt no Maskavas patriarcha Tichona, ko padomju vara bija atstumusi no baznīcas vadības. Mētropolīts Dionisijs un sv. Sinode griezās ar attiecīgu lūgumu pie Konstantinopoles patriarcha Meletija IV kā autoritātīvākā Pasaules patriarcha, kas neliedzās dot savu svētību mētropolītam Dionisijam un apstiprināja Polijas baznīcas patstāvību. Savā attīstībā Polijas baznīca gāja vēl tālāk, jo 1924. gada 13. XI Konstantinopoles patriarchs Gregorijs

deva Polijas baznīcai autokefāliju, ko vēlāk atzina arī pārējie austrumu baznīcu patriarhi. Polijas baznīcas autokefālija pasludināta 1925. g. 17. IX. Polijas baznīcā bija četras eparchijas un šo eparchiju bīskapi bija pastāvīgie sv. sinodes locekļi. Pēc Polijas valsts sabrukuma 1939. g. septembrī, par Polijas baznīcu mūsu rīcībā ziņu nav.

Patstāvīgā Somijas baznīca izveidojās pēc Pasaulē kara. Pirmos gados tajā notika iekšējās cīņas. Tikai ap 1921. gadu stāvoklis sāka noskaidroties, kad baznīcas priekšgalā nostājās bīskaps Hermans; kuŗš atzina Konstantinopoles patriarha jurisdikciju un nokārtoja attiecības ar valdību. Pareizticīgo Somijā ir ap 80.000, no kuŗiem vairākumā ir koreli un mazākumā krievi. Krieviem nepatika, ka bīskaps Hermans ar Konstantinopoles patriarha atļauju sāka svinēt visus svētkus pēc jaunā stila. Arī Lieldienas Somijā svin kopā ar tautas vairākumu — luterticīgiem pēc jaunās paschales, kam savu svētību devis Konstantinopoles patriarhs. No patriarha bīskaps Hermans dabūja paaugstinājumu. Viņu titulē par Karēlijas un visas Somijas archibīskapu. Atšķirībā no citām jaunām baznīcām Somijas baznīcas garīdznieki saņem noteiktu algu. Sartovalā (agrāk Serdobol) darbojās garīgais seminārs. Somijas baznīcā divas eparchijas, kuŗās ir pavisam 29 draudzes. Eparchijas un draudzes aizņem plašus apgabalus, jo pareizticīgo apgabali reti apdzīvoti. Darbojas četri klosteri, no kuŗiem plaši pazīstams un ļoti iecienīts Valaama klosteris.

Igaunijas baznīca sāka veidoties drīz pēc neatkarīgās Igaunijas nodibināšanās. Pirmais Igaunijas bīskaps bija Platons (Kuļbuss), kas bija igauņis pēc tautības. 1918. gadā viņš pārvaldīja arī Latvijas draudzes. Kad 1919. g. sākumā Igaunijā iebruka Krievijas sarkanarmija, bīskapu Platonu kopā ar vairāk garīdzniekiem arestēja un 14. janvarī Tartū (Tērbatā) nošāva. Pēc sarkanarmijas padzīšanas Igaunijas pareizticīgie enerģiski ķērās pie baznīcas dzīves izveidošanas. Maskavas patriarhs Tichons deva savu svētību jaunievēlētam bīskapam Aleksandram (Paulusam) un atzina Igaunijas baznīcas patstāvību. Kad padomju vara nobīdīja patriarhu Tichonu no baznīcas pārvaldīšanas, Igaunijas baznīcas vadība 1923. gadā

griezās pie Konstantinopoles patriarcha un dabūja no viņa autokefālījas piešķiršanu Igaunijas baznīcai. Baznīcas galvbīskaps Aleksandrs dabūja Tallinas un visas Igaunijas mēropolīta titulu. Viņš kopā ar sinodi pārvalda Igaunijas pareizticīgo baznīcu. Baznīca iedalīta trīs eparchijās: Tallinas, Narvas un Petseru. Pareizticīgo skaits Igaunijā pārsniedz 200 tūkstošus un to visā valstī ir 23% no visiem iedzīvotājiem. Jaunus garīdzniekus sagatavo garīgais seminārs Petseros un teoloģijas nodaļa Tartu universitātē. Nacionālā ziņā pareizticīgie Igaunijā pieder pie divām tautībām: igauņiem un krieviem. Ļoti iecienīts Petseru (Pečoru) klosteris.

L i e t u v a s b a z n ī c a. Lietuvas baznīca ir viena no mazākām jaunām baznīcām, jo pareizticīgo tajā ap 50.000 un vairums no tiem krievi. Patstāvību Lietuvas baznīca ieguva no Maskavas patriarcha Tichona. Zem Maskavas patriarchāta jurisdikcijas šī baznīca palika arī pēc patriarcha Tichona nāves (1925. gadā). Patriarcha vietnieks mēropolīts Sergijs 1927. gadā piešķīra Lietuvas baznīcas galvam archibīskapam Jelevferijam Viļņas un visas Lietuvas mēropolīta titulu. Baznīcas stāvoklis sevišķi materiālā ziņā grūts. Vairākums iedzīvotāju Lietuvā katoļticīgi. Nesen Lietuvā nodibināts garīgais seminārs.

Latvijas pareizticīgās baznīcas vēsture.

35. Senlatviešu ticība. Ka senlatvieši bija ticīgi laudis un ka viņiem bija sava izkopta ticība, to apliecina mūsu tautas gara mantas. Bagāti folkloras materiāli uzglabājuši daudz atlieku no senās latviešu ticības, bet šie materiāli nedod iespēju izsmeloši aprakstīt šo ticību. Mēs nevaram noteikti pasacīt, kāds bija senlatviešu kults un kāds bija viņu dievkalpojums. Pat visus dievus nespējam nosaukt. Vēstures rakstu materiāli tik trūcīgi, ka uz to pamata vēl grūtāk dot skaidru senlatviešu ticības aprakstu. Pirmās rakstu ziņas šajā jautājumā devuši sveštautieši-katoļticīgie, kas latviešu ticību nicinādami, nosauc to par pagānu ticību. Piemēram, pāvests Innocents III savā bullā (1199. g.) latviešus nosauc par barbaru tautu, kas „Dievam pienācīgo godu dod truliem kustoņiem,

lapotiem kokiem, dzidriem ūdeņiem, zaļojošiem augiem un nešķīstiem gariem." Noteikti varam pasacīt, ka senlatviešiem bija dabas reliģija, kur blakus dabas spēku dievināšanai sastopamas arī iedomātas dievības, piem. Laima. Starpnieki ar pārdabisko pasauli bija burtnieki, zīlnieki, pareģi un c. Tā kā kristīgo ticību Senlatvijā ienesa svešas tautas, kas nicināja latviešus tautas ticību un kas ilgi valdīja par latviešiem, tad tās arī parūpējās iznīdēt seno tautas ticību. Tāpēc no senlatviešu ticības atlikušas pāri tikai atmiņas, no kurām nav iespējams sastādīt izsmelošu aprakstu. Līdz XIII g. s. latviešiem vēl bija sava nacionālā ticība, bet sākot no XIII g. s. sveši ļaudis sāka šo ticību iznīdēt no tautas apziņas. Jau pirms XIII g. s. Kristus mācības sludinātāji sāka iepazīstināt latviešus ar kristīgo ticību. Latviešu kristianizēšanā sastapās divu baznīcu misionāri. Kad XI g. s. katolicisms nonāk līdz Skandināvijas tautām, tad no turienes tas mēģināja nostiprināties Kursā, bet tur tam nebija panākumu. Tajā pat XI g. s. pareizticība nostiprinājās Krievijā un no diviem to laiku Krievijas ievērojamiem politiskiem centriem Pleskavas un Polockas pareizticība sāk ienākt arī Latvijā. XI un XII g. s. Senlatvijā pareizticīgo misionāriem bija labi panākumi.

36. Pareizticība Senlatvijā. Pareizticība Senlatvijā ienāca no Krievijas, kur tā nostiprinājās X g. s. beigās. Latvijas tuvumā bija divi lieli krievu politiski un reliģiski centri: Polocka un Novgorodai padotā Pleskava. No šiem centriem krievu valdnieki rīkoja karagājienus uz Latviju. Nav jāpiemirst, ka krievu valdnieki bija cēlušies no Skandināvijas vikingiem, kas labi pazina ceļus no Baltijas jūras uz Melno jūru. Šie ceļi gāja caur Igauniju un Latviju. Ceļu nodrošināšanai vajadzēja pakļaut igauņus un latviešus Krievijas kņazu varai. Vienotās Kijevas valsts lielkņazs Jaroslavs 1030. gadā bija tik tālu ielauzies Igaunijā, ka tur nodibināja pilsētu Jurjevu (tagad. Tartu), kur uzcēla divas pareizticīgo baznīcas. Ši ielaušanās Igaunijā skāra arī Ziemeļlatviju, jo no Latvijas Indriķa hronikas ziņām, ka Tālavas valdnieks Tālivaldis un viņa dēli XIII g. s. sākumā bija pareizticīgi. No tā var spriest, ka XI un XII g. s. krievu iebrukumiem no Pleskavas caur Jurjevu sekoja pareizticības izplatīšana Ziemeļlatvijā.

Ievērojams krievu centrs pie Daugavas bija Polocka, kur XII g. s. tika nodibināts sv. Jevfrosinijas sieviešu klosteris, kas bija izcils pareizticības centrs. No Polockas pareizticības izplatīšana gāja gar Daugavu. Par šīs misijas panākumiem liecina, ka XIII g. s. sākumā Jersikas ķēniņš Visvaldis bija pareizticīgs un ka Jersikā bija pareizticīgo dievnami. Indriķa hronikā teikts, ka pēc Jersikas ieņemšanas vācu krustneši „paņēmuši baznīcu zvanus un svētgleznas un citas baznīcu mantas, arī sudrabu un zeltu lielā daudzumā un aizveduši līdz.“ Pareizticīgie bija arī Kokneses valstiņā. Var droši teikt, ka tagadējā Vidzemē un Latgalē pareizticība bija plaši izplatīta. Par pārējiem Latvijas apgabaliem ziņu nav. Tomēr ir viens liecinieks, kas liecina, ka visā Senlatvijā pareizticību pazina, un tas ir valoda. Visos Latvijas novados lietā vienus un tos pašus vārdus baznīcas terminu apzīmēšanai. Caur krieviem no pareizticīgo baznīcas slavu valodas aizgūti, piemēram, sekojoši vārdi: baznīca, krusts, gavēt, grāmata, grēks, klanīties, kristīt, kūma, nedēļa, svece, svētki, svēts, zizlis, zvans, zvanīt un c. Valodas liecības apstiprina vēlā dzelzs laikmeta (9.—12. g. s.) kapos atrastās rotas lietas kristīgu simbolu veidā un izgreznotas kristīgiem motīviem. Tuvāku ziņu par draudžu organizāciju un vadību nav. Tikai pāvesta Honorija III bullā (1222. g.) minēts par krievu garīdzniekiem, kas nākuši latviešus kristīt un turēt dievkalpojumus. Tā kā pareizticība turas pie noteikuma, ka kristīgā ticība jāsludina un dievkalpojumi jānotur tautai saprotamā valodā, tad jāpielaiž varbūtība, ka krievu garīdznieki iemācījās latviešu valodu un trūkstošos baznīcas terminus devuši no baznīcas slavu valodas. Droši vien bija arī latviešu garīdznieki, ko apstiprina atzīme uz Juŗa evaņģēlija, ko ap 1270. gadu slavu valodā pārrakstījis Jersikas priesteris latvieša dēls Juris.

Krievu misionāri tomēr līdz XIII g. s. nav nostiprinājuši pareizticību visā Senlatvijā. Lielāki panākumi bija tajās senlatviešu valstīs, kurās Pleskavas vai Polockas kņazi bija pakļāvuši savai varai, vai arī latviešu valdnieki bija ar minētiem kņaziem noslēguši draudzības līgumus. Šādās valstīs krievu garīdznieki varēja brīvi veikt savu misionē darbu. XI g. s. otrā pusē Kijevas lielkņaziste sadalījās daudz novadu kņazi-

stēs, kas savā starpā bieži karoja, kāpēc krievu virsvaras izplatīšanās Latvijā bija vāja. Krievu eparchijas bija lielas un garīdznieki labi ja veica savus tiešos uzdevumus savā zemē. Ārējā misija viņiem bija vāji attīstīta, ja to neatbalstīja politiskā vara. Minētie apstākļi traucēja pareizticības nostiprināšanos Senlatvijā. Kad XIII g. s. vācu krustneši iekarāja senlatviešu valstis, viņi ar bruņotas varas palīdzību nostiprināja visā Senlatvijā katolicismu, padzina pareizticīgos garīdzniekus un likvidēja pareizticību.

37. Katolicisma nostiprināšanās Livonijā. XIII g. s. katolicisms Vakareuropā sasniedza augstāko attīstības pakāpi. Augstākā vara katoļu baznīcā atradās Romas pāvesta rokās. To laiku pāvesti ne bez panākumiem centās saņemt savās rokās kā garīgo tā laicīgo varu. Pāvesta Innocenta III gribai padevās Vakareiropas valdnieki un tautas. Katoļiem bija labi noorganizēta misionē darība. Misijas izejas punkti bija klosteri, no kuriem nāca misijas darbinieki. Kad mūkiem misionāriem radās kaut kur kādi panākumi, tūdaļ dibināja bīskapijas un no klosteriem jaunās bīskapijas apgādāja ar garīdzniekiem. Ja paši mūki nespēja pakļaut katolicismam kādu tautu, kā, piem., Meinchards nespēja kristīt lībiešus, tad izsludināja krusta karu. Varenākais no pāvestiem Innocents III pasludināja Senlatviju par Māras zemi un aicināja vācu krustnešus iekarot šo zemi. Viss XIII g. s. pagāja, kamēr vācu krustneši pakļāva katolicismam visus senlatviešus. Jaundibinātā Livonijas feudālā valstī visi lielkungi (zemes kungi) bija saistīti ar baznīcas augstāko varu-pāvestu. Livonijas latviešu daļā valdīja Rīgas archibīskaps, Kurzemes bīskaps un Livonijas ordenis, kā locekļi bruņinieki bija devuši mūku solījumu. Šo ar pāvesta varu saistīto lielkungu reliģiskais uzdevums bija iznīdēt no tautas apziņas senlatviešu ticību un izskaust pareizticību tur, kur tā bija tautā izplatījusies. Livonijā feudālās varas kungi valdīja 300 gadus (XIII—XVI g. s.). Trūcīgās ziņas par latviešu garīgo dzīvi neliecina par to, ka latvieši būtu kļuvuši par apzinīgiem katoļiem. Katoļu garīdznieki bija gan ierīkojuši klosterus, izbūvējuši centros varenus dievnamus, piem., sv. Māras, sv. Pēterā, sv. Jāņa un sv. Jēkaba dievnamus Rīgā, bet ir sastopamas rakstu liecības, kas stāsta

par to, ka tauta spītīgi turējusies pie sentēvu ticējumiem un paražām vēl XV un XVI g. simtos. Ka katolicisms tautai bija svešs, tas izskaidrojams pa daļai ar to, ka valdošie lielkungi bīskapi un ordeņa brāļi bija sveštautieši-vācieši un ka arī zemākie kungi un garīdznieki bija vācieši, kas nesaplūda ar tautu un turējās no tautas savrup kā valdošā kārtā. Kaitēja arī vidus laiku katolicisma formālisms, jo dievkalpojumus noturēja vienīgi latīņu valodā, baznīcas grāmatas netulkoja latviešu valodā un nemēdza izkopt sprediķošanu. Tauta nesaprata dievkalpojumu saturu un nevarēja iedziļināties katolicisma idejās un mācībās. Tāpēc tauta turējās pie sentēvu ticējumiem un paražām. Tautas garīgā barība bija teikas, dainas un pasakas, bet gudrības avoti — sakamvārdi.

38. Reformācija Livonijā. Reformācijas kustība Livonijā iesākās XVI g. s. 20. gados, bet tā pavisam maz aizķēra latviešu zemniekus. Tās priekšgalā gāja pilsētas. Par katolicisma kritizētājiem un jaunu centienu vadoņiem izvirzījās humānisma virziena piekritēji teologi. Mārtiņa Lutera mācību Rīgā ienesa vācu teologi A. Knopke un S. Tegetmeijers. Pilsētnieki dedzīgi pieķērās jaunai mācībai. Viņu dedzība izpaudās 1524. gada pavasarī, kad rīdzinieki sāka graut dievnamos altārus, svētgleznas, relikvijas un citus svētumus. Starp citu nemiernieki bija izvākuši svētgleznas arī no pareizticīgo sv. Nikolaja baznīcas, kas atradās tagad. Pulvertorņa apkaimē un apkopa krievu tirgotāju un to kalpotāju reliģiskās prasības; krieviem vienmēr bija dzīvi tirdzniecības sakari ar rīdziniekiem. Ir ziņas, ka pareizticīgo baznīca bijusi arī Cēsīs. Pilsētnieki noteikti un pārliecināti nostājās Evāņģeliskās Lutera ticības pusē. Tādu pārliecību bruņniecības-muižniecības aprindās nevar saskatīt. Vairums bruņinieku nostājās jaunās ticības pusē saimniecisku un politisku motīvu dēļ, jo viņi gribēja atkratīties no zemes kungu (bīskapu un ordeņa) virsvaras. Zemnieki, liekas, maz interesējās par kungu ticību. Jaunai Evāņģeliskai baznīcai trūka mācītāju, kas prata latviešu valodu. Trūka arī grāmatu latviešu valodā. Pagāja ilgs laiks, kamēr šos trūkumus novērsa. Rīgas latvieši pulcējās reformācijas sākumā Pēterā un Jēkaba baznīcās, kur dievkalpojumus vadīja daži mācītāji, kas prata latviešu valodu. Grāmatu trūkumu atvie-

toja ar dažiem tulkojumiem, kas nebija iespiesti, bet glabājās rokrakstos. Tā mācītāja Eka „Latviešu rokas grāmata“ bija izplatīta rokrakstos un tika lietāta arī ārpus Rīgas. Drošākus pamatus Evāņģeliskai Lutera ticībai nostiprināja Kurzemē un Zemgalē hercogs Gotards Ketlers (1561.—1587.). Uz hercoga rēķina iespieda slaveno „Enchiridionu“ 1586. gadā. No šī laika pamazām Kurzemes un Zemgales latvieši sāka iepazīties ar luterānismu; tur luterānisms ieaudzis visdziļāk tautas apziņā. Ar poļu varas nostiprināšanos Vidzemē un Latgalē (pēc Livonijas kara), šo novādu latviešiem bija jāatgriežas katolīcībā. Tautas dvēselei prata tuvu pieiet Jezuītu misioņāri, kas iemācījās latviešu valodu, runāja ar tautu viņas valodā, pārtulkoja latviešu valodā Kanizija katķismu un iespieda to Viļņā 1585. gadā. Jezuītu nopelns ir tas, ka katolicisms ir dziļi iesakņojies Latgales latviešu apziņā. Vidzemē katolicismu izskauda zviedru laikos, jo zviedri bija noteikti katolicisma pretinieki. 1632. g. Tartū (Tērbatā) nodibinātā universitāte gatavoja mācītājus draudzēm. Sevišķu svētību tautas garīgai dzīvei nesa Alūksnes mācītāja Ernesta Glika Bībeles tulkojums latviešu valodā. Bībeli 1689. g. izdeva uz zviedru ķēniņa Kārļa XI rēķina. Liela nozīme bija draudzes skolām, kuŗas uz valdības rīkojuma pamata sāka dibināt draudzēs. 17. g. s. beigās Vidzemē bijis ap 63% lasītpratēju. Zviedru valdība bija naidīga pareizticībai. Zviedru laikos Rīgā un citās Vidzemes pilsētās nebija vairs neviena pareizticīgo dievnama.

39. Brāļu draudzes Vidzemē. 18. g. s. visa latviešu tauta pārdzīvoja visgrūtākos laikus, jo muižnieku vara visos Latvijas novados bija sasniegusi visaugstāko attīstības pakāpi. Kad 1710. gadā cars Pēteris I ieņēma Rīgu un krievu vara nostiprinājās Vidzemē, noteikšanu par latviešiem laukos un pilsētās krievi nodeva vāciešiem. Ticības lietās krievu valdība deklarēja, ka par vietējo iedzīvotāju likumīgo ticību atzīst Evāņģelisko luterticību. Pareizticības propaganda Vidzemē bija aizliegta. Evāņģ. luterticīgo baznīcā noteicošos posteņus ieņēma muižnieku landrāti un draudžu priekšnieki-muižnieki. Ziemeļu kara laikā slēdza Tartu universitāti un tā 18. gadu simtenī netika vairs atvērta. Mācītāji bija jāaicina no Vācijas. Savās sanāksmēs (sinodēs) mācītāji lēma par tautas garīgā

līmeņa pacelšanu, bet muižnieki skolu uzturēšanai un garīgām vajadzībām līdzekļus nedeва. Daudz mācītāji vāji prata latviešu valodu. Rezultātā tautas reliģiskā dzīve bija daudz vietās atstāta novārtā. 18. g. s. trīsdesmitos gados ieradās no Hernhutes brāļu draudzes sludinātāji ar Krišjāni Dāvidu priekšgalā. Sevišķi silti tos sludinātājus uzņēma Valmiermuižas īpašniece f. Hallarta kundze, kas nodibināja īpašu skolu - semināru sludinātāju sagatavošanai. Panākumi bija lieli, jo seminārā mācījušies 120 audzēkņi. Tie dibināja visās Vidzemes malās brāļu draudzes. 1742. gadā bija 4 organizētas brāļu draudzes (Valmierā, Straupē, Mārsnēnos un Liepā) ar 2300 brāļiem un māsām. Piekritēji bija Valmieras un Cēsu apriņķos. Ko sludināja brāļu draudzēs? Lasīja Evanģeliju, lasīto paskaidroja, dziedāja garīgas dziesmas, aicināja dzīvot saskaņā ar Kristus mācību un sekoja, lai piekritēji izpilda tikumības prasības. Draudzes locekļi savā starpā saucās par brāļiem un māsām. Dievkalpojumu apmeklētājus dalīja pulkos, gaidītājos un draudzēs. Pie pulkiem piederēja visi tie, kas apmeklēja dievkalpojumus. Cītīgākos apmeklētājus sevišķi pamācīja un pārbaudīja to dzīvi; tos sauca par gaidītājiem un no tiem ar lozi izvēlēja draudzes locekļus. Visu draudžu priekšgalā atradās presbiters vai lielais tētiņš, kam bija padoti diakoni vai tētiņi. Brāļu draudzes neuzstājās pret luteritību. Tomēr daži mācītāji un muižnieki sāka naidīgi izturēties pret brāļu draudzēm. Mācītāji sūdzējās, ka baznīcas paliekot tukšas, bet muižniekiem nepatika, ka zemnieki pulcējas un organizējas un ka šo organizāciju priekšgalā stāv paši zemnieki. Muižnieku ierosināta Krievijas valdība 1743. gadā slēdza brāļu draudzes. Vadītājiem-vācbrāļiem bija jābrauc atpakaļ uz Vāciju, uz Hernhuti, bet to vietā stājās pašu latviešu tētiņi. Aizliegums izbeidzās 1764. gadā. Ap 1770. gadu draudžu darbinieku-tētiņu skaits sniedzies ap 700 un draudzes locekļu ap 2800. Brāļu draudžu attīstība turpinājās XIX g. simtā. 1818. gadā Vidzemē bija 69 saiešanas nami. Vidzemes latviešu dzīvē brāļu draudzēm tīri reliģiskā ziņā bija liela nozīme, jo šīs draudzes ievadīja zemniekus dziļākā ticības izpratnē. Brāļu draudzes pacēla zemnieku tikumības līmeni, jo draudžu locekļu aprindās mazinājās netikumi, piem., žūpība, bet auga darba mīlestība un krietnība. Brāļu starpā valdīja laipnība un

saticība. Saimnieciskā ziņā tie kļuva rosīgāki un turīgāki. Nacionālā ziņā brāļu draudzes modināja latviešos sabiedrisko pašdarbību un kopdarbību.

40. Pareizticīgās bīskapijas nodibināšana Rīgā. Pareizticība no Krievijas ienāca Senlatvijā XI un XII g. s. Otru reiz tā ienāca XIX g. s. 40. gados. 700 gadu ilgā starplaikā latvieši bija gan katoļi, gan luterticīgie un nekad netika pielaisti pie savu draudžu vadīšanas un organizēšanas. Iespēju pašiem vadīt un organizēt savas draudzes deva hernhutieši, bet šo darbu kavēja muižnieku iestādes un ortodoksie luterticīgo mācītāji. Latviešu kopdarbībai pašķīra ceļu pareizticība XIX g. s. 40. gados.

Visās Latvijas vēsturēs mēs atradīsim vienprātīgu atziņu, ka latviešu zemnieku stāvoklis pēc „brīvlaišanas“ 1817./19. g. bija ļoti grūts. Pēc brīvlaišanas iestājās „klausu laiki“, kad zemnieki tika līdz beidzamai iespējai apkrauti ar smagām klaušām un nodevām. Zemnieku saimniecības bija tā noplicinātas, ka neražas gados neiztrūkstoši iestājās bads. Neviens par zemnieku likteni nerūpējās un viņus neaizstāvēja. Šajos grūtos laikos zemnieki daudz prātoja un sapņoja par atsvabināšanos no muižnieku varas, viņu kundzības un aizbildniecības. Nemiers un naidis pret vācu lielkungiem zemnieku apziņā augtin auga. Uz savas garīgās dzīves vadītājiem luterticīgiem mācītājiem zemnieki raudzījās ar neuzticību, jo tie bija vācieši, dzīvoja lielkundzisku dzīvi, klausināja savus mācītājmuižu zemniekus tāpat kā muižnieki, draudzīgi sagājās ar muižniekiem un dievkalpojumos vienmēr mudināja zemniekus mīlēt un cienīt savus lielkungus un izpildīt pazemīgi to pavēles, bet nepaklausības gadījumā draudēja ar elles mokām. Tie nedaudzie zemnieki, kas piederēja pie brāļu draudzēm, atrada garīgo apmierinājumu saiešanas namos, bet XIX g. s. 30. gados konfesionālās neiecietības dēļ daži mācītāji sāka vajāt arī brāļu draudzes. Kur lai zemnieks apmierina savas ilgas pēc brīvības? Neatkarīgi no zemnieku ilgām un sapņiem, par kuriem Krievijas valdība nekā nezināja, šī valdība 1836. gada rudenī nolēma atvērt Rīgā pareizticīgo bīskapiju. 1836. g. novembra sākumā Rīgā ieradās pirmais Rīgas pareizticīgais

bīskaps Irinarchs (1836.—1841.). Rīgas bīskapija nebija patstāvīga eparchija, bet bija atkarīga no Pleskavas archibīskapijas; bīskaps Irinarchs bija vikarbīskaps. Viņam bija jārikoja stingrā saskaņā ar īpašu instrukciju. Viņam bija uzdots pasargāt no pāriešanas vecticībnieku rindās vietējos pareizticīgos un rūpēties par vecticībnieku atgriešanu pareizticībā. Latviešus pieņemt pareizticībā bija aizliegts. Pie instrukcijas uzdevumu pildīšanas b. Irinarchs tūdaļ ķērās. 1837. gada vasarā viņš iesvētīja sv. Michaila dievnamu Rīgas Maskavas priekšpilsētā (tagad. Latgales priekšp.). Šis dievnams tika ierīkots vienticībnieku vajadzībām, t. i. tiem vecticībniekiem, kas vēlējās pāriet pareizticībā. Katedrāli ierīkoja sv. ap. Pēterā un Pāvila dievnamā Citadelē. Rīgā tad jau bija sv. Nikolaja, Visusvēto, Patvēruma, sv. Trijādības un sv. Ņevas Aleksandra dievnami. Vidzemē un Kurzemē bija ap 20.000 pareizticīgo. Līdz 1841. gada vasarai b. Irinarchs rīkojās instrukcijas robežās un nekas neliecināja, ka viņam būs jāaskaņā arī ar latviešu zemnieku centieniem. Sakarā ar vairāk neražas gadiem, kas sekoja viens pēc otra, dažos Vidzemes novados zemnieki piedzīvoja šausmīgu badu. Bada briesmu uzbudinātie zemnieki bija noticējuši baumām, ka Krievijas valdība dodot zemniekiem zemi un pabalstus Dienvidkrievijā. Nelaimīgie badacietēji bija nodomājuši izceļot no dzimtenes un tā izglābties no vācu lielkungu varas. Zemnieki bariem sāka nākt uz Rīgu un meklēja iestādi, kur izceļotājiem pierakstīties. Visur viņu lūgumus noraidīja, jo valdībai nebij nodomu atļaut latviešiem izceļot. Neatļaidīgiem lūdzējiem draudēja ar pērienu un tos raidīja no Rīgas prom. Kāda grupiņa alūksniešu bija nokļuvuši pie bīskapa Irinarcha dzīvokļa Rīgas Citadelē. Bīskaps laipni pieņēma lūdzējus, lika tos pabarot un iedeva tiem kādus grašus ceļa naudas. Lūdzējiem viņš paskaidroja, ka to lūgumus viņš nevar izpildīt, jo garīdznieki izceļošanas lietas nekārto. Pagāja mēnesis. Šī mēneša laikā zemnieku vidū bija radušās jaunas baumas. Zemniekiem vajagot pāriet krievu ticībā, jo tad pats cars sākšot rūpēties par zemniekiem. Tagad (jūlijā) pie b. Irinarcha sāka ierasties zemnieki un lūdza pieņemt viņus pareizticībā. Bīskaps atkal lūdzējus pieņēma, bet paskaidroja, ka viņš nedrīkst vietējos luterticīgos pieņemt pareizticībā. Viņam esot jādabū atļauja no priekšniecības. Kad ģenerālgubernātors

Pālenš dabūja zināt, ka bīskaps pieņem lūdzējus, viņš uzdeva policijai nelaist lūdzējus pie bīskapa. Zemnieki šo Pālena rīcību saprata, ka tā ir lielkungu interešu sargāšana un ka viņi ir atraduši īsto ceļu. Lūdzēji nemitējās un meklēja ceļus pie bīskapa. Tad ģen. gub. Pālenš panāca b. Irinarcha atsaukšanu no Rīgas. 12. oktobrī 1841. g. no Pēterpils Rīgā ieradās sinodes ierēdnis un slepeni aizveda b. Irinarchu no Rīgas. Bīskaps bija nosūdzēts kā zemnieku kūdītājs. Tā kā b. Irinarcham nekādu noziegumu nevarēja pierādīt, tad viņu paaugstināja dienestā un aizsūtīja uz Dienvidkrieviju. Dažu zemnieku nepaklausības gadījumus lielkungi pasludināja par zemnieku dumpi un pieprasīja karaspēku „dumpja“ apspiešanai, ko valdība neliedza. Sevišķi bargi soda ekspedīcija rikojās Veselovā un Jaunbebros. Tā 1841. gadā izbeidzās zemnieku pāreja pareizticībā.

41. Bīskapa Filareta I darbība (1842.—1848.). Bīskapa Irinarcha vietā Krievijas baznīcas sinode iecēla Maskavas garīgās akadēmijas rektoru bīskapu Filaretu, kas Krievijā bija pazīstams kā ievērojams baznīcas vēsturnieks. Viņam Sinode deva vēl stingrāku instrukciju nekā b. Irinarcham. Instrukcijā bija norādīts, ka bīskapam jābūt sevišķi uzmanīgam attiecībā ar vietējām iestādēm un vietējiem luterticīgiem. Ka Sinode un bīskaps neko nebija domājuši un darījuši misioneres organizēšanas virzienā, par to liecina 1845. gada notikumi. Kad sakarā ar jaunām bada briesmām 1845. gadā no jauna sāka zemnieki lūgt pieņemt viņus pareizticībā, bīskapa rīcībā nebija misionāru, kas prastu latviešu valodu, un viņa kanceleja bija tik maza, ka pašam bīskapam personīgi bija jāķeras pie kancelejas darba. Viņa rakstāmgalds bijis tā apkrauts ar zemnieku lūgumrakstiem, ka bīskaps dienām un naktīm bijis aizņemts to kārtošanā un virzīšanā. Kad ģen. gub. Pālenš un muižnieki pamanīja zemnieku sakustēšanos pareizticības labā, viņi lietu nostādīja atkal tā, ka gaidāms liels zemnieku dumpis. Bīskaps Filarets prata pierādīt valdībai, ka nekāds dumpis nav gaidāms, bet gan skaidri saskatāma zemnieku vēlēšanās atsvabināties no muižnieku un vācu mācītāju kundzības un aizbildniecības un ka zemnieki nopietni vēlas pāriet pareizticībā. Bīskapa apgalvojumus apstiprināja valdības atsūtītais revidents, iekšlietu ministra biedrs Seņavins. Revīzijai sekoja ģen. gub. Pālena atcel-

šana un Sinodes atļauja pieņemt zemnieku lūgumus pievienošanai pareizticībā. Tad iesākās zemnieku lūgumu plūdi, pie kam bīskaps saņēma arī daudz sūdzību par muižniekiem. Bīskaps Filarets centās visus lūgumus ievērot, bet zemnieku sūdzības sūtīja attiecīgām iestādēm un valdībai. Visgrūtākais jautājums bija tas, kur ņemt garīdzniekus, kas prot vietējās valodas? No vietējiem iedzīvotājiem viņš dabūja tikai divus baznīcas darbam noderīgus darbiniekus, un tie bija: Rīgas hernhutiešu sludinātājs Dāvids Balodis un gr. Šeremetjeva Piebalgas muižas pārvaldnieks Jēkabs Michailovs. Dāvids Balodis (1809.—1864.) Rīgā ienāca pēc tam, kad hernhutisma dēļ viņa ģimene bij izlikta no dzimtām mājām Madlienas pagastā. Kā apdāvināts un dedzīgs hernhutisma darbinieks viņš Rīgā tagad. Miera ielas rajonā noorganizēja brāļu draudzi. Kad 1844. gadā mācītājs Treijs panāca šīs draudzes slēgšanu, D. Balodis griezās pēc palīdzības pie bīskapa Filareta. Bīskaps atļāva hernhutiešiem pulcēties Patvēruma (Pokrova) dievnāmā ar noteikumu, ka hernhutieši pāries pareizticībā. D. Balodis ar 101 brāļu draudzes locekļiem pārgāja pareizticībā. Šiem 101 latvietim pievienojās citi un vēlāk izauga lielākā pareizticīgo latviešu draudze Rīgā, — Debesbraukšanas draudze, kuŗas garīgo dzīvi vadīja priest. Jēkabs Michailovs. Priesteri D. Balodi bīskaps komandēja uz Ļaudonu. Ļaudonā priest. D. Balodis guva ievērojamus panākumus, jo divu gadu laikā pievienoja pareizticībai pāri par 6000 abu dzimumu zemnieku. Vēlāk no Ļaudonas draudzes tika atdalīta otra liela Malienas draudze, — Lazdonas draudze. Abas šīs draudzes vēlākos laikos deva daudz ievērojamu darbinieku pareizticībai, piem. no Lazdonas draudzes nāca Rīgas garīgās skolas priekšnieks Adriāns Ruperts un pirmais Latvijas archibīskaps Jānis Pommers. Tomēr arī kā pareizticīgo priesteris D. Balodis palika uzticīgs hernhutismam, kas nekaitēja pareizticībai.

Bīskapam Filaretam steigā bija jāmeklē piemēroti darbinieki visu to latviešu un igauņu pievienošanai un garīgai apkalpošanai, kas lūdza viņus pieņemt pareizticībā. Kā baznīcas vēsturnieks viņš labi saprata, ka pareizticība tautas apziņā iesakņosies tikai tad, ja dievkalpojumus un pamācības noturēs

vietējo tautu valodā. Sākumā viņš griezās pie garīgām akadēmijām Krievijā un lūdza sūtīt uz Baltiju tādus studentus, kas vēlētos ātri iemācīties latviešu vai igauņu valodu un pieņemt priesteru amatus jaunās draudzēs. Pieteikušos skaits nebija liels. Pieteikušos priesterības kandidātus b. Filarets stingri sijāja. Galvenā viņa prasība bija, lai kandidāti īsā laikā iemācās latviešu vai igauņu valodu. Kas divu gadu laikā nebija iemācījies tekoši runāt vienā no minētām valodām, to b. Filarets sūtīja atpakaļ uz Krieviju. Ienācēji tomēr bija tikai pagaidu līdzeklis. Jau 1847. gadā b. Filarets atvēra Rīgā garīgo skolu latviešu un igauņu garīdznieku un skolotāju sagatavošanai.

Lielas grūtības b. Filaretam bija jāpārvar dievnamu celšanas ziņā, jo to jaundibinātās draudzēs nebija. Nabadzīgie zemnieki nespēja daudz ziedot baznīcai. Bija jāizlūdzas līdzekļi no Krievijas sinodes, bet tā skopi atvēlēja naudu Rīgas bīskapijai. Bija jāpiemēro dievnamu vajadzībām šķūņi un citas ēkas. Ārkārtīgas grūtības bija jāpārvar cīņā ar vietējo vācu muižniecību, kas darīja visu iespējamo zemnieku kustības apturēšanai. Muižnieki labi saprata, ka pareizticīgie zemnieki sāk izslīdēt no viņu aizbildniecības un vadības un ka pareizticība var pievērst Krievijas valdības vērību Baltijai un ka valdība var attiecināt uz šīm provincēm Krievijas likumus un ierobežot vācu muižnieku autonomiju. Muižniekiem piebiedrojās lielākā daļa vācu mācītāju, kas savos sprediķos sāka nonicināt pareizticību, nosaucot to par nekultūrālu elkdievību, māņticību un sāka zaimot svētgleznas, dievkalpojumus un paradumus. Piem., „Krievi klanītos arī cirvja priekšā, ja Pestītājam galva būtu nocirsta ar cirvi,“ „Krieviem arī putns esot Dievs,“ „Krievi būrot kā burvji“ un c. taml. Muižnieki dzina no dzimtām mājām pareizticīgos saimniekus, vai apkrāva tos ar smagākām kļaušām. Viņi nelabprāt ierādīja telpas dievkalpošanai un nelabprāt ierādīja zemi dievnamu celšanai. B. Filaretam viss bija jāiegūst pēc niknas cīņas. Bet viņš bija pietiekoši enerģisks un neatlaidīgs. Neatlaidīgi bijuši arī zemnieki. Kad muižniekiem caur saviem draugiem izdevās panākt valdības rīkojumu, lai pieņem pareizticībā tikai tos, kas pēc pieteikšanās 6 mēnešus pārdomājuši savu rīcību un ar savu parakstu un zvērestu ga-

tavi apliecināt pareizticību, zemnieki izturēja šos pārbaudījumus un līdz 1848. gadam bariem pārgāja pareizticībā. 1848. gadā Rīgas bīskapijā bija 98 draudzes, kurās bija 138.000 pareizticīgo. 15 draudzēs jau bija atvērtas pareizticīgo draudzes skolas.

1848. gads bija liktenīgs pareizticības attīstībai Latvijā. 1848. gadā Vakareuropā norisinājās spēcīga revolūcija. Krievijas valdība sāka baidīties no revolūcijas pārsviešanās arī uz Krieviju. Tāpēc Baltijas vāciešiem nelabvēlīgā ģen. gub. Golovina vietā iecēla mēreno diplomātu kņ. Suvorovu un enerģiskā latviešu drauga b. Filareta vietā iecēla mērenāko bīskapu Platonu. Bīskaps Platons nebij cīnītājs, bet bija miermīlīgs darba rūķis.

42. Bīskapa Platona darbība (1848.—1867.). 18 gadus bīskaps Platons vadīja jaunradītās Rīgas bīskapijas dzīvi. Visu laiku viņš ieturēja miermīlīgu un samierinošu virzienu savā darbībā. Viņš izbeidza cīņu ar vietējiem varas vīriem un enerģiski centās nostiprināt iegūto. Latviešu un igauņu kustība aprīma. Iegūtā nostiprināšanas nolūkos b. Platons sinodē panāca Rīgas vikariāta pārvēršanu par Rīgas eparchiju. 1850. gadā 1. jūlijā viņš proklamēja Rīgas eparchijas nodibināšanu. No šī laika Rīgas bīskapus titulēja par Rīgas un Jelgavas bīskapiem. Rīgas eparchijā ietilpa to laiku Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas guberņas. Latgale palika Polockas eparchijā. Otrs archib. Platona sasniegums bija Rīgas garīgā semināra nodibināšana 1851. g. B. Filareta nodibinātā Latviešu-igauņu garīgā skola ar semināra dibināšanu tika pārvērsta par patstāvīgu garīgu vidusskolu, kurās mācību programma bija pieņemta klasisko ģimnaziju programai. Mācību ilgums bija 10 gadi. (Garīgā skolā 4 gadi un seminārā 6 gadi.) No Krievijas semināriem Rīgas seminārs atšķīrās ar to, ka šeit par audzēkņiem uzņēma latviešu un igauņu zemnieku dēlus, bet Krievijas semināros uzņēma galvenokārt garīdznieku dēlus. Archibīskaps Platons izdabūja no sinodes 120 kroņa stipendijas semināra audzēkņiem, jo zemnieki bija tik nabadzīgi, ka nespēja sūtīt savus dēlus Rīgas skolā. Savā ilgā pastāvēšanas laikā Rīgas seminārs devis vidusskolas izglītību vairāk simtiem latviešu un igauņu zemnieku dēliem, no kuriem iznāca daudz kultūras

darbinieku baznīcas, skolu, tiesu un citos arodos. Pateicoties archibīskapa Platona gādībai viņa darbības beigās Rīgas eparhijā bija 79 pareizticīgo draudzeš skolas un 252 pagastskolas. Dievnamu tika uzbūvēti 44 draudzēs. Ievadīta tika baznīcas izdevniecība. Jau 1851. gadā sāka iznākt latviešu pareizticīgais kalendārs un 1856. g. sāka iznākt žurnāls „Tā skola tās dievabijāšanas“, kas iznāca 3 reizes gadā. Žurnālā ievietoja populārus rakstus par pareizticību, lūgšanām, svētgleznām, dievkalpojumiem un c.

Archibīskapam Platonam bija jāpiedzīvo arī nepatikšanas. Sešdesmitos gados pēc zemniekiem labvēlīgām reformām sākās māju iepirkšana. Izplatījās baumas, ka pareizticīgie zemi nedabūšot. Daudz muižnieki neslēpa savu naidu pret pareizticīgiem. Iesākās atkrišana no pareizticības. Archibīskaps Platons sāka apceļot draudzes (78 draudzes isā laikā) un izplatīt uzsaukumus, kuŗos aicināja ticīgos palikt uzticīgiem pareizticībai. Kad uzsaukumi nonāca vietējo varas vīru rokās, izrādījās, ka tie nav laisti caur vietējo cenzūru, kas atradās vācu ierēdņu rokās. Lieta nonāca līdz valdībai. Formāli archibīskaps bija pārkāpis vietējos likumus, kaut gan pēc sava dievesta stāvokļa viņš nebija padots vietējai varai. Tomēr archibīskaps Platons drīz tika pārcelts uz Donas eparhiju.

Savā baznīcas politikā un attiecībās pret latviešiem un igauņiem archibīskaps Platons turējās pie labvēlības virziena, ko apliecina viņa izturēšanās pret zemniekiem draudžu apmeklēšanas laikā. Viņš bijis vienmēr laipns un pietetams. To apliecina arī semināra programma, kuŗā kā obligātoriski mācības priekšmeti bija ievestas latviešu un igauņu valodas, t. i. latviešiem-latviešu un igauņiem-igauņu. Krievu tautības semināristiem arī obligātoriski bija jāmacās latviešu vai igauņu valoda.

1866. gadā Rīgas eparhijā bija 180.000 pareizticīgo 149 draudzēs. Ka atkrišana no pareizticības nav bijusi liela, to apliecina prof. L. Ādamoviča pievestie skaitļi Latviešu konversācijas vārdnīcā, kur atzīmēts, ka 1865.—1885. g. pareizticīgās vai jauktās laulībās dzimušie 6770 bērni kristīti luterticībā un 5391 jaunieši gājuši pie iesvētīšanas pie luterticīgo mācītāja. Šie skaitļi nav lieli priekš 20 gadu ilga laikmeta.

43. **Bīskapa Benjamina (Venjamina) laikmets (1867.—1874.).** Bīskaps Benjamins bija viens no tiem Maskavas garīgās akadēmijas audzēkņiem, kas atsaucās uz bīskapa Filareta I aicinājumu un ieradās kalpot jaunatvērtās latviešu un igauņu pareizticīgo draudzēs. Viņš ieradās Rīgā 1848. gadā un dažus gadus vadīja draudzes Sāmu salā. Kad nomira viņa sieva, viņš iestājās mūku kārtā un sāka strādāt Rīgas garīgā seminārā kā skolotājs un inspektors. No 1859. gada līdz 1866. gadam bīskaps Benjamins vadīja seminārus Krievijā. Uz archibīskapa Platona ierosinājumu 1866. gadā sinode nodibināja Rīgas eparhijā vikariātu, — Rēveles vikarbīskapa katedru, un par pirmo Rēveles bīskapu tika iecelts bīskaps Benjamins kā labs vietējo apstākļu pazinējs. 1867. gadā Sinode pārcēla archibīskapu Platonu uz Donas eparhiju un viņa vietā uz Rīgu pārcēla bīskapu Benjaminu. Kā labs vietējo apstākļu pazinējs bīskaps Benjamins galveno vērību saistīja pie pareizticības nostiprināšanas. Šo uzdevumu atrisināšanu viņš centās panākt ar lielu rosību skolu lietās un dievnamu celtniecību. Ar ģen. gubernatora P. Aļbedinska piepalīdzību bīskaps Benjamins eparhijas vajadzībām dabūja no sinodes ap 1.500.000 rubļu pabalsta dievnamu, klēra ēku un skolu celtniecībai. Tika uzcelti draudzēs dievnami un izbūvētas draudzes skolu ēkas. Pateicoties bīskapa Benjamina rūpēm 1874. gadā tika iesākta Rīgas katedrāles celšana. Skolu jautājumu kārtošanai tika nodibināta „Skolu komiteja“ un garīgās dzīves stiprināšanai tika nodibinātas brālības, no kurām Pēterā-Pāvila brālība dibināta 1868. g. Šī brālība Rīgā uzturēja Pēterā-Pāvila skolu. Kristus Pestītāja brālība uzcēla skolotāju semināra vajadzībām ēku Kuldīgā, kur no 1870. gada darbojās slavenais Baltijas skolotāju seminārs, kas latviešu skolām devis daudz teicamu skolotāju.

Rīgas garīgais seminārs, sākot no 1857. gada, katru gadu izlaida abiturientus latviešus un igauņus, kurus bīskaps sūtīja uz draudzēm kā skolotājus-psalmotājus un priesterus. Latviešu un igauņu draudzēs sāka strādāt latviešu un igauņu priesteri un psalmotāji-skolotāji. Grūtības sagādāja dievkalpojumu grāmatu trūkums latviešu un igauņu valodā. Šo trūkumu bīskaps Benjamins novērsa 1870. gadā, nodibinādams īpašu

„Tulkotāju komiteju“. Dievkalpojumu grāmatas latviešu valodā no slavu valodas tulkoja Rīgas garīgās skolas pārzinis Adriāns Ruperts, priesteris A. Kangers, priesteris Gobiņš un skolotājs J. Zoliņš. Tos laikos latviešu literārā valoda vēl nebija izkopta, kāpēc tulkotājiem bija jāpārvar lielas grūtības. Darbs tomēr tika veikts.

1873. gada rudenī bīskaps Benjamins vizitēja lauku draudzēs. Braucienā viņš bija saaukstējies un 1874. gada augustā nomira Ozolkalna vasarnīcā 52 gadus vecs. Bīskapu Benjaminu svinīgi apglabāja Rīgas Pēterā-Pāvila katedrālē.

44. Bīskaps Serafims (1874.—1877.). Bīskaps Serafims atnāca uz Rīgu no Smoļenskas. Visu savu dienesta gaitu viņš bija pavadījis Krievijā, kāpēc viņam Baltijas dzīves apstākļi bija sveši. Viņš turpināja celtniecību. Viņa laikā uzcelti un izdaiļoti daudz dievnamu. Viņš izgādāja no Sinodes līdzekļus garīgā semināra un garīgās skolas ēku celšanai. Bīskapa Serafima laikā Rīgas erparhijā darbojās jau 8 brālības, kas vāca un krāja līdzekļus dievnamu izdaiļošanai un reliģiskās literatūras izdošanai. Sevišķi viņš rūpējās par dievkalpojumu svinīguma izkopšanu, dziedāšanu un svētrunām. Katru jaunu garīdznieku pirms iesvētīšanas viņš pamatīgi pārbaudīja un prasīja, lai pārbaudāmais teic svētrunu. Viņš centās ierīkot katrā draudzē bibliotēku ar reliģiskām un tikumības satura grāmatām. Tautai gan šīs bibliotēkas nebij pieietamas vienkārši tāpēc, ka latviešu valodā reliģijas un tikumības satura grāmatu gandrīz nebija, bet bibliotēkās atradās grāmatas krievu valodā, kāpēc grāmatas varēja lietāt tikai priesteri un skolotāji. 1877. gadā Rīgas eparchijā bija 123 draudžu bibliotēkas. Var tikai nožēlot, ka to laiku Rīgas bīskapiem neienāca prātā ierīkot izdevniecību reliģijas satura grāmatu izdošanai latviešu valodā. Naudu viņi būtu dabūjuši no Sinodes vai krievu sabiedrības. Ar svinīgiem dievkalpojumiem un svētrunām vien tautas masās pareizticību nevarēja nostiprināt. Lielāki panākumi bija tautskolām, ko bīskapa Serafima laikā eparchijā bija 380 un ko attīstībai viņš enerģiski sekoja. Viņš atļāva pareizticīgo skolās uzņemt arī luterticīgo bērnus. Šajā laikā pareizticīgo skolas bija kļuvušas tik populāras, ka daudz luterticīgie sāka sūtīt savus bērnus pareizticīgo skolās, jo tauta vairījās no

pārvācošanas centieniem pārējās skolās. Vēl jāatzīmē, ka 60. un 70. gadu bīskapi nav pienācīgi novērtējuši un izpratuši latviešu tautas atmodu, kurai sekoja psalmotāji un tautskolotāji, kas nāca no Rīgas garīgā un Kuldīgas skolotāju semināriem. Labāk nekā bīskaps Serafims vietējo dzīvi izprata viņa pēcnācis bīskaps Filarets II.

45. Bīskaps Filarets II (1877.—1882.). Bīskapa Filareta II personā Rīgas eparchijas pareizticīgie ieguva ievērojamu baznīcas zinātnieku un administrātoru. Pirms pārnākšanas uz Rīgu bīskaps Filarets bija 25 gadus nostrādājis kā garīgās akadēmijas profesors, pie kam ilgāku laiku viņš vadīja Kijevas garīgo akadēmiju kā tās rektors. Pie sava darba Rīgas eparchijā viņš ķērās kā zinātnieks un pedagogs, jo vadīdams 5 gadus Rīgas eparchijas dzīvi, viņš visvairāk rūpējās par garīgo skolu un semināru, ko viņš bieži apmeklēja. Garīgo mācību iestāžu uzdevums bija sagatavot priekšzīmīgus priesterus. No draudžu ganiem bīskaps Filarets stingri prasīja ne tikai turēt izjustus dievkalpojumus, bet būt ar savu dzīvi tautai par paraugu. Katram garīdzniekam vajadzēja turpināt pašizglītību un pareizticības garā audzināt savu draudzi. Latviešu un igauņu draudžu priesteriem viņš uzdeva katru pavasaru pulcināt jaunatni „m ā c ī b ā” (katechizācijā). 16 gadus veciem jauniešiem vajadzēja ierasties pie sava draudzes gana „mācībā” un tajā atsvaidzināt un nostiprināt pareizticības pamatmācības un tikumības izpratni. Šis paradums iesakņojās visās pareizticīgo latviešu draudzēs... Bīskaps Filarets nodibināja Ilūkstē garīgo skolu sievietēm. Šajā skolā mācīja uz „kroņa rēķina” pareizticības garā garīdznieku meitas. Tajos laikos sieviešu izglītības jautājums Eiropā tika vēl tikai cilāts, bet bīskaps Filarets ķērās jau pie šī jautājuma pareizas atrisināšanas. Disciplīnas ziņā viņš bija ļoti stingrs. Visiem viņš bija pietams un pret visiem bija laipns. Lai labāk izprastu vietējās dzīves īpatnības, bīskaps Filarets pamatīgi iepazinās ar vietējo vēsturi. Savos ziņojumos valdībai viņš skaidri norādīja uz vietējo vācu iestāžu un augstāko kārtu privileģijām un latviešu zemnieku beztiesisko un grūto stāvokli. Šī iejaukšanās politikā ļoti nepatika vietējiem vācu politiķiem, kas no bīskapa autoritātes baidījās. 1882. gads

bija nemierīgs gads, jo Vidzemē vairāk vietās notika muižu ēku dedzināšanas, kas liecināja par zemnieku nemieru ar muižniekiem. Šajā nemierīgajā laikā bīskaps Filarets pēkšņi mira Ozolkalna vasarnīcā, kaut gan viņš bija veselīgs un spēcīgs vīrs un tikai 58 gadus vecs. Tā laika ļaudīm bīskapa pēkšņā nāve izlikās aizdomīga. Pareizticīgie bīskapu Filaretu sirsnīgi pavadīja no Ozolkalna uz viņa pēdējās dusas vietu Pēterā-Pāvila katedrāli, kur viņa zārku novietoja blakus bīskapa Benjamina mirstīgām atliekām... Bīskapa Filareta plašo zinātnisko literatūru saņēma kā mantojumu Rīgas garīgais seminārs, kuŗa bibliotēka kļuva par vienu no ievērojamākām bibliotēkām Rīgas vidusskolās.

46. Bīskaps Donāts (1882.—1887.). Bīskapa Donāta personā Rīgas eparchija ieguva labsirdīgu un sirsnīgu tautas draugu. Viņš labprāt pieņēma zemniekus, pieņēma viņu sūdzības un deva tiem padomus. Garīgās mācību iestādēs viņš lika pastiprināt latviešu un igauņu valodas mācīšanu. Steidzīgā tika atlikušo dievkalpojumu grāmatu tulkošana latviešu un igauņu valodās. Sāka izdot vietējās valodās sprediķu grāmatas. Katru gadu bīskaps Donāts apbraukāja daudz draudžu, kur centās sarunāties tieši ar tautu. Viņa laikā Rīgas garīgā seminārā nodibinājās slavenais „Pērkoņa koris“, kas vasaras brīvlaikā uzstājās „Zaļumu svētkos“ ar nacionālām un tautas dziesmām. Bīskapa Donāta laikā garīgo mācību iestāžu priekšgalā atradās latvieši. Semināra rektors bija virspriesteris Drekslers un garīgās skolas priekšnieks bija Adriāns Ruperts. Dažas pareizticīgo draudzes skolas bija kļuvušas tik populāras Vidzemē, ka nespēja uzņemt visus pieteikušos skolēnus, kuŗu vidū bija daudz luterticīgo. Bīskapa Donāta nostāšanās tautas pusē bija tās sekas, ka viņa laikā atkal iesākās pāriešana pareizticībā. 5 gadu laikā Vidzemē, Kurzemē un Igaunijā pārgāja 15.600 latviešu un igauņu.

4. novembrī 1884. gadā Rīgā iesvētīja jauno katedrāli. Uz svinībām ieradās Sinodes ober-prokurors K. Pobedonoscevs un Kijevas mēropolīts Platons (bij. Rīgas bīskaps). Tas liecināja par to laiku valdības lielo interesi par Baltijas guberņām. Uz bīskapa Donāta ierosinājumu svinībās piedalījās latviešu un

īgauņu draudžu pārstāvji. Bīskapa Donāta jūtamā labvēlība latviešiem un īgauņiem pilnīgi nesaskanēja ar to laiku valdības politiku, jo pēc Manaseina revīzijas iesākās rusifikācijas politika. Jādomā, ka sakarā ar to 1887. gadā bīskapu Donātu pārcēla uz Dienvidkrieviju, Podoliju.

47. Archibīskaps Arsenijs (1887.—1897.). Tieši no Pēterpils garīgās akadēmijas rektora posteņa bīskaps Arsenijs 1887. gadā pārnāca uz Rīgu. 10 gadus viņš vadīja Rīgas eparhijas dzīvi. Viņš bija ļoti enerģisks un rosīgs. No valdības viņš dabūja eparhijai 720.000 rubļu lielu pabalstu un to izlietāja dievnamu būvei un izdaiļošanai. Minētos 10 gados izbūvēti 70 dievnami (Kurzemē un Zemgalē 18, Vidzemē un Rīgā vien izbūvēti un izdaiļoti 30 dievnami). Blakus dievnamu celtniecībai bīskaps Arsenijs rosīgi atvēra jaunas draudzes, no kurām dažās bija maz draudzes locekļu. Tā vien liekas, ka b. Arsenijs cerēja uz lielu draudzes locekļu pieplūdumu, bet tādu nesagaidīja, jo rusifikācijas politikas dēļ latvieši un īgauņi sāka zaudēt simpatijas pret krieviem. Baznīcai kaitīga bija arī strauji augošās latviešu un īgauņu intelligences pāriešana „jaunās strāvas“ ideoloģijā. Jaunstrāvnieki aizrāvās zinātniskā un materiālistiskā pasaules uzskata virzienā. Materiālistiskā virziena ļaudis bija naidīgi noskaņoti pret reliģiju un baznīcu. Rusifikācijas politika veicināja latviešu nacionālās apziņas nostiprināšanos, bet bīskaps Arsenijs turējās kopā ar vietējo krievu sabiedrību. Viņa labi domātie pasākumi neatrada latviešos jūtamā atbalstu. Rīgas eparhijā tika izveidoti 3 klosteri: sv. Alekseja vīriešu klosteris Rīgā, sv. Trijādības sieviešu klosteris arī Rīgā un sieviešu klosteris Puhticā-Igaunijā. Latviešos un īgauņos mūku askēzes ideāli neatrada atbalsi; mūki un mūķenes minētos klosteros komplektējās galvenokārt no krievu tautības ļaudīm. Bīskaps Arsenijs ļoti sekmēja misionēras darbību, ieteikdams garīdzniekiem rīkot pēc dievvārdiem reliģijas rakstura priekšlasījumus. Tika labi nostādītas un atbalstītas pareizticīgo tautskolas, kas tika labi apmeklētas, jo tur labi iemācīja tos laikos nepieciešamo krievu valodu, bet baznīcai tās maz ko deva. 1888. gadā sāka iznākt „Rīgas eparhijas ziņas“ krievu valodā. Šis baznīcas mēnešraksts tautā neatrada piekrišanu, bet izvērtās par baznīcas

oficiālu laikrakstu, ko lasīja galvenokārt garīdznieki. Neatsveramu pakalpojumu baznīcas vēsturniekiem izdarīja b. Arsenijs ar vēstures-statistikas komitejas nodibināšanu. Šī komiteja sakārtoja un 6 sējumos izdeva svarīgākās ziņa par vietējās baznīcas vēsturi un dzīvi.

Ja statistika rāda, ka 10 gadu laikā draudžu skaits pieaudzis no 169 līdz 189 un pareizticīgo skaits pieaudzis par 12.000 un sasniedzis 242.000 pareizticīgo, tad tomēr jāaizrāda uz nepieciešamā kontakta trūkumu starp tautu un eparchijas vadību. Baznīcas vadība rīkojās, liekas, pēc to laiku Krievijas valsts vadības parauga, t. i. nemeklēja ciešus sakarus ar tautas masām, bet balstījās uz vēstures tradīcijām un likuma burta. Tas, ka ar 1887. g. likumu vietējiem pareizticīgiem tika aizliegts pāriet citās konfesijās, bija drīzāk kaitīgs pareizticībai nekā labvēlīgs tai, jo likums nostādīja pareizticību oficiālās valsts ticības stāvoklī un radīja tautā aizdomas, ka pareizticība ir viens no rusifikācijas ieročiem.

48. Archibīskaps Agafangels (1897.—1910.). Drīz pēc paugstināšanas archibīskapa pakāpē Arsenijs tika pārcelts uz Kazānu. Viņa vietā nāca no tālās Sibīrijas, no Tobolskas, bīskaps Agafangels. 13 gadus viņš vadīja Rīgas eparchijas dzīvi. Viņš ieguva pareizticīgos plašas simpātijas ar savu taktisko un iecietīgo rīcību. Viņš nešķiroja pareizticīgos pēc tautībām, kaut arī neslēpa, ka viņš ir krievu patriots. Viņš prata atrast kontaktu ar tautu. Viņš atļāva izdot latviešu valodā baznīcas žurnālu „Pareizticīgo latviešu vēstnesis“, ko vadīja priesteri Pēteris Dāvis un Jānis Arents un kas ieguva tautā dzīvu piekrišanu. Bīskaps Agafangels vairāk reizes sasauca Rīgā garīdznieku un laicīgo pārstāvju saeimas, kur apspriedās ar baznīcas darbiniekiem par pareizticīgo dzīves svarīgākiem jautājumiem un iepazīnās ar baznīcas darbiniekiem. Krievijas baznīcas vadība vairījās no koncīliem un sanāksmēm, bet bīskaps Agafangels rīkojās pretēji Krievijas baznīcas politikai un ieguva liberāla bīskapa reputāciju. Sevišķi lielas simpātijas b. Agafangels ieguva vēsturiskajos 1905.—06. gados, kad „soda ekspedīciju“ laikā viņš atbalstīja garīdzniekus vajāto „revolūcionāru“ glābšanas gaitās un kad nodibināja pat īpašu komiteju, kuŗas

uzdevums bija palīdzēt revolūcijas laikā cietušo ģimenēm. Bīskaps Agafangels un viņam padotie garīdznieki izglāba daudz latviešus no nāves un ciešanām „soda ekspedīciju“ laikos. Tā viņš izglāba no nāves vai katorgas Kokneses priesteri Jēkabu Karpu (no 1936. g. Jelgavas bīskaps Jēkabs). Arī daudz luteriņcīgie pateicīgi par dzīvības glābšanu bīskapam un pareizticīgiem garīdzniekiem. Kad 1905. g. aprīlī Krievijas valdība izdeva ticības brīvības likumu, vietējo vācu un luteriņcīgo aprindās bija pārliecinātas, ka visi latvieši atkritīs no pareizticības, bet viņi maldījās. Bīskapa populāritāti stiprināja viņa iecietība pret jauninājumiem, piem. elektriskās apgaismošanas ierīkošanu katedrālē un braukšana ar elektrisko tramvaju. Daudz konservatīvie krievi bija pārliecināti, ka Dievam patīkamas tikai vasku sveces un eļļas lampiņas un ka bīskapam jābūt visstingrākam veco tradīciju sargam, bet b. Agafangels pierādīja, ka arī bīskaps var iet laikmetam līdzi, ja jauninājumos nav nekā pretreligiska. Neskatoties uz to, ka b. Agafangelam bija daudz ienaidnieku konservatīvo krievu un vācu aprindās, tomēr 1907. gadā viņš tika paaugstināts par archibīskapu un aicināts uz Pēterpili par sv. Sinodes locekli. Viņa iecietību raksturo, piemēram, tāds kaut arī sīks piemērs, — Rīgas garīgā seminārā atklāti sāka darboties skolēnu bibliotēka, kurā bija atrodamas jaunāko laiku krievu un latviešu literatūras darbi. Darbojās pat skolēnu pulciņi.

Tikai 1910. gadā konservatīvie politiķi guva virsroku, jo liberālo archibīskapu pārcēla uz Viļņu.

49. Archibīskaps Jānis Smirnovs (1910.—1917.). Sava mūža labākos spēka gadus archibīskaps Jānis bija pavadījis Krievijā. 66 gadus vecs no Poltavas viņš ieradās Rīgā. Vietējos apstākļus viņš nepazīna. Pēc dabas viņš bija miermīlīgs un dievbijīgs garīdznieks. Par savas darbības pamatprincipu viņš, liekas, atzina pareizticības sargāšanu no tās ienaidniekiem. Viņš kārtīgi turēja dievkalpojumu un katrā centās teikt kādu pamācošu svētrunu. Viņš noorganizēja „Misiones komiteju“, kurās darbiniekiem bija jāsargā pareizticība no citu konfesiju, sektantu un neticīgo uzbrukumiem. Viņš ievadīja arī cīņu pret alkoholu. No archibīskapa Jāņa nodomiem visspilgtākais bija tas, ka viņš atbalstīja domas par divu vikariātu nodibināšanu Rīgas eparchijā, pie kam latviešu draudžu

dzīvi vadītu vikarbīskaps latvietis, bet igauņu — vikarbīskaps igauņis. Šo nodomu realizēšanu pārtrauca „Pasaules karš”. 1915. gada vasarā notika Rīgas evakuācija, jo Vācijas armija jau bija ieņēmusi Kurzemi un Zemgali. Archibīskaps Jānis paklausīja Krievijas armijas vadībai, pārcēlās ar konsistoriju uz Tērbatu un pavēlēja aizvākt no dievnamiem uz Krieviju zvanus un dārgākos dievnamu piederumus. Tā bija kļūda. Virsganam un priesteriem vajadzēja palikt savās vietās, kaut arī baznīcu dārgumus aizvāca. Kļūda bija arī tā, ka virsgans viegli atļāva draudžu priesteriem atstāt savas draudzes un uzņemties armijas priesteru pienākumus. Šo kļūdu sekas ilgi un sāpīgi jūta Latvijas pareizticīgie, jo priesteru trūkums bija sajūtams vēl 20 gadus ilgi pēc tam. Vietās palikušie garīdznieki palika bez augstākās vadības un katrs sāka rīkoties uz savu roku. Kad 1918. gada pavasarī Vācijas armija okupēja visu Latviju, daudz draudzes bija pilnīgi pamestas savam liktenim. Garīdznieki bija pieraduši kārtīgi saņemt ikmēnešus algu, bet draudžu locekļi nebij pieradināti uzturēt savus mācītājus. Karš daudz novadus bija izpostījis. Krievijas revolūcija bija samulsinājusi laužu prātus. Vācu okupācijas vara bija nelabvēlīga pareizticībai. Rīgā vācu okupācijas vara atņēma katedrāli un pārvērtā to par luterticīgo garnizona baznīcu. Grūtie laiki, kas priekš pareizticīgiem iesākās 1915. gadā, ar katru gadu pasliktinājās. Mazdūšīgākie jau sāka gausties, ka sv. pareizticībai Latvijā pienācis gals. Kad 1917. gada rudenī sanāca Visas Krievijas baznīcas koncils, tur latviešu un igauņu delegāti pārliecināja baznīcas vadību dot latviešiem savu un igauņiem savu bīskapu. Krievijas patriarhs Tichons 1917. g. 20. novembrī Rīgas archibīskapu Jāni Smirnovu pārcēla uz Rjazanu un 31. decembrī 1917. g. iesvētīja virspriesteri Pāvlu Kuļbušu par Rēveles bīskapu. Jauniesvētītais igauņu bīskaps pieņēma Platona vārdu. Tā kā lielākā daļa Latvijas atradās zem vācu okupācijas varas, tad patriarhs Tichons uzdeva bīskapam Platonam pagaidām pārvaldīt arī Rīgas eparchiju, jo noorganizēt bīskapiju latviešiem politisko apstākļu dēļ nebij iespējams.

50. Bīskaps Platons (1918. g.). Savā dzimtenē Igaunijā bīskaps Platons atgriezās tādā laikā, kad tā vēl atradās zem

lielinieku varas, kaut gan drīz viņš piedzīvoja neatkarīgās Igaunijas proklamēšanu (1918. gadā). Nepaspēja vēl jaunā valsts nostiprināties, kad Igauniju ieņēma vācu okupācijas vara. Bīskaps Platons apmetās Tērbatā (Tartū) un no šī centra sāka enerģiski kārtot savas dzimtenes-Igaunijas un savu kaimiņu latviešu draudžu dzīvi. 1918. gada maijā bīskaps Platons ieradās Rīgā, kur okupācijas vara viņam atļāva nodzīvot tikai 11 dienas. Viņš apmeklēja gandrīz visus Rīgas dievnamus, izņemot katedrāli, ko okupācijas vara bija pārvērtusi par garnizona baznīcu. Katru dienu kādā no Rīgas dievnamiem viņš turēja dievvārdus un tajos teica uzmodinošas svētrunas. Katrā draudzē viņš lika noorganizēt draudzes padomi un aicināja ticīgos pulcēties ap savu dievnamu, savu priesteri un padomi. Viņš gribēja apmeklēt arī latviešu lauku draudzes, bet braukšanu pa dzelzceļiem kavēja okupācijas vara. Tomēr braukdams pa zemes ceļiem viņš apmeklēja 40 draudzes. Visur draudžu dzīve sāka atmosties un atdzīvoties, kaut daudz vietās dievnami bija izpostīti un trūka priesteru. Smagu krustu bija uzņēmis nest mūsu kaimiņtautas bīskaps Platons.

51. Pareizticība brīvā un neatkarīgā Latvijā. Kad 18. novembrī 1918. gadā tika proklamēta neatkarīgā Latvija un labākie latviešu tautas dēli ar Pagaidu valdības ministru prezidentu Kārli Ulmani priekšgalā ķērās pie neatkarīgās Latvijas veidošanas un izcīnīšanas, visi apzinīgākie latvieši, neskatoties uz piederību pie dažādām konfesijām, steidzās pielikt savu roku pie valsts darba. Vienu no grūtākiem posteņiem — apsardzības ministra posteni uzņēmās vadīt viens no pareizticīgiem — Jānis Zālītis. Cēsu rotu organizēja arī pareizticīgais, pulkvedis J. Apinis. Nevienam no censoniem nenāca prātā prasīt otram, pie kādas konfesijas viņš pieder. Visi strādāja Latvijas labā. Mēs zinām, kā jaunās valsts un armijas veidošanu kavēja vācu okupācijas vara. Bet briesmas jaunai valstij nāca no austrumiem no Padomju Krievijas, jo aizejošo vāciešu vietā nāca Padomju Krievijas sarkanarmija, ko jaunā Latvijas armija vēl nespēja atturēt. Sarkanarmijai par upuri krita pareizticīgo virsgans bīskaps Platons, ko naktī no 14. uz 15. janvāri 1919. gadā Tērbatā nogalināja. Viņš mira

mocekļa nāvē. No šī laika Latvijas pareizticīgiem nebija virsgana un tas turpinājās līdz pat 1921. gadam.

1919. gadā visa mūsu tauta bija aizņemta Atbrīvošanas kara gaitās. Jaunā Latvijas armija izcīnīja neaizmirstamas uzvaras. Šo cīņu laikā baznīcas jautājumu kārtošana bija jāatliek līdz cīņu beigām. Un tikko cīņas bija beigušās, kad 1920. g. 22.—27. febr. Rīgā sanāca vietējais koncils, kas izteica gribu veidot patstāvīgu Latvijas pareizticīgo baznīcu un par šīs baznīcas galvu ievēlēja latvieti Penzas archibīskapu Jāni Pommeru. Tomēr pagāja vairāk kā gads, kamēr archibīskapam Jānim radās iespēja ierasties Rīgā.

Jau 1920. gada februāra koncilā izpaudās viena nožēlojama parādība: latviešu un krievu pareizticīgo vidū nebija pilnīgas vienprātības. Daži krievu garīdznieki nevēlējās atdalīt Latvijas baznīcu no Krievijas baznīcas. Šādas uzstāšanās sekas bija tās, ka valdība uz laiku slēdza katedrāli un atdeva katoļiem sv. Alekseja baznīcu un vīriešu klostera telpas kopā ar Rīgas bīskapa dzīvokli. Pareizticīgo baznīcai bija jānes valstij par labu lieli upuri arī sakarā ar vēsturisko Zemes reformu. Daudz baznīcas zemes un īpašumi tika pārņemti Zemes fondā. Garīdzniekiem bija jāiztiek no atstātiem īpašumiem un no draudzes locekļu labprātīgām devām. Baznīcas materiālie apstākļi pasliktinājās. Ateerēsimies, ka pirmskara laikos baznīcas darbinieki Vidzemē un Kurzemē saņēma no valsts noteiktu algu. Šis lūzums saimnieciskā dzīvē pamudināja dažus latviešu priesterus pielāgoties dažu aprindu prasībām it kā latviskot dievkalpojumus un grozīt paradumus. Dažas politiķu aprindas centās mest aizdomu ēnu uz visiem pareizticīgiem, apgalvodami, ka tie neatkarīgai Latvijai neesot uzticami pilsoņi, jo tie sapņojot par atjaunotu Krieviju. Šādos apstākļos 1921. gada 24. jūlijā Rīgā ieradās archibīskaps Jānis Pommers.

52. Rīgas un visas Latvijas archibīskapa Jāņa darbība (1921.—1934.). Pirms braukšanas uz Latviju archibīskaps Jānis bija parūpējies nodrošināt neatkarīgās Latvijas pareizticīgās baznīcas kanonisko stāvokli. No Krievijas baznīcas patriarha Tichona un sv. sinodes viņš saņēma patstāvības atzīšanas rakstu, kā saturu viņš pasludināja pareizticīgiem tūdaļ pēc ierašanās Rīgā. Tā kā bīskapa dzīvoklis bija nodots

katoļiem un laicīgo pilsoņu dzīvoklī archibīskaps Jānis kā mūks neatrada par iespējamu dzīvot, tad viņš apmetās uz dzīvi Rīgas katedrāles pagraba telpās. Vēlāk, kad daudz-maz atremontēja bīskapa vasaras mītni Ozolkalnā, vasaras mēnešus viņš pavadīja tur. Par savas darbības pamatprincipu viņš sprauda lozungu: kalpot pareizticībai un pareizticīgiem, nešķirojot tos pēc tautībām. Viņš stingri turējās pie sv. Evanģelija mācības, ka Dieva priekšā nav helleņu vai jūdu, bet visi ir Dieva bērni. No agra rīta līdz vēlam vakaram archibīskaps bija pieietams visiem. Katram viņš centās dot padomu vai sniegt iespējamu palīdzību. Ar savu lielo personīgo autoritāti viņš bieži novērsa daudz cilvēkiem dzīves sarežģījumus. Izcili svinīgie archibīskapa dievkalpojumi un viņa ievērojamās runas dāvanas pulcināja ļaudis tos dievnamos, kur viņš vadīja dievkalpojumus. Nāca uz archibīskapa dievkalpojumiem arī daudz citu konfesiju ļaudis. Plaisu starp pareizticīgiem latviešiem un krieviem archibīskaps Jānis drīz nolīdzināja. Šo panākumu viņš atzina par galveno savas darbības ieguvumu. Vienodams ap baznīcu visu tautību pareizticīgo, archibīskaps visus mudināja būt par godīgiem un uzticamiem Latvijas pilsoņiem, likdams atkal pamatā Evanģelija principu: „Dodiet Dievam to, kas Dievam pienākas, un valstij to, kas valstij pienākas.“

Kā istis sv. Evanģelija mācību sludinātājs un skaidrotājs archibīskaps Jānis čakli apbraukāja provinču draudzes un visur visus aicināja vienoties ap baznīcu un valsti. Panākumi bija tie, ka izpostīto draudžu dzīve visur sāka strauji atdzīvoties. Dievnami tika sakārtoti un dažās vietās ticīgie pat sāka celt jaunus dievnamus. Draudžu organizāciju sāka veidot uz 1917. gada Maskavas koncilā pieņemto principu pamata. 1923. gadā archibīskaps sasauca vietējās baznīcas koncilu, kas proklamēja Latvijas pareizticīgās baznīcas patstāvību. Koncils pieņēma arī Latvijas baznīcas satversmi, ko bija izstrādājis pats archibīskaps. No sarakstīšanās ar citu pareizticīgo baznīcu vadošām personām un iestādēm redzams, ka neviena baznīca nav cēlusi iebildumus pret Latvijas pareizticīgās baznīcas uzņemšanu patstāvīgo baznīcu vidū. Archibīskaps Jānis bija ieguvis tādu autoritāti citās baznīcās,

ka dažas griežas pie viņa pēc padomiem un pat dažas uzaicināja viņu par šķirējtiesnesi strīdus jautājumos.

Attiecības ar valsts varu archibīskaps Jānis centās nokārtot godprātīgas saprašanās ceļā. Valsts vadībai viņš iesniedza plašus memorandumus, kuŗos sīki noskaidroja baznīcas stāvokli un visus strīdīgos jautājumus, kādi bija uzkrājušies sevišķi īpašumu lietās. Kad archibīskaps novēroja, ka partiju ķildu dēļ valdības bieži mainījās un ka šo maiņu dēļ nebija iespējams sekmīgi nokārtot svarīgākos baznīcas jautājumus, viņš, pretēji saviem uzskatiem, 1925. gadā nolēma uzstāties saeimas vēlēšanās. Ar pareizticīgo balsīm archibīskaps Jānis tika ievēlēts 2., 3. un 4. saeimās. Deviņus gadus archibīskaps Jānis kā saeimas deputāts godam kalpoja baznīcai, valstij un latvju tautai. Vislielākais viņa panākums baznīcas labā bija likuma izdošana par pareizticīgās baznīcas stāvokli valstī (8. X 1926. g.). Likums nokārtoja baznīcas juridiskās attiecības ar valsti un deva iespēju atgūt baznīcai dažus kļūdaini atsavinātos īpašumus un nostiprināt esošos. Tajā pat 1926. gadā (1. decembrī) tika atjaunots Rīgas garīgais seminārs. Izdevās nodrošināt garīdzniekus vecuma dienās ar pensiju. Izdevās atdabūt vienu daļu baznīcas svētumu, zvanu un mantu no Padomju Krievijas. Kā saeimas deputātam archibīskapam bija izdevība tuvāk iepazīties ar vadošām personām valstī un ar dažiem valstsvīriem nodibināt īsti draudzīgas attiecības. Katru uzbrukumu baznīcai vai tās vadībai archibīskaps autoritātīvi atspēkoja saeimā vai laikrakstos, izmantodams savas lielās zināšanas un izcilās runas dāvanas. Pilsoņu partijas sāka atnest šaubas par pareizticīgiem kā neuzticamiem Latvijas pilsoņiem. Archibīskapa Jāņa neatkarīgā un atklātā uzstāšanās runās un rakstos pret baznīcas un Latvijas valsts ienaidniekiem vairoja viņa ienaidnieka skaitu, kas ar katru gadu sāka pieaugt. Naidnieku rindās iestājās pat daži baznīcas darbinieki. Tomēr viņa draugu un cienītāju skaits bija daudz lielāks. Ap archibīskapa personu iesākās cīņa sabiedrībā; ļoti aktīvi bija viņa pēlēji, bet mazāk aktīvi bija viņa draugi.

Latvijas pareizticīgās baznīcas nostiprināšana un tās sekmīgā izveidošana gaužām nepatika visiem tiem, kas kārtības

un zelšanas vietā baznīcā vēlējās redzēt anarchiju. Tumšiem spēkiem izdevās 1934. gada naktī no 11. uz 12. oktobri nomocīt un sadedzināt archibīskapu Jāni Ozolkalna vasarnīcā. Tomēr sagraut un dezorganizēt Latvijas pareizticīgo baznīcu viņiem neizdevās. Archibīskaps Jānis ļoti priecājās par 15. maijā 1934. gadā atdzimušo Latviju un cildināja Tautas Vadoni Kārli Ulmani un ģenerāli Jāni Balodi par apvienotās Latvijas radīšanu un partiju ķildu izbeigšanu. Tomēr Dievs viņam nebija lēmis ilgi dzīvot atdzimušā un vienotā Latvijā...

53. Rīgas un visas Latvijas mētropolijas nodibināšana.

Pēc traģiskās un noslēpumainās nakts no 11. uz 12. oktobri 1934. gadā Latvijas pareizticīgie atkal palika bez virsgana. Archibīskaps Jānis nebija paspējis nozīmēt un iesvētīt pēcnāci. Pagāja mēnesis pēc mēneša, bet sinode kā augstākais baznīcas pārvaldes organs nespēja nokārtot virsgana ievēlēšanas jautājumu. Svarīgākais jautājums bija tas, ar kuŗu autokefālo baznīcu stāties sakaros, jo jauna bīskapa iesvētīšanai vajadzēja aicināt kaimiņu baznīcas bīskapus. Par šo svarīgo jautājumu ieinteresējās pareizticīgo latviešu intelliģence, kas nostājās uz tā viedokļa, ka jārikojas pēc Igaunijas, Somijas un Polijas baznīcu parauga, t. i. jāstājas sakaros ar vecāko un autoritātīvāko autokefālo pareizticīgo baznīcu un tās galvu Konstantinopoles oikumenisko patriarchy. Sinode griezās pie Konstantinopoles patriarchy Fotija, kas atsūtīja uz Rīgu savu eksarchu Tiateras mētropolītu Hermanosu. Mētropolīts Hermanoss ieradās Rīgā 3. nov. 1935. gadā, iepazinās ar baznīcas apstākļiem un atzina, ka nepieciešams pārstrādāt baznīcas satversmi bīskapa un baznīcas centrālās varas stiprināšanas garā. Patriarchs Fotijs pieņēma zem savas jurisdikcijas Latvijas pareizticīgo baznīcu, bet pēc viņa nāves patriarchy Benjamins paaugstināja Latvijas archibīskapiju par mētropoliju. Latvijas baznīcas mētropolīta ievēlēšanai un pārstrādātās satversmes pieņemšanai 9. un 10. martā 1936. g. Rīgas katedrālē sanāca vietējais koncils, kā sēdes vadīja mētropolīts Hermanoss.

54. Pirmā Latvijas mētropolīta Augustīna darbība. Koncils 10. martā 1936. gadā ar lielu balsu vairākumu (no 3 kan-

didātiem) ievēlēja par Latvijas baznīcas mēropolītu virspriesteri Augustīnu Pētersonu. 29. martā Rīgas katedrālē notika pirmā Latvijas mēropolīta iesvētīšana. Iesvētīšanu vadīja mēropolīts Hermanoss un viņam asistēja divi patriarha atstūtie mēropolīti Toms un Konstantīns. Piedalījās arī Igaunijas mēropolīts Aleksandrs un Petseru archibīskaps Nikolajs. Uz svinīgo iesvētīšanu ieradās valsts prezidents A. Kviesis, ministru prezidents Kārlis Ulmanis, kara ministrs Jānis Balodis kopā ar citiem ministru kungiem. Tik spožu dievkalpojumu Rīgas katedrālē vēl nebij pieredzējuši.

Mēropolīts Augustīns nekavējoši enerģiski ķērās pie baznīcas dzīves kārtošanas. Viens no svarīgākiem jautājumiem bija mēropolijas kanoniskās pilnvērtības nokārtošana. Tanī pašā 1936. gadā 14. jūlijā tika sasaukts otrs koncils, kas pabeidza pārstrādātās satversmes pieņemšanu, ievēlēja vikarbīskapu un jaunu sinodi. Par vikarbīskapu koncils ievēlēja Kokneses virspriesteri Jēkabu Karpu, ko bīskapa kārtā iesvētīja tā pašā gada 27. septembrī un nominēja par Jelgavas bīskapu. Ar patriarha Benjamina piekrišanu 1938. gada 17. jūlijā Daugavpilī tika iesvētīts virspriesteris Ādams Vītols un nominēts par Jersikas bīskapu Aleksandru. Kanonos paredzētā bīskapijas pilnība Latvijas baznīcai ar to bija iegūta, jo baznīcas priekšgalā atrodas trīs bīskapi: 1 mēropolīts un 2 vikarbīskapi, Latvijas baznīca uztur ciešus draudzīgus sakarus ar tuvākām kaimiņu baznīcām — māsām un sevišķi ar Igaunijas un Somijas baznīcām. Katru gadu visi triju baznīcu bīskapi pulcējas uz bīskapu konciliem, kuŗos apspriež un izlemj svarīgākos tekošos baznīcas dzīves jautājumus.

1936. gadā pārveidotā baznīcas satversme dod iespēju mēropolītam un sinodei stingri vadīt un uzraudzīt draudžu dzīvi. Draudžu pārziņu, draudžu padomju locekļu un baznīcas vecāko apstiprināšanu un atcelšanu tur savās rokās mēropolīts un sinode. Ar to radās iespēja draudžu priekšgalā nostādīt pienācīgas personas. Grūts ir draudžu apkopšanas jautājums, jo daudz draudzēs vēl trūkst priesteru. Tautas kultūras līmeņa straujā celšanās visā valstī prasa garīdznieku izglītības līmeņa pacelšanu. Mēropolīts Augustīns un sinode šajā virzienā darījusi daudz. 1936. gadā garīgais seminārs tika

pārveidots par teoloģisku institūtu, kurā par klausītājiem uzņem vidusskolas kursu beigušos. Ar valdības laipno pretimnākšanu 1937. gadā Latvijas Universitātē atvērta pareizticīgo teoloģijas nodaļa, kas sniedz pareizticīgo studentiem augstāko teoloģisko izglītību, lai no tiem baznīcas rīcībā būtu garīdznieki ar augstskolas izglītību.

Dievnamiem sāka aprūkt dievkalpojumu grāmatu. Latviešu valoda vecās dievkalpojumu grāmatas stipri novecojušās. Pie valodas pārlabošanas un baznīcas grāmatu izdošanas ļoti enerģiski strādā pats mēropolīts Augustīns kopā ar pieaicinātiem garīdzniekiem un lietpratējiem. Jāizdod arī grāmatas slavu valodā, jo to trūkums jūtams arī krievu draudzēs. Grāmatu izdošana veicās sekmīgi.

Mēropolīts Augustīns un sinode daudz pūļu ziedojuši baznīcas un draudžu īpašumu lietu kārtošanā. Katru gadu sinode pārbauda draudžu budžetus. Daudz draudzēs garīdznieku materiālie apstākļi trūcīgi. To papildināšanai sinode ļoti rūpējas par ticības mācību skolotāju vietu piešķiršanu baznīcas darbiniekiem, ar ko tiek uzlabots viņu materiālais stāvoklis un sekmēta jaunatnes audzināšana valstiskā un ticības garā.

Sevišķi jāatzīmē mēropolīta Augustīna gādība par jaunatnes pulcināšanu dievkalpojumos un tās saistīšanu pie baznīcas.

Saturs.

	Lpp.
1. Baznīcas vēsture	3
I Baznīcas dibināšana.	
2. Svēto apustuļu laiki	4
3. Pirmo kristīgo dzīve	5
4. Pirmā kristīgo vajāšana	5
5. Zaula atgriešana	7
6. Sveštautiešu uzņemšana kristīgo baznīcā	8
7. Svēto apustuļu misionē darbi	9
8. Kristīgo vajāšana Romas lielvalstī	11
9. Svētie tēvi, mocekļi un mocekles	13
II Baznīcas organizēšanas un teoloģijas veidošanas laikmets.	
10. Konstantina L. laikmets	16
11. Juliāns Atkritējs	17
12. Teodosijs Lielais	17
13. Pasaules koncilu laikmets	18
14. Klosteru un mūku organizāciju rašanās un veidošanās	20
15. Baznīcas organizācija	23
16. Baznīcas iekšējā dzīve	25
17. Romas baznīcas attīstība	27
18. Baznīcu šķelšanās	29
III Svarīgākie notikumi Romas baznīcas dzīvē pēc šķelšanās.	
19. Galvenie momenti Romas baznīcas dzīvē vidus laikos	31
20. Protestantisma rašanās un izveidošanās	34
21. Romas katolicisms pēc reformācijas	36
IV Galvenie momentī pareizticīgās baznīcas dzīvē pēc šķelšanās.	
22. Pareizticīgās baznīcas stāvoklis no XI līdz XV g. s.	38
23. Slavu tautu kristīšana	40
24. Krievijas baznīcas rašanās. Kijevas laikmets	41
25. Tatāru jūga laikmets	43
26. Maskavas mēropolija un tās pārveidošana par patriarhātu	45
27. Ievērojamākie Maskavas patriarhi	46
28. Pareizticīgo stāvoklis Lietavas-Polijas valstī	48
29. Sinodes laikmets Krievijā	49
30. Patriarhāta atjaunošana Krievijā	52
31. Pareizticīgās baznīcas XX g. s.	54
32. Veco patriarhātu stāvoklis	54
33. Autokefālās baznīcas Balkānos	56

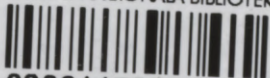
34. Jaunās patstāvīgās pareizticīgās baznīcas: a) Polijas, b) Somijas, c) Igaunijas un d) Lietuvas baznīca 58

V Latvijas pareizticīgās baznīcas vēsture.

35. Senlatviešu ticība 60
 36. Pareizticība Senlatvijā 61
 37. Katolicisma nostiprināšanās Livonijā 63
 38. Reformācija Livonijā 64
 39. Brāļu draudzes Vidzemē 65
 40. Pareizticīgās bīskapijas nodibināšana Rīgā 67
 41. Bīskapa Filareta I darbība 69
 42. Bīskapa Platona darbība 72
 43. Bīskaps Benjamins 74
 44. Bīskaps Serafims 75
 45. Bīskaps Filarets II 76
 46. Bīskaps Donats 77
 47. Archibīskaps Arsenijs 78
 48. Archibīskaps Agafangels 79
 49. Archibīskaps Jānis Smirnovs 80
 50. Bīskaps Platons 81
 51. Pareizticība brīvā un neatkarīgā Latvijā 82
 52. Rīgas un visas Latvijas archibīskapa Jāņa darbība 83
 53. Rīgas un visas Latvijas mēropolijas nodibināšana 86
 54. Pirmā Latvijas mēropolīta Augustīna darbība 87

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306117907

Apris

APR 1940